

MinisterievanPropaganda.org

Paul de Groot

DE
DERTIGER
JAREN

1936-1939

1936-1939

Paul de Groot

DE DERTIGER JAREN 1936-1939

Herinneringen en overdenkingen

uitgeverij Pegasus

Amsterdam 1967

Copyright by Paul de Groot 1967

*Proletarische revoluties
oefenen voortdurend zelfkritiek
keren op hun schreden terug om
weer van voren af aan te beginnen
aan opgaven die reeds volbracht schenen
hekelen meedogenloos de halfheid, de gebreken
en fouten van hun eerste pogingen
als ze de vijand neergeslagen hebben lijkt het
alsof dit slechts gebeurde om hem verse krachten
uit de bodem te laten opzuigen
opdat hij zich weer in zijn volle lengte herrezen
nog machtiger dan voordien tegen hen kan keren
ze deinzen steeds opnieuw terug
voor de nog onbekende draagwijdte
van hun eigen doelstelling
totdat een situatie is ontstaan
waarin geen terugweg meer mogelijk is
en het leven zelf hen gebiedt:*

*Hic Rhodus, hic salta!
(Hier moet gij handelen!)*

vrij naar Karl Marx

VOORWOORD BIJ HET TWEEDE DEEL

Dit verslag van mijn herinneringen aan de dertiger jaren werd met de Duitse overrompeling van Polen in 1939 afgesloten.

Daarna kwamen er in dat jaar nog belangrijke gebeurtenissen voor, als de oorlog in Finland en het optreden van het kabinet-de Geer in Nederland, waarin ministers van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (S.D.A.P.) waren opgenomen.

Doch in september was de teerling reeds geworpen en was de tweede wereldoorlog begonnen, die enkele maanden later ook ons land zou teisteren.

Deze herinneringen willen er geen aanspraak op maken een volledige kroniek van de gebeurtenissen te zijn.

Zij stellen zich ten doel die gebeurtenissen en handelingen te beschrijven, waarvan de overdenking nut kan opleveren in de huidige tijd en in de naaste toekomst.

Het is ondoenlijk om op deze plaats die huidige toestand weer te geven.

Wat de drijfveren betreft van het optreden van, bijvoorbeeld, het Duitse imperialisme, vertonen deze veel gelijkenis met die der dertiger jaren.

En dat is ook het geval met menig ander verschijnsel, zowel in het gedrag van de oude machten van het kapitalisme, in het bijzonder in de Verenigde Staten, als in de arbeidersbeweging, in het bijzonder in de communistische beweging.

Maar de tijd heeft zijn werk gedaan.

Wat in de wereldstrijd tegen het Duitse en Japanse fascisme en westers kolonialisme verworven werd, kan niet verloren gaan.

De massa's van de werkende mensen, de volkeren, hebben rijpe en onvervreemdbare ervaring opgedaan.

Dat blijkt, voor wat de arbeidersbeweging betreft, uit de aftakeling van reformistische illusies, die zo lang de inhoud van de sociaal-democratische partijen in het westen gevormd hebben. Ook uit de ontaarding van trotskistische, anarchistische, en dergelijke stromingen, die in de dertiger jaren nog zekere wortels in de arbeidersbeweging hadden, doch thans nog slechts een plaatsje in het propaganda-arsenaal van de kapitalistische reactie innemen.

Het resultaat is een opmerkelijke eenheid en vastbeslotenheid van de werkers waar zij in het strijdperk treden, zij het in stakingen tegen het kapitaal, in acties tegen de Amerikaanse oorlog in Vietnam, tegen het opduiken van fascistische elementen en pogingen tot afschaffing van democratische instellingen en hun vervanging door autoritaire regimes.

Een en ander verloopt niet in rechte lijnen, het zig-zagt met een stap voorwaarts hier, en een stap achterwaarts elders.

Misschien waren er lezers van het eerste deel van deze herinneringen, die aanvankelijk geschokt waren door het critische en zelfcritische karakter van de beoordeling der gebeurtenissen in de verleden tijd en de daaruit getrokken conclusies.

Voor wat het tweede deel betreft, is dit nog waarschijnlijker.

Er is door sommige critici dan ook niets nagelaten om hierop te speculeren.

Tevergeefs.

De communistische beweging maakt hier en overal een heroriëntering door op ideologisch en praktisch gebied. Er is een 'reveil' van het marxisme-leninisme gaande. Er woedt een strijd over en weer tussen de stromingen, er worden discussies binnen alle partijen gevoerd, er vinden polemieken plaats, publieke en interne, overal in de wereld.

Wie echter slechts de negatieve uitingen aan de oppervlakte van die strijd ziet, vergist zich.

De communistische beweging heeft sinds de tweede wereldoorlog een geheel tijdvak achter zich, waarin zij belangrijke ervaringen heeft opgedaan, uit successen en ook uit terugslagen.

Het vruchtbaar in de theorie verwerken van die ervaringen vereist een strenge ontleding van de gebeurtenissen door een critiek en zelfcritiek die voor geen 'heilige huisjes' terugdeinst.

'De grootste vrijheidsbeweging ter wereld van de onderdrukte klasse, van de meest revolutionaire klasse in de historie', schreef Lenin, 'is niet mogelijk zonder een revolutionaire theorie. Die wordt echter niet verzonnen en kan niet verzonnen worden, zij *groeit* uit de schoot van de som der revolutionaire ervaring en het revolutionaire denken van alle landen van de wereld'.

Zo is het marxisme in de tweede helft van de 19de eeuw gegroeid uit de ervaring van de revoluties en de geestelijke en wetenschappelijke ontwikkeling, die door Marx en Engels uitgekristalliseerd zijn.

Zo kreeg het zijn verdere ontwikkeling door de verwerking in de theorie, door Lenin, van de ervaring van de Russische revolutie van 1905, de eerste wereldoorlog,

de Oktober-revolutie van 1917 en vooral door zijn ontleding van het imperialisme.

‘Niemand kan socialist, kan revolutionair... zijn’, schreef Lenin in dit verband, ‘die niet in de mate van zijn krachten aan de uitwerking en het hanteren van die theorie deelneemt’.

Vandaar de huidige strijd tussen de stromingen in de communistische beweging.

Hij is de drijfkracht tot een langzame evolutie in de richting van herstel van de onverzoenlijkheid tegenover het imperialisme, van de stoutmoedigheid en de opstandige geest, van het scheppend denkvermogen van het marxisme-leninisme, waar zonder het tot een dode letter, tot een versteende vormendienst wordt.

Aan de uitslag van die strijd hoeft niet getwijfeld te worden; wie meent, of hoopt, dat het communisme ‘op zijn retour’ is, zal bedrogen uitkomen!

Want welk een levenskracht toont dit communisme te bezitten!

Waar is de partij, waar is de ideologie die zich zulk een verbitterde strijd in eigen boezem veroorloven kan zonder hopeloos ten onder te gaan?

En die, terwijl zij met de nieuwe problemen worstelt, juist daardoor, toeneemt in omvang en kracht, in geestelijke diepgang!

De herinneringen, en vooral de overdenkingen die in dit deel de lezer worden aangeboden, zijn als een bijdrage tot deze ontwikkeling in ons eigen land bedoeld.

Mei 1967

De schrijver

INHOUD

Eerste hoofdstuk	<i>Zonneschijn, mimosageur en laaiende geestdrift in Toulouse.</i>	15
Tweede hoofdstuk	<i>Van Stresemann tot Hitler en van Hitler tot Adenauer, een verhaal over de listen en lagen van de Duitse veroveringszucht.</i>	19
Derde hoofdstuk	<i>Waarin verhaald wordt hoe de Nederlandse communisten en sociaal-democraten op de Duitse dreiging reageerden, alsook een beschouwing over het congres van de S.D.A.P. in 1937.</i>	25
Vierde hoofdstuk	<i>Een reisje naar Katendrecht. Hoe de Chinese zeelieden daar leefden en streefden en een ontmoeting met kameraad Li.</i>	44
Vijfde hoofdstuk	<i>Een overdenking over de een-dracht van blank en geel, bruin en zwart, om het socialisme te doen zegevieren. Een en ander op grond van de ideeën van Lenin en een opmerking van Nehru over kolonialisme, neo-kolonialisme en diverse soorten van ontwikkelingshulp.</i>	53
Zesde hoofdstuk	<i>Over de burgeroorlog in Spanje en wat de Nederlandse communisten tot de Internationale Brigade hebben bijgedragen.</i>	

Hoe nuttig dit vrijwilligerskorps is geweest en hoe Togliatti uitriep: 'Waren we er maar eerder mee begonnen!' 78

Zevende hoofdstuk *Hoe de Mussert-partij een grote sprong waagde naar de Tweede Kamer, doch zware klappen kreeg. Verder hoe de communisten streefden naar meer eenheid van de anti-fascisten, de verandering van hun Indonesië-politiek, de vervanging van de Tribune door het Volksdagblad, van de C.P.H. door de C.P.N., en hoe de schrijver met een zware taak werd belast.* 89

Achtste hoofdstuk *Over de processen van Moskou en de vervolgingen, waarbij een poging wordt gedaan tot verklaring van het 'stalinisme' in de Sowjet-Unie en uiteenzet wordt waarom dit voor ons verwerpelijk is.* 103

Negende hoofdstuk *Waarin de Duitse aanval op Tsjechoslowakije en de conferentie van München worden beschreven, alsmede de rol die Chamberlain daarin heeft gespeeld. Wat Gottwald erover zei en de weerklank van dit alles in Nederland. Tenslotte beschouwingen over de monarchie bij de geboorte van prinses Irene, eindigend met een flits van de begrafenis van Karl Kautsky.* 118

- Tiende hoofdstuk *Hierin wordt verteld over de overrompeling van Polen door Hitler, waarmee de tweede wereldoorlog begon. Verder poogt de schrijver een zo objectief mogelijke beoordeling van het Pact tussen Duitsland en de Sowjet-Unie in dat fatale jaar te geven.* 136
- Elfde hoofdstuk *Dit bevat een beschouwing over de aanpassing van de propaganda van de Comintern aan het Pact en de gevolgen die dit heeft gehad. Tevens hoe de houding van de Nederlandse communisten in deze is geweest, waaraan de schrijver enkele conclusies vastknoopt.* 153

EERSTE HOOFDSTUK

Zonneschijn, mimosageur en laaiende geestdrift in Toulouse.

In de altijd-groene plantsoenen van Toulouse stonden de mimosabomen in volle bloei. Hun bedwelmende geur hing in de straten van het oude Zuidfranse stadje, waar de Garonne met wild geraas dwars doorheen stroomt.

Het was er ongewoon druk in die eerste dagen van maart 1936. Levendig gebarende arbeiders, in overhemd of het jasje los om de schouders hangende, de traditionele alpinopet op het achterhoofd, wandelden in groepjes rond of bezetten de terrasjes voor de café's, de meesten met een groot glas 'cressonnée' voor zich, hetgeen een onschuldige benaming was voor absinth met spuitwater.

Het was dan ook 'l'heure de l'apéritif', het begin van de middagpauze. De ongewone drukte hing samen met een der merkwaardigste congressen die ooit in de Franse arbeidersbeweging plaats vonden.

In een enorme hal, een soort tentoonstellingsgebouw aan de rand van het stadje, was het herenigingscongres begonnen van de twee vakcentrales, de rechts-georiënteerde 'Confédération Générale du Travail', met de door communisten geleide 'Confédération Générale du Travail Unitaire'.

Er waren geen buitenlandse gasten uitgenodigd, doch, in overleg met onze Franse vrienden, was ik er als verslaggever van de Tribune heengetogen en kreeg een plaats aan de perstafel.

Het was inderdaad een merkwaardig congres.

Uit beide vakcentrales waren de duizenden afgevaardigden gekomen, echter, ofschoon de hereniging nog niet officieel bezegeld was, zaten zij al niet meer gescheiden van elkaar.

Aan het congres van Toulouse was een langdurige herenigingsbeweging in de beroepsvakbonden voorafgegaan, meestal plaatselijk, maar ook al in districten.

In de congreszaal was de eenheid al in de praktijk verwezenlijkt.

Er zat een presidium op het podium, samengesteld uit vertegenwoordigers van de hoofdbesturen van beide vakcentrales.

Volgens een oude Franse traditie werd er geen inleiding gehouden. Na een kort welkomstwoord namens de plaatselijke afdelingen die als 'gastheer' optraden, begon men meteen met de discussie.

De ene spreker na de andere voerde het woord en allen werden met applaus beloond.

Alleen wanneer er enkelen tegen de eenheid begonnen te spreken, stond de hele zaal op en er klonk een allesoverstemmend geroep van 'Unité! Unité; Unité', net zo lang tot de dwarsdrijvers inzagen dat zij geen kans hadden.

De voornaamste redevoeringen werden tussen de discussie door gehouden. Daarbij traden de hoofdfiguren van beide vakcentrales op — Léon Jouhaux, secretaris van de C.G.T. en Julien Racamond, secretaris van de C.G.T. die zich de 'Unitaire' noemde.

Het waren twee elkaar geheel tegenovergestelde typen, die als het ware het verschil tussen de beide richtingen in de Franse vakbeweging verpersoonlijkten.

Jouhaux was een imposante figuur, breed en zwaar. Zijn lichaam was gestroomlijnd als een raket, zoals er in onze tijd in de ruimte worden geschoten.

Demonstratie van het Volksfront op 14 juli 1936 te Parijs. Eerste rij in het midden: Léon Jouhaux, Julien Racamond en Marcel Semard, secretarissen van de Verenigde Vakbeweging.

Bijeenkomst van communistische en sociaal-democratische afdelingsbestuurders van de werklozenorganisatie 'Eendracht maakt macht', aangesloten bij het N.V.V., in het Natuurvriendenhuis 'Over Holland', herfst 1937. Op de foto onder anderen, (eerste rij van links naar rechts): Simon Korper (verzetman), Jan Arends, Karel de Jager (verzetman); tweede rij v.l.n.r.: Out, Groen, Max Lowinski (door Nazi's gefusilleerd), Henk Hoffman (verzetman), Cor Leeghwater (verzetman); derde rij v.l.n.r.: mevr. Priem—Ladigius, Arkenbout (in concentratiekamp omgekomen), Frans Lavel (verzetman).

Uit de machtige kop, weelderig voorzien van vet ravenzwart haar, snor en sik, klonk zijn stem als een bazuin die tot in alle hoeken van de grote zaal doordrong.

Zonder dat het hem enige inspanning scheen te kosten, golfde de ene welluidende volzin na de andere op zijn toehoorders af. Er was geen spoor van zakelijke redenering in te vinden, doch het klonk wel mooi!

Racamond was van een ander soort. Een gedrongen gestalte, trouwens óók niet mager, reeds grijzend, het gelaat diep doorgroefd, vertelde hij met rustige stem van zijn jeugd als arbeidersjongen, hoe hij als tienjarig bakkersknechtje reeds nachtarbeid had moeten verrichten, hoe hij de noodzakelijkheid van strijd en organisatie aan eigen lijf had leren beseffen en hoe nodig de eenheid van vakorganisatie was.

Het congres eindigde te midden van een laaiende geestdrift, nadat het besluit tot hereniging gevallen was dat een eind maakte aan een lange periode van verdeeldheid. Er speelden zich tonelen af naar echt-Franse aard, gedelegeerden vielen elkaar om de hals en zoenden elkaar dat het klapte, leiders werden op de schouders door de zaal gedragen, er werd gezongen en geroepen en steeds weer overheerste die machtige kreet: 'Unité! Unité! Unité!'

In laaiende geestdrift dromden de afgevaardigden zingend door de nauwe straatjes van de binnenstad van Toulouse, naar hun hotels of naar de terrasjes . . .

Ook ik begaf mij naar mijn hotel, een der mooiste, waar ik een kleine kamer bemachtigd had.

Dat was een hele toer geweest, want in het stadje was er niet voldoende logies voor zoveel gasten.

Er was door de congresleiding een logiesbureau ingesteld, maar daar klopte natuurlijk niets van en de eerste avond rende ik tevergeefs van het ene hotelletje naar het

andere, waar alles zo tjokvol was dat in sommige kamers een aantal gasten, zij aan zij, op matrassen op de grond moest slapen.

Toen ik ten einde raad, laat op de avond, weer naar het congresgebouw terugkeerde, viel mijn oog op een soort optocht waarvan Léon Jouhaux het middelpunt vormde. Ik besloot hem te volgen en jawel, het gezelschap ging een prachtig hotel binnen.

Rustig liep ik mee en vroeg terloops aan de receptie of er nog een kamer vrij was. 'Behoort u tot het gezelschap van Monsieur Jouhaux?' vroeg de receptionist.

Waarom ook niet, dacht ik, we hadden immers eenheid? En het alternatief was, slapen onder de blote hemel!

Ik knikte dus statig en toen was alles in orde.

Bij mijn vertrek maakte ik nog een praatje met de receptionist en toen bleek dat er nog wel meer kamers vrij geweest waren.

Léon Jouhaux had de aardigheid gehad het gehele hotel alleen voor zich en zijn gevolg te reserveren!

TWEEDE HOOFDSTUK

Van Stresemann tot Hitler en van Hitler tot Adenauer, een verhaal over de listen en lagen van de Duitse veroveringszucht.

Maart roert zijn staart, zeggen de mensen.

Maart 1936 was inderdaad vol beroering, met bruuske stijgingen en dalingen van de politieke barometer in de wereld.

De hereniging van de Franse vakbeweging op het congres van Toulouse was een der eerste vruchten van het volksfront, dat in 1934 tot stand gekomen was.

Lange tijd was er strijd tussen beide vakcentrales over een gemeenschappelijk program voor de nieuwe organisatorische eenheid geweest.

Nu was die uit de weg geruimd doordat allen zich op de grondslag van het Volksfrontprogram plaatsten, waarover een akkoord tussen de socialistische, communistische en radicale partijen¹ bereikt was.

De vakbeweging begon nu snel te groeien.

Op het herenigingscongres telde zij een miljoen leden.

Drie maanden later waren het er reeds twee-en-een-half miljoen.

Daarna zou in mei het Volksfront bij de verkiezingen de meerderheid in het parlement behalen en werden in korte tijd grote sociale successen bereikt.

Onder andere werden de veertigurige werkweek zonder loonderving en veertien dagen betaalde vakantie per jaar bij de wet ingevoerd.

Na een golf van stakingen werden aanzienlijke loonsverhogingen veroverd.

Spanje was het tweede land waar het Volksfront tot stand kwam.

In februari behaalden de partijen die in het Volksfront verenigd waren de meerderheid bij de verkiezingen voor het parlement.

Maar nauwelijks was dit gebeurd of de reactie greep naar de wapens en begon een militaire rebellie vanuit Marokko en de Balearen, waar een zekere generaal Franco bevelhebber was over het koloniale vreemdelingenlegioen. De meest ingrijpende, en naar later gebleken is, ook meest rampzalige, schok in maart 1936 was de opzegging door Hitler van het Pact van Locarno, onmiddellijk gevolgd door de opmars van de Duitse troepen in het Rijnland, het gebied dat volgens het Verdrag van Versailles gedemilitariseerd was, dat wil zeggen dat Duitsland er geen militaire macht mocht legeren.

Het is ongetwijfeld voor hen, die dit in de tegenwoordige tijd lezen, niet zo eenvoudig om zich in de toestand van toen te verplaatsen.

Daarom is een korte terugblik op de voorgaande tijd onvermijdelijk.

Toen het Duitse rijk van Kaiser Wilhelm II in de eerste wereldoorlog verslagen was, werd het gedwongen het verdrag van Versailles te aanvaarden, waarbij het ontwapend werd op een politieleger van honderdduizend man, de Reichswehr, na. Zijn grenzen werden in het westen door teruggave van Elzas-Lotharingen en de afstand van het Saargebied aan Frankrijk, evenals de annexatie van Eupen-Malmédy door België, gewijzigd. In het oosten kreeg Duitsland nieuwe grenzen door de vorming van de staten Polen en Tsjechoslowakije. Het verplichtte zich tot zeer hoge herstelbetalingen aan de overwinnaars.

Maar nauwelijks was de inkt droog waarmee het verdrag

van Versailles ondertekend was, of het Duitse imperialisme begon een plan voor een volgende oorlog uit te werken.

Door het verlies van zijn positie als militaire mogendheid, en vooral onder de drang van de democratische krachten in het binnenland, kwam de democratische grondwet van Weimar tot stand en naar buiten uit was het al vredelievendheid wat de klok sloeg.

Maar intussen werd de revanche uitgebroed, zo cynisch en op lang zicht berekend, dat men er thans nog koud van wordt wanneer men denkt aan wat er op gevolgd is. De belangrijkste man op buitenlands-politiek gebied was een zekere Gustav Stresemann. In een geheime brief aan de zoon van de gewezen Keizer, omschreef hij in september 1925 de nieuwe doelstellingen die Duitsland thans ging nastreven.

De eerste was de samenwerking met de voormalige vijanden in het westen, de Verenigde Staten, Engeland en Frankrijk, hetgeen Stresemann onontbeerlijk achtte om de macht van Duitsland weer te herstellen.

Maar terzelfdertijd moest koers gezet worden naar de herziening van de oostelijke grenzen, ten koste van Polen en Tsjechoslowakije, de terugkeer van het Silezische gebied (waar de Oder en de Neisse doorheen stromen) en de inlijving van Oostenrijk².

Het verslagen Duitse imperialisme speculeerde op het streven van de westelijke geallieerden om een 'dam tegen het socialisme' dat in de Sowjet-Unie overwonnen had op te werpen. En het bood zijn diensten aan als hulpkracht daarbij.

In oktober 1925 vond in Locarno de conferentie plaats waar Duitsland de eerste doelstelling die Stresemann geformuleerd had wist te verwezenlijken.

Engeland, Frankrijk, Italië en België sloten met Duitsland het Pact van Locarno af, waarbij zij voor het eerst na de oorlog Duitsland als gelijkwaardige partner erkenden.

Die gelijkwaardigheid bestond nog slechts in principe en er waren voorwaarden aan verbonden.

Duitsland erkende de onaantastbaarheid van de nieuwe grenzen met Frankrijk en België en stemde toe in de demilitarisering van het Duits gebleven Rijnland.

Wat de oostelijke grenzen betrof, beloofde het slechts van geweld af te zien om deze te herstellen. Doch de westelijke geallieerden dwongen het niet om ook deze grenzen onaantastbaar te verklaren.

Duitsland stelde zich voor het oog van de wereld op als 'vredelievende' mogendheid. De Franse staatsman Aristide Briand en de Engelse staatsman Austin Chamberlain verkondigden luid dat in Europa thans de vrede verzekerd was.

Gustav Stresemann werd tot Duitse vredesengel verklaard. En met vreugdekreten werd Duitsland in de Volkenbond gehaald, die zich uitsluitend tegen de Sowjet-Unie richtte.

Maar het Duitse imperialisme was slechts 'vredelievend' zo lang het nog niet in staat was oorlog te voeren.

Tot zo lang was het nederig en bereid tot grote concessies en was het tevreden met een 'principiële' gelijkgerechtigdheid.

Elf jaar later, in maart 1936, achtten Adolf Hitler, en wie er achter hem stonden, de tijd gekomen om aan die komedie een eind te maken.

Het Duitse imperialisme meende dat het weer sterk genoeg was om 'loszuschlagen ...'

En Hitler verscheurde zonder veel vijven of zessen het

pact van Locarno en liet meteen zijn troepen in het Rijnland oprukken.

Weer betrok de Duitse Wehrmacht 'die Wacht am Rhein'. De 'gelijkgerechtigdheid' van Duitsland, in Locarno nog een gebaar, werd met één slag van het zwaard tot een militaire realiteit.

En toen begon de koers, van gelijkgerechtigdheid naar overheersing, van Locarno naar München.

Zo ziet men hoe, lang van te voren en in het duister, de kiemen van de oorlog worden gezaaid, voor het oog van de volkeren verborgen achter pacifistische propaganda, pacten en plechtige 'garantieverdragen', die in het vuur geworpen worden zodra ze hun dienst hebben gedaan. De intocht van Hitlers troepen in het Rijnland was een typische uiting van deze politiek.

De Duitse militaire macht was reeds lang te voren in dit gebied opgebouwd, maar in het geheim.

Eerst toen de militarisering zo ver gevorderd was, dat zij niet langer geheim kon blijven, werd zij 'gelegaliseerd'.

Het Duitse imperialisme handelde volgens zijn, na elke verloren oorlog herhaalde, methode om, eerst in het verborgen en op allerlei wijze gecamoufleerd, voldongen feiten te scheppen om daarna op het daartoe geschikt geachte ogenblik de kaarten op tafel te leggen.

Op zijn minst sinds 1950 wordt deze methode in West-Duitsland opnieuw toegepast, vooral bij de voorbereiding van de kernbewapening.

De politiek van het Duitse imperialisme die wij thans hebben leren kennen, was niet iets persoonlijks van Hitler of van het Derde nazi-Rijk.

Hitler en het nazi-Rijk waren verschijningsvormen van het Duitse imperialisme.

Hitler poogde de doelstellingen daarvan te verwezenlijken op een in de geschiedenis ongekend barbaarse en verdierlijke wijze.

Maar die doelstellingen zelf waren er al vóór Hitler. En zij zijn ook ná Hitler dezelfde gebleven en zullen dezelfde blijven zo lang er een Duits imperialisme bestaat. Zet inplaats van het akkoord van Locarno de akkoorden van Parijs (E.D.G.), en de N.A.V.O.; inplaats van de demilitarisatie van het Rijnland het verbod tot het bezit van zogenaamde A.B.C.-wapens door Duitsland, inplaats van de zoetgevooisde verlangens naar 'gelijkgerechtigdheid' van de Weimar-Republiek, de huidige eis tot gelijkgerechtigdheid op het gebied van de atoombewapening. Dan wordt de gelijkenis al te treffend. Er is een verschil, zeker! Op velerlei gebied.

Maar wat het Duitse imperialisme en zijn doelstellingen betreft bestaat het verschil alleen hierin, dat zij in onze tijd duizendmaal gevaarlijker zijn geworden.

Notities bij het tweede hoofdstuk.

¹ Een soort liberale partij.

² Gustav Stresemann. Nagelaten geschriften. Geciteerd in 'Histoire de la diplomatie', pag. 329. Derde deel. — Uitgave: Parijs — Librairie de Médicis. 1947.

Zie hierover ook de rede van P. de Groot op het Zeventiende partijcongres van de C.P.N. in 1955. Uitgave Partijbestuur C.P.N. Amsterdam.

DERDE HOOFDSTUK

Waarin verhaald wordt hoe de Nederlandse communisten en sociaal-democraten op de Duitse dreiging reageerden, alsook een beschouwing over het congres van de S.D.A.P. in 1937.

In alle landen begon de wapenindustrie op volle toeren te draaien, vóór alles in Duitsland, volgens het beruchte parool 'Kanonnen gaan vóór boter!'

De imperialisten van Engeland en de Verenigde Staten hielpen vanaf het eerste jaar de Hitler-dictatuur bij haar bewapening.

Zij leverden Duitsland 60 à 70% van het daartoe benodigde materiaal.

In het binnenland raasde de fascistische furie onafgebroken verder, gevangenissen en concentratiekampen vulden zich en steeds groter werd het aantal anti-fascisten, dat door beulen in rok en hoge hoed met een handbijl plechtig werd onthoofd.

In de buurlanden kwamen de massa's in beweging, zochten naar eenheid.

Maar in Nederland ging het uiterst langzaam.

Er was grote onrust onder de bevolking over wat er in Duitsland gebeurde.

Vele vroegere leden van de Duitse communistische partij waren naar Nederland gevlucht en bij Nederlandse communisten en ook andersgezinden ondergebracht, waarbij werkloze arbeiders vaak hun armoedje met hen deelden. Ook Duitse sociaal-democraten en burgerlijke joodse Duitsers zochten hier hun toevlucht.

Maar het politieke leven bleef verstard.

Midden 1936 werden in de Engelse pers onthullingen gedaan over Duitse oorlogsplannen, die uit Britse regeringskringen afkomstig waren.

Eén daarvan, het Plan-3 genaamd, hield een onverhoedse Duitse inval via de oostgrens van Nederland in, waarna door België naar Frankrijk zou worden opgerukt¹.

De bouw van een groot aantal vliegvelden nabij de Nederlandse grenzen, en daarop aansluitende strategische verkeerswegen, trok eveneens de aandacht.

Maar de regering-Colijn ging onverstoortbaar dóór alle aandacht te besteden aan verlaging van lonen en werklozen-uitkeringen.

Alleen de Communistische Partij poogde, voor zover haar krachten reikten, een geest van weerbaarheid onder het volk te wekken.

En vooral de arbeidersbeweging in die geest te verenigen. Al op het congres in december 1935 waren de eerste stappen gedaan om de partij op haar taak als voorhoede in de nationale onafhankelijkheidsstrijd voor te bereiden. De nationale vrijheidsoorlog, om Nederland tegen een Duitse aanval te verdedigen, was daar aan de orde gesteld, en terzelfdertijd werd gewaarschuwd tegen het gevaar dat de Nederlandse reactionaire kringen voor de Duitse dreiging zouden capituleren².

Ik hield op dit congres een inleiding over het 'Plan van de Arbeid', dat door de S.D.A.P. en het N.V.V. was gelanceerd. In het verdere verloop van dit verhaal kom ik hier nog over te spreken.

Ondanks dat ik dit Plan van de Arbeid kritiseerde, stelde ik namens het partijbestuur voor om een aantal daarin genoemde maatregelen ter beteugeling van de werkloosheid te ondersteunen³.

Zij vormden een aannemelijke grondslag voor gezamen-

lijke actie met de sociaal-democraten voor meer werkgelegenheid, een actie die onmisbaar was voor het ontplooiën van de algemene strijd tegen het fascisme.

Op het congres van 1935 werd ook de naam van de partij veranderd in Communistische Partij van Nederland (C.P.N.).

Voordien was dit Communistische Partij Holland (C.P.H.) geweest, zoals zij ook in het buitenland genoemd werd.

Thans lijkt dit misschien een kleine verandering. Maar destijds was het een demonstratie ten teken dat de partij een nieuwe koers ging varen, waarvan de verenigde rode en nationale vlaggen het symbool waren.

Daarop zou de opheffing van De Tribune volgen, die vervangen werd door een nieuw dagblad, Het Volksdagblad, en de naamsverandering van het theoretische tijdschrift 'De Communist', eerst in 'Communisme, maandschrift voor Politiek en Cultuur' en later eenvoudig 'Politiek en Cultuur'.

Een verdere, radicale, stap werd in een partijbestuurszitting van de C.P.N. op 15-16 augustus 1936 gedaan. De gehele arbeidersklasse werd opgeroepen tot verdediging van het N.V.V., dat aan toenemende aanvallen van de fascistten blootstond.

Terzelfdertijd werden alle vroegere besluiten betreffende de verhouding van de C.P.N. tot de vakbeweging geannuleerd.

Dit betrof voornamelijk de in de statuten sinds de oprichting van de partij bestaande plicht voor partijgenoten die lid van een vakbeweging waren, om als communistische fractie verenigd in hun bond op te treden, bij het bepalen van hun standpunt, bij kandidaatstellingen voor functies en dergelijke.

Het partijbestuur verklaarde dat de partij zich op generlei wijze, direct of indirect, in het organisatieleven van de vakbeweging zou mengen⁴.

Het partijcongres had reeds in 1935 besloten tot likwidatie van de R.V.O.-methoden⁵.

In februari 1937 stonden Tweede Kamerverkiezingen voor de deur, waaraan voor het eerst de N.S.B., het Hitler-filiaal in Nederland, zou deelnemen.

Het partijbestuur van de C.P.N. stelde de S.D.A.P. voor om alle verschillen opzij te zetten, teneinde het intreden van de N.S.B. in de Tweede Kamer te beletten.

Om versnippering van stemmen te voorkomen, verklaarde de C.P.N.-leiding zich bereid aan een gemeenschappelijke lijst met de S.D.A.P. deel te nemen, mits voor de C.P.N. daarop enkele verkiesbare plaatsen zouden worden ingeruimd.

Hoe reageerde de S.D.A.P., niet alleen op de communistische voorstellen, maar vooral op de algemene toestand, waarbij ons volksbestaan op het spel stond?

De eerste reacties daarop kwamen tot uiting op het partijcongres in Den Haag, februari-maart 1937.

Daar traden twee, op het oog elkaar tegenovergestelde, richtingen op. Die van de meerderheid met als woordvoerder Albarda, de toenmalige voorzitter van de Tweede Kamerfractie. Daarnaast een minderheid met als aanvoerder W. Banning.

In laatste instantie ging het debat tussen hen om de vraag: Wat doen wij als Duitsland Nederland aanvalt?

Het ging er hierbij om, of men de leuze van 'nationale ontwapening' die de S.D.A.P. gedurende de afgelopen twintig jaar tot grondslag voor haar buitenlandse politiek had gediend, zou handhaven.

Na de eerste wereldoorlog, die een diepe afschuw van het

militarisme onder de bevolking had verwekt, had voornamelijk deze 'geweldloze' leuze de S.D.A.P. aan haar aanhang geholpen.

De meerderheid wilde nu de 'landsverdediging' in principe aanvaarden en dat is ook gebeurd.

De minderheid bepleitte de totale weerloosheid en verwierp elke vorm van landsverdediging.

Hier volgen enkele citaten uit de rede van W. Banning⁶, die de kern inhouden van zijn visie op de belangrijkste kwesties:

'De meerderheidsredenering schijnt vooral rekening te houden met een oorlogsgeval waarbij de Volkenbond ten onzen gunste optreedt' (hier is bedoeld een Duitse aanval. P. de Gr.). 'De Volkenbondsraad zal dus bijeen worden geroepen en beraadslagen over de vraag, wat de Volkenbond te doen staat. Als ik mij niet vergis, zullen er echter, voor uit deze beraadslaging enig praktisch resultaat te voorschijn komt, twee dingen zijn gebeurd. Ons leger zal neergeslagen, ons land overweldigd zijn en een buitenlandse mogendheid zal zijn toegesneld, niet om ons zwak en klein land menslievend bij te staan, maar om *zijn* vitale belangen op *ons* grondgebied te verdedigen'.

Banning sprak verder over het begrip van de 'collectieve veiligheid'.

'Deze', zei hij, 'komt praktisch neer op een blokvorming van de democratische staten tegenover de fascistische, terwijl Nederland zou moeten aansluiten, zij het niet door militaire verdragen, dan toch door zijn landsverdediging daarop te richten, bij het democratische blok'.

'Wij', zo zei Banning verder, 'hebben daartegenover een ander begrip van collectieve veiligheid ontwikkeld . . . Aan het begrip collectieve veiligheid . . . moet ook worden verbonden, dat de Volkenbond eindelijk wordt losgemaakt van het Verdrag van Versailles, dat een der ergste oorlogsoorzaken blijft. Men schreeuwt moord en brand over de Duitse herbewapening en stellig is zij een ontzaglijk gevaar voor de vrede in de wereld, maar weet men wel dat Frankrijk aan deze bewapening dik heeft verdiend?'⁷

Banning bestreed de landsverdediging onder andere met een merkwaardig citaat van Troelstra uit het jaar 1921, waarin deze zeide dat

'de handhaving onzer nationale onafhankelijkheid met militaire middelen een gevaarlijke fictie is, die ons volk op steeds ondragelijker finantiële lasten komt te staan en op het beslissend ogenblik duizenden en duizenden jonge mannen als weerloos kanonnenvlees drijft in de vruchteloze dood'⁸.

Banning gooide hier nog een schepje op met de mededeling:

'Ik herinner eraan dat sedert het belangrijkste aanvalswapen is geworden de luchtvloot waartegen geen verdediging van betekenis mogelijk schijnt, zeker niet voor een klein land als het onze.

Ik herinner eraan dat de moderne oorlogstechniek steeds verwoestender werd in haar uitwerking, en dat ook de burgerbevolking met dood en verderf wordt bedreigd'⁹.

En dus meende Banning:

‘De argumenten . . . dat Nederland zich niet kan verdedigen gelden voor ons nog steeds en worden bij de ontwikkeling der oorlogstechniek steeds klemmen-der’¹⁰.

Banning erkende dat

‘een groot aantal partijgenoten, een groot aantal Nederlanders, zijn standpunt inzake het militaire vraagstuk vooral laat beheersen door de vrees voor de “benden van Hitler” tegen welke men in elk geval wil vechten’.

Maar . . . ‘er is in burgerlijke kringen nogal wat sympathie voor het Derde Rijk . . . En vooral: er zijn zeer reële economische belangen die ons land met Duitsland verbinden. ‘Is, zo riep hij uit, ‘de afkeer van Hitler-Duitsland wel een houdbare en voldoende grond om nu de landsverdediging te aanvaarden?’¹¹

En Banning besloot met het trekken van de consequentie:

‘Wij zullen er ons van bewust moeten zijn dat het aanvaarden van het minderheidsstandpunt tengevolge kan hebben dat ons land onder vijandige, zeg Duitse, bezetting komt’¹².

Zoals gezegd, deze citaten zijn kris-kras uit het woordelijke verslag van Bannings rede genomen. Maar ik meen, dat zij kenmerkend zijn voor het optreden van dr. Banning en noodzakelijk voor het kennisnemen van de in de

leidende kringen van de S.D.A.P. heersende stemming. Het ergste was nog dat de meerderheid in de kern van de zaak niet zoveel van Banning verschilde. Weliswaar ging het haar te ver om, zoals Banning bepleitte, (in 1937, vóór er een schot gevallen was) een nazi-bezetting van te voren te aanvaarden. Terecht had Albarda Banning verweten dat zijn standpunt betekende:

‘het openstellen van de grenzen en het beschikbaar stellen van de brede nieuwe wegen, die naar het hart van het land leiden en waarlangs ook een aanval op andere landen kan worden geopend’¹³.

Albarda had waarschijnlijk een andere mogelijkheid op het oog, een welke ook in de kringen van de rechtse partijen overwogen werd, nl. dat na een Duitse inval Hitler met een uitsluitend militaire bezetting genoeg zou nemen, terwijl een Nederlandse regering het binnenlandse bestuur zou kunnen blijven uitoefenen.

Voor Albarda, Vorrink en hun vrienden was het vraagstuk van de ‘landsverdediging’ slechts een onderdeel van een algemene verandering in de S.D.A.P. die haar voor opname in een regeringscoalitie in oorlogstijd rijp moest maken.

Dat Albarda dit in zijn achterhoofd had, blijkt uit een vertrouwelijke nota die hij in 1939 tot het partijbestuur van de S.D.A.P. richtte. Zij werd voor de leden van de S.D.A.P. verborgen gehouden tot zij, na de oorlog in een boek van dr. Ruitenbergh over het ontstaan van de P.v.d.A. gepubliceerd werd¹⁴.

In die vertrouwelijke nota schreef Albarda onder andere het volgende:

Voor asylrecht voor Duitse vluchtelingen.

Hulp aan joodse vluchtelingetjes.

De eerste Joodse vluchtelingetjes in ons land

eerst meelijd in Nederland. — Na een vermoeienden treinreis zijn Dinsdagavond de eerste vijf en twintig Joodse kinderen uit Duitsland te Naarden aangekomen, waar zij in het Burgerweeshuis een onderdak hebben gevonden

JODENVEILIGHEID IS OORLOGSBEREIDING

Ma
Ne
veil

DE verontwaardiging over de Jodenvervolg-
ging gaat in de gehele wereld.
Het nazi-dom toont een
bloedige gedaante en een
vaardigheidsgevoel en een
grote volksmassa's zijn

Dit is goed. Maar de
bewuste klasse-organen
heidersbeweging om
en de betekenis van
te verklaren en daar
ontwaardiging in doen
leiden.

Men moet zich toch
stellen: waarom heb
na behoefte aan een
terreur tegen de Jod-
den? De Duitse ka-
den? Waarvoor mo-
marken dienen, die 2
de nieuwe Jodenver-

1936 — Discussie aan stempellokaal te Amsterdam.

Werklozendemonstratie te Amsterdam in de dertiger jaren.

‘Naar mijn overtuiging groeit onze partij bij de verkiezingen niet meer, omdat zij niet veel meer groeien kan: zij heeft voorlopig de grens van haar groei nagenoeg bereikt ...’

De oorzaak? ‘Het Nederlandse volk is voor ongeveer de helft confessioneel’ ... ‘Ondanks alles wat wij sedert het begin van deze eeuw hebben beproefd om in dat confessionele gebied door te dringen ... is ons dat op enigszins grote schaal niet gelukt’ ... ‘Onze 22 à 23% van het gehele kiezerscorps betekenen dus een 45% van het halve kiezersleger, dat ons werfgebied is’.

Als oorzaken van de stagnatie waarin de S.D.A.P. gedurende twintig jaren was blijven steken, noemde Albarda o.a.:

‘Vele van onze oude stellingen of dogma’s, die voor de bewustwording en voor de organisatie van de arbeiders onschatbaar grote waarde hebben gehad, (zijn) een belemmering geworden voor de verdere groei der socialistische beweging. Van niets geldt dit meer dan van het klassestrijd-leerstuk ...’

Verder moest het marxisme eraan geloven:

‘Mijn bewondering voor de genialiteit van de marxistische conceptie en mijn erkenning van de voortreffelijkheid van de marxistische methode van onderzoek heeft mij niet kunnen beletten te komen tot de overtuiging dat het marxisme, eens de motorische kracht voor de ontwikkeling van onze beweging, in menig opzicht een beletsel voor verdere ontwikkeling is geworden’.

Daarop wierp Albarda het 'marxistische leerstuk' van de godsdienst in zijn prullemand:

'De marxistische opvattingen omtrent de godsdienst (Engels, Anti-Dühring) zijn door de feiten gelogenstraft', aldus Albarda.

'De godsdienst verdwijnt niet. Deze in oorsprong liberale illusie — door het marxisme in een nieuw wetenschappelijk kleed gestoken — is ten enenmale beschaamd. Ook het proletariaat wordt niet, overeenkomstig Marx' en Engels' voorspellingen, godsdienstloos. De godsdienst wint zienderogen veld'.

Na het overboord werpen van de 'marxistische leerstukken' schetste Albarda vervolgens de rozige vooruitzichten van een opname van de S.D.A.P. in de regering, vooral met het oog op de

'kloof tussen het gelovige en het socialistische volksdeel. Er is een middel om deze kloof te overbruggen. . . Dat middel is: deelneming aan de regering.

Want van de dag af, waarop de S.D.A.P. regeringspartij is geworden . . . verandert haar positie.

De grote stroom zal naar ons toegaan. Een nieuwe groei begint dan voor onze beweging . . .

Dan krijgt ook de werving aan de overzijde van de klassegrens voor ons goede kansen. Zie hoe in de Scandinavische landen waar onze partijgenoten regeren, de partijen zeer belangrijke aanhang in de burgerlijke klassen hebben verworven'.

Inderdaad, deze Skandinavische partijen gaven het goede voorbeeld, ook in de oorlog!

In Denemarken bleef het sociaal-democratische kabinet gedurende de bezetting op zijn zetels zitten als willig werktuig van de Nazi's bij de onderdrukking van het verzet en arresteerde het de communistische leiders.

In het 'neutrale' Zweden verleende de sociaal-democratische regering uitgebreide economische hulp aan Hitler-Duitsland voor zijn oorlogvoering. Toen Noorwegen door de Nazi's werd overvallen weigerde de Zweedse sociaal-democratische regering Noorwegen wapens en olie te verkopen. Terwijl in Noorwegen het verzet tegen de bezetter in volle gang was, gaf zij toestemming tot het transport van Duitse Nazi-troepen naar dat land over Zweeds grondgebied. Toen Hitler de Sowjet-Unie aanviel verleende zij doortocht aan een gehele Duitse divisie naar het Oostfront. Aan de geallieerden werden alle faciliteiten geweigerd.

In Zweden zelf werd de Gestapo op haar wenken bediend.

(Dat ging zover dat in het begin van de oorlog de Zweedse sociaal-democratische regering de voorzitter van de Zweedse Communistische Partij Sven Linderöt en andere partijleiders liet arresteren.)

In Nederland was in het eerste jaar van de bezetting het plan tot instelling van een dergelijke regering al in een ver gevorderd stadium, toen de Februari-staking er een streep doorhaalde.

Maar keren wij naar 1937 terug, of liever nog naar 1935, toen de S.D.A.P., als eerste aanloop naar haar 'constructieve' politiek, met het Plan van de Arbeid uitkwam.

Dit plan bestond uit twee gedeelten. Een ervan was gewijd aan maatregelen tegen de werkloosheid.

Dat heeft de C.P.N. ondersteund.

Maar dit deel was eigenlijk alleen maar camouflage van

het andere deel, om de gehele politiek voor de arbeiders een beetje aannemelijk te maken.

En dat betrof de zgn. 'ordening'. De S.D.A.P. had dit als volgt omschreven:

'Het is mogelijk en daarom noodzakelijk het economische leven des lands zodanig te leiden en te ordenen, dat door arbeid de nood wordt overwonnen en grondslagen worden gelegd voor nieuwe welvaart en toenevende beschaving'¹⁵.

Dit fraaie verhaal was in elkaar gezet door ir. H. Vos¹⁶. Maar het was geen Nederlands fabrikaat. De theorie van de 'ordening' was al eerder door de Belg Hendrik de Man gelanceerd, toen nog een leider van de Belgische Socialistische Partij. (Later bewoog hij zich meer en meer naar het nationaal-socialisme.)

De zaak was dat de Duitse Hitler-partij in haar demagogische propaganda zich als 'socialistisch' aandiende, als voorvechtster voor een 'nieuwe orde' (tijdens de bezetting zei men in Nederland: nieuwe orde, lege borden.)

Zij propageerde 'planmatigheid' in de economie, ook als tegenhanger van de werkelijke planmatigheid in de Sowjet-Unie.

Hendrik de Mans theorie van de 'ordening' was een aanpassing aan deze nazi-politiek.

Wat was het antwoord van onze communistische partij op het congres van de S.D.A.P.?

Aangezien hier in hoofdzaak persoonlijke herinneringen beschreven worden, zal ik mij beperken tot wat ikzelf er in een brochure destijds over gezegd heb¹⁷.

Ik haalde een discussierede aan van de afgevaardigde van Maastricht, Ubachs:

‘Wij hebben te Maastricht de oorlog van nabij gezien. Wij hebben ook het fascisme leren kennen en wensen er niet onder te leven.

Van de democratische landen dreigt geen gevaar. Die beginnen geen aanvalsoorlog. Uit de brieven van het Spaanse front leren wij, hoe ellendig het is als soldaten niet met wapens kunnen omgaan’.

‘Dit’, schreef ik, ‘is de gezonde gedachtengang die overeenstemt met de uitspraak van Dimitroff, dat de democratie bereid moet zijn zich met de wapens in de hand te verdedigen. De meerderheid van de militaire commissie en de inleider op het congres, Albarda, hebben hun politiek inzake de landsverdediging echter zeer vaag omschreven. Nu kan men bij de landsverdediging twee kanten uit.

De reactie bedoelt met de militaire macht in de eerste plaats de belangen van het groot-kapitaal te verdedigen, in wier handen de onafhankelijkheid van democratisch Nederland niet veilig is. De democratische volksmassa voelt de behoefte aan een gewapende macht om het Duitse fascisme in toom te houden. Daarvoor is nodig dat deze gewapende macht *democratisch* zij, dat zij onderworpen is aan een *democratische* regering, en aan de volksvertegenwoordiging, dat zij gezuiverd wordt van *fascistisch* gezinde bevelhebbers en dat de kaders en de gehele weermacht doortrokken worden van een democratische geest . . .

Albarda heeft echter geen waarborgen geëist voor de democratisering van de weermacht, doch deze democratisering slechts als *wens* naar voren gebracht’.

De noodzakelijkheid van een weermacht tegenover het Duitse fascisme mag echter niet als aanleiding geno-

men worden om de S.D.A.P. tot meeloper te maken van de reactionaire militaire politiek, zoals die door Colijn e.a. wordt gevoerd'.

Als illustratie daarvan had ik aangehaald dat de fractie van de S.D.A.P. in de Tweede Kamer, nog vóór het congres, voor de militaire uitgaven voor Indonesië had gestemd ten gunste van het koloniale bewind dat onze reactie het nauwst aan het hart lag!

Verder schreef ik:

Door de jaren heen was de aanhang van de S.D.A.P. opgevoed in de sentimentele sfeer van geweldloosheid, de onwaarachtige "gebroken geweeertjes"-theorie . . .

De scherpe strijd tegen de eenheid van de arbeidersbeweging, (tegen) het internationale eenheidsfront tussen de vier arbeidersinternationales op politiek- en vakverenigingsgebied, de fanatieke haat tegen de Sowjet-Unie, tegen het Franse volksfront, kunnen de sociaal-democratische arbeiders elk perspectief van doeltreffende weerstand tegen de oorlog en het fascisme ontnemen.

De verdediging van de Nederlandse onafhankelijkheid tegen het Duitse fascisme is immers slechts mogelijk als deel van de internationale strijd tegen het fascisme en (voor) de internationale machtsvorming van de arbeidersbeweging, het volksfront en de samenwerking der democratische volkeren.

Door haar daarvan los te maken, door zelfs te dreigen met uittreding uit de Socialistische Arbeiders-Internationale, zo deze met de Communistische Internationale tot eenheid zou komen, drijven Albarda en Vorrink de socialistische arbeiders in de armen van een dr. Ban-

ning. Deze beriep zich in zijn congresrede op de zogenaamde "illusie" als zou men de Nederlandse onafhankelijkheid tegenover een Duits leger kunnen handhaven . . .

'Van hier, tot aan de onderwerping aan het fascisme', schreef ik, 'is maar een stap'.

Dr. Banning deed die stap, door een bezetting van Nederland door de bruine moordbenden van het Duitse fascisme te aanvaarden'¹⁸.

Inderdaad deed de S.D.A.P. haar nieuwe politiek vergezeld gaan van een niets-ontziende strijd tegen het communisme, dat met het fascisme gelijkgesteld werd onder het motto 'dictatuur is dictatuur'.

Albarda hield de congresgangers voor dat er geen gevaar van de N.S.B. te duchten viel.

'Het is wel zeker', zei hij, 'dat er (bij de verkiezingen in 1937) enkele N.S.B.ers zullen worden verkozen. Maar het élan der nieuwe beweging schijnt wel gebroken te zijn'.

Daarom wees hij elke vorm van samenwerking met de communisten van de hand, want de communisten waren, zei hij, als aanhangers van de dictatuur van het proletariaat, tegenstanders van de democratie.

Het is thans nog belangwekkend kennis te nemen van een weerlegging hiervan door de S.D.A.P.-afgevaardigde Bos uit de afdeling Koog-Zaandijk, die ik in mijn brochure citeerde en die verklaarde dat hij

'de dictatuur afkeurenswaardig (achtte)' maar meent dat, 'als de Duitse kameraden het fascistische juk afwerpen, een proletarische dictatuur aanvaard zal moeten worden . . . Als wij te kiezen hebben tussen een fascistische en (een) proletarische dictatuur', zei Bos, 'moe-

ten wij bedenken, dat een fascistische dictatuur einddoel in zichzelf is, maar een proletarische dictatuur tot streven heeft naar de democratie terug te keren'.

Ik citeerde hem met instemming, maar voegde eraan toe:

'De massa's staan heden voor de keuze burgerlijke democratie of fascistische dictatuur. Daarbij staan de communisten op de voorpost tegen het fascisme, voor het behoud van de democratie, zoals zij nu in Nederland is. Natuurlijk reiken onze perspectieven verder, naar het socialisme.

Maar het feit dat iemand niet tevreden is met brood alleen, maar er ook nog kaas op wil hebben, is geen bewijs dat hij voor de verdediging van het brood zelve onbetrouwbaar zou zijn'¹⁹.

In de toestand zoals die in 1937 was, was onze discussie met het S.D.A.P.-congres niet slecht te noemen en is zij door de geschiedenis waar gemaakt.

Toch ging zij niet diep genoeg. Eerst op langere afstand, in onze tijd, wordt hetgeen zich in de periode 1935—1940 in de S.D.A.P. afspeelde helder en duidelijk.

Dr. W. Banning was sinds 1932 hoofdredacteur van 'Tijd en Taak' geworden en directeur van de 'Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers' te Bentveld.

Hij was de aanvoerder van een groep, die zich de inbreng van het christendom in het socialisme ten doel heette te stellen, en die zich religieus-socialistisch noemde. Maar thans is wel duidelijk dat Bannings politiek weinig met de verhouding van socialisme tot religie te maken had. De religieus-socialistische vlag diende als dekking voor

een vreemde lading, nl. de weerloosheid tegenover Hitler. De meerderheid van Albarda, Vos, Vorrink, Wiardi Beckman c.s. sprak zich niet zo openhartig uit, maar deed wat in de gegeven situatie dezelfde uitwerking moest hebben. Zij capituleerde ideologisch, verloochende het klassekarakter van de arbeiderspartij en maakte haar machteloos en weerloos tegenover de nazi-bedreiging.

De ideologische capitulatie, op het congres in 1937, leidde tot de praktische capitulatie, toen de bezetter op 19 juli 1940 de partij ontbond en de leiding zich hieraan onderwierp. Die capitulatie duurde de gehele bezetting door. 'Gedurende de gehele oorlog zweeg de S.D.A.P.', getuigde later W. Thomassen²⁰.

De S.D.A.P.-leden, die Banning in 1937 honend aangeduid had als de lui die 'in elk geval tegen de Hitler-benden wilden vechten'²¹, gingen tijdens de bezetting individueel deelnemen aan het verzet, in de meeste gevallen samen met de communisten.

Die samenwerking juist wilde de S.D.A.P.-leiding in 1937 al tot elke prijs verhinderen.

Hiertoe werd door de S.D.A.P. een beweging georganiseerd, in samenwerking met de partijloze ir. W. Schermerhorn, onder de naam 'Eenheid door Democratie'.

Zij gaf een weekblad uit, 'Vrijheid, Arbeid, Brood', onder redactie van K. Vorrink en Meyer Sluyzer, dat zich aan een, aan delirium grenzende, ophitsing tegen de C.P.N. en de Sowjet-Unie te buiten ging.

In onze tijd, op verre afstand gezien, is de ondergrond hiervan zonneklaar geworden.

De leiding van de S.D.A.P. maakte zich op om voor de aanval van Hitler te capituleren.

De communisten maakten zich op om aan deze aanval weerstand te bieden.

Daarom waren zij het grootste obstakel voor de capitulatiepolitiek.

En daarom moest de eenheid van de anti-fascistische sociaal-democraten met de Communistische Partij met alle middelen worden tegengegaan.

Het is onze plicht om hier aan te herinneren, vooral omdat na de oorlog dr. W. Banning, samen met Vorrink, de vaders werden van de Partij van de Arbeid, die zich in haar internationale politiek vereenzelvigde met het militaire blok van de NAVO en een der ijverigste promotors werd voor de herbewapening van West-Duitsland.

Nu het tegen de Sowjet-Unie ging, werd het militaire geweld opeens voor de 'religieus-socialisten' best aanvaardbaar, tot de atoomwapens toe.

Ook kwamen de hoge militaire uitgaven er niet meer op aan, waarmee zij, toen het tegen Hitler ging, in naam van de 'geweldloosheid' zozeer hadden geschermd.

Dit bewijst nog eens hoe men, in de politieke strijd, de mensen objectief naar hun daden moet beoordelen, en niet naar het etiket dat zij zichzelf hebben opgeplakt.

Notities bij het derde hoofdstuk.

¹ Rundschau nr. 7, pag. 263, 13 februari 1936.

² Zie het eerste deel 'De Dertiger Jaren', blz. 220.

³ Zie 'Communisme, maandschrift voor Politiek en Cultuur', 2de Jaargang, nr. 1. Januari 1936.

Uit de rede van P. de Groot op het Congres van de C.P.N. 1935.

In dit verband stuurde de C.P.N. aan op aansluiting van de Werklozen-comité's bij de plaatselijke bestuurdersbonden van het N.V.V. Dit gebeurde alleen in Amsterdam met de E.M.M.

⁴ en ⁵ Rundschau, nr. 40. Pag. 1657—58. 3 september 1936.

⁶ en ⁷ Uit het verslag van het drie-en-veertigste congres der sociaal-democratische arbeiderspartij in Nederland, gehouden op 27-28 februari en 1 maart 1937 in de Dierentuin te 's-Gravenhage. Uitgave sekretariaat S.D.A.P.-Amsterdam. Zie pag.'s 75—76.

⁸ Zie: Gedenkschriften van Troelstra, deel IV, pag. 290, door Banning geciteerd op pag. 79 van het congres-verslag 1937.

⁹ als boven pag. 80.

¹⁰ en ¹¹ als boven pag. 82.

¹² als boven pag. 85.

¹³ In het blad De Gids, van februari 1937. Zie congresverslag als boven pag. 85.

¹⁴ 'Beschouwingen naar aanleiding van de verkiezingsuitslag 1939' van J. W. Albarda. pag. 249—252—253.

Dr. H. M. Ruitenbeek. Het ontstaan van de Partij van de Arbeid. Uitgave Wiardi Beckman-Stichting. Amsterdam MCMLV.

¹⁵ Resolutie Congres S.D.A.P.-N.V.V. inzake het Plan van de Arbeid. Oktober 1935. Utrecht.

Bijlage III in 'Een halve eeuw beginselstrijd' door K. Vorrink. Uitgave Secretariaat S.D.A.P. Amsterdam 1945.

¹⁶ Thans tweede voorzitter van de P.v.d.A. en Eerste Kamerlid.

¹⁷ Zie brochure: 'Regering, Koningschap, Landsverdediging en Spanje op het congres van de S.D.A.P.' door Paul de Groot. Uitgave Agentschap Amstel — Amsterdam. blz. 4. Over het koningschap werd in deze brochure slechts gesproken in verband met de overdreven ijver van de S.D.A.P., die haar leden aanbeval oranjestrikken te dragen en de oranjevlag uit te hangen op feestdagen van het vorstenhuis.

¹⁸ en ¹⁹ Uit brochure als boven. Het gebroken geweertje was een speldje, dat de S.D.A.P.-ers droegen als symbool van de geweldloosheid.

²⁰ Zie een brief van W. Thomassen aan het blad 'Paraat'. Vermeld in dr. H. M. Ruitenbeek's boek over het ontstaan van de P. v. d. Arbeid. pag. 125.

²¹ Zie voornoemd verslag van het congres van de S.D.A.P. in 1937, op pag. 82.

VIERDE HOOFDSTUK

Een reisje naar Katendrecht.

Hoe de Chinese zeelieden daar leefden en streefden en een ontmoeting met kameraad Li.

Over het grijze, altijd woelige water van de Maas dans-
ten witte, schelle plekken zonlicht toen het veerbootje
zich van de Willemskade afzette. De vaart ging naar Ka-
tendrecht, aan de andere oever.

Ik was op weg voor een van mijn geregelde bezoeken aan
de bond van Chinese zeelieden.

Rustig slenterde ik door de armelijke straatjes van de Chi-
nese wijk van Rotterdam, langs de verwaarloosde, som-
bere huizenrijen, waartussen hier en daar hoerencafé'tjes,
zeeliedenkosthuizen — z.g. 'boarding-houses', — en kleine
restaurants gevestigd waren.

Nadat ik enige tijd in een kringetje de huizenblokken was
rondgelopen, er op lettend — en daar was reden toe —
of ik niet gevolg werd, ging ik een deur binnen waarbo-
ven een langwerpige uithangbord met een Chinees en Ne-
derlands opschrift hing.

Een donkere trap voerde naar de bovenverdieping waar
een zaaltje als restaurant was ingericht.

Aan een tafeltje zat een jonge, wat corpulente Chinees,
in een grof linnen, maar kraakhelder pak gekleed.

Onder zijn dichte, als zwarte lak glanzende haardos
lichtte een knap, regelmatig gevormd gelaat op met een
paar ogen als kooltjes vuur.

Hij noemde zich Li, een naam die bij de Chinezen even
veelvuldig voorkomt als bij ons Jansen.

Li stond snel op toen hij mij zag en kwam met beide han-

den uitgestoken op mij toe, het gezicht één en al stralende glimlach.

Hij bracht mij naar een stil hoekje waar wij ongestoord konden praten en eten; er was trouwens bij geen enkele van onze samenkomsten ooit een andere klant in de zaak. Li was de organisator van de bond van Chinese zeelieden die zijn vertakkingen had in Hamburg en Rotterdam, in Singapore en Shanghai.

De bond was illegaal en werd overal vervolgd, hier wat meer, daar wat minder, het meest in China zelf, waar Tsjiang Kai-sjek ieder die van het lidmaatschap verdacht werd het hoofd liet afslaan.

Desondanks wisten de dappere en vindingrijke Chinese communisten, die de bond leidden, met succes de belangen en rechten van de zeelieden te verdedigen.

Het leven van deze Chinese zeelui was een ware hel. In Rotterdam waren het meest stokers, zogenaamde oliemannen, die op de schepen van de Rotterdamse Lloyd voor het vuilste werk op de gloeiend hete stookplaten gebruikt werden.

Hun 'arbeidsvoorwaarden' waren nog slechter dan die van een slaaf in de Middeleeuwen.

In de groezeligste straatjes van Katendrecht waren zij in de 'boarding-houses' opeengepakt, geheel overgeleverd aan de willekeur van de 'boarding-masters', rijke Chinezen, die meestal tot de Kwomintang, de fascistische partij van Tsjiang Kai-sjek, behoorden.

Als zij een reis volbracht hadden, kwamen zij in zo'n 'boarding-house' terecht, zonder een cent en met een armzalig plunjezakje als enig bezit.

De boarding-master gaf hen een schaaltje rijst met groenten per dag en een ligplaats op de boven en naast elkaar geplaatste britsen, 'op krediet'.

Ook nu en dan een pijpje opium . . .

Als de Lloyd een ploegje oliemannen nodig had, bestelde zij die bij de boarding-master.

Hij was het die uit zijn mensenpakhuis de mannen uitkoos en onder bevel plaatste van een door hem benoemd hoofd, de 'Number One'.

De boarding-master ontving het voorschot van de scheepvaartmaatschappij voor de reis en haalde dan de lijst te voorschijn waarop de 'kredieten' van de mannen genoteerd stonden, die nu afbeaald moesten worden.

Daar de meesten analfabeet waren, kon hij hen bedriegen zoveel hij wilde.

Zo werden zij dan als een troepje vee aan boord afgeleverd voor een lange reis met een zakje rijst en een paar zakcenten, zelfs zonder de noodzakelijke toiletartikelen als zeep, handdoek en een kammetje, die een in vuil en zweet werkende stoker wel kon gebruiken.

Protest was van te voren uitgesloten. De boarding-master stond op goede voet met de politie en deze verleende haar diensten bij de jacht op communisten. Hij had maar een woord te zeggen en de protesterende zeeman werd als 'ongewenste vreemdeling' opgepakt, en gevangen op een schip naar China gezet, waar hij aan de fascistten werd uitgeleverd.

De scheepvaartmaatschappij bekommerde zich niet om de ondergeschikte oliemannen, zij kende slechts de 'Number One', die de orde onder zijn troepje moest handhaven.

De Chinese bond poogde nu deze zeelieden te organiseren en hun rechten te verdedigen.

De C.P.N. hielp daarbij, onder andere door solidariteit onder de Nederlandse zeelieden met hun Chinese makers te kweken, en ook door praktische hulp.

Een der middelen daartoe was de zeelieden-coöperatie.

Wij hadden op naam van een Rotterdamse partijgenoot een winkeltje op Katendrecht gehuurd. Daar konden de Chinese zeelieden, die aan wal waren, voor lage prijzen allerlei artikelen kopen en kregen zij ook raad als ze in moeilijkheden waren.

Zij konden er, als ze voor een reis moesten aantreden, hun zakje ongepelde rijst kopen waaraan zij gewend waren, nog niet ontdaan van het zilvervlies zoals in Nederland gebruikelijk, en die daarom speciaal uit Azië werd aangevoerd.

De coöperatie verkocht die voor veel minder dan de boarding-master, die er woekerprijzen voor vroeg. En zo konden er dan ook nog een stukje zeep, een kammetje en wat versnaperingen van het restant van het voorschot meegenomen worden.

Zulk eenvoudig werk moest de bond van Chinese zeelieden in het van koopwaar overvloeiende Rotterdam verrichten om een beetje verbetering in het lot van deze paria's te brengen.

Intussen voedden de organisatoren hen ook tot politiek bewustzijn op, waartoe zeer primitieve middelen werden gebruikt als gestencilde blaadjes, die voor het grootste deel met tekeningen gevuld waren, daar er maar weinigen konden lezen.

In het allerdiepste geheim bevonden zich onder de Chinese zeelui ook leden van de illegale communistische partij, meestal studenten, die het zware leven van olieman op zich namen om de verbindingen van de ondergrondse partij in het vaderland met de buitenwereld te onderhouden. Dit was een van de kanalen waarlangs de illegale partij in Shanghai haar verbindingen in stand hield.

Terwijl wij daar in het restaurantje op Katendrecht za-

ten, bestelde mijn vriend Li met driftig afgebeten zinnen de maaltijd aan de kok.

Van hem heb ik leren Chinees eten en dat was nog wat anders dan in een tegenwoordig Chinees restaurant!

De duizenden jaren oude eetcultuur van China had voor hem geen geheimen en dat lag ook aan zijn afkomst, waarover later. Gewoonlijk leefde hij sober met de andere zeelui, maar ditmaal ontving hij een gast en dan moest het goed zijn.

Na de maaltijd ging Li de straat op, en ik volgde hem op een afstand.

Wij gingen een nog kleiner lokaaltje binnen dat volgepropt was met Chinese zeelieden. De waard was te vertrouwen en sloot de deur achter ons af.

Dit was de eerste vergadering van Chinese arbeiders die ik ooit heb meegemaakt.

Hoe verschilde dit toneel van het door rassenvooroordeel vertekende beeld dat de Nederlander van het Chinese volk werd voorgehouden, en dat in die tijd nog vrij algemeen was!

Chinezen zouden ondoorgrondelijke, mysterieuse wezens zijn, die lijdzaam alles over zich heen lieten gaan en nauwelijks met een hoofdknik of een korte keelklank op de dringendste vertogen reageerden. Wezens van wie men nooit wist of ze vrolijk of kwaad waren, want ze glimlachten wel voortdurend, maar dat bestond alleen in het dichtknijpen van hun spleetogen, terwijl inwendig de snoodste plannen in hun listige hoofden uitgebroed werden.

De vergadering van Chinese zeelieden op Katendrecht was luidruchtig kwetterend en uitgelaten als een troep schoolkinderen op de dag vóór de grote vakantie.

Li hield een driftige rede, krachtig door gebaren onder-

Stalin in 1917.

Mao Tse-toeng tijdens de vrijheidsoorlog tegen Japan in 1937.

streept, telkens door geroep en toejuichingen van zijn gehoor onderbroken.

Er volgde een uitvoerige en felle discussie op, waarbij de aanwezigen dikwijls zó door elkaar spraken en in een schaterend gelach uitbarstten, dat horen en zien verging. Ik verstond er natuurlijk geen woord van, maar Li vertelde mij na afloop wat er besproken was en ik kwam zeer onder de indruk van de strijdbaarheid en het optimisme van deze armsten onder de 'verworpenen der aarde'.

Zij gloeiden van geestdrift, als voorvoelden zij reeds toen de grote toekomst die China als socialistisch land tegemoet ging.

De hier beschreven bijeenkomst had omstreeks 1934 plaatsgevonden en ik geef haar hier weer als een illustratie van het werk van de Chinese communisten onder hun landgenoten in Nederland.

Mijn Rotterdamse kameraad Li had in Berlijn gestudeerd, was er in de leiding geweest van de club van Chinese communistische studenten en had zijn politieke scholing, waaraan sektarisme niet vreemd was, in de Duitse communistische partij opgedaan. Later ging hij naar Hamburg en werkte er in het bestuur van het aldaar gevestigde Internationale Rode Vakverbond van havenarbeiders en zeelieden.

Na het aan de macht komen van Hitler kwam hij voor een tijdlang naar Rotterdam, en vertrok weer nadat een andere kameraad zijn werk had overgenomen.

Ik zag hem weer op het Zevende Congres van de Communistische Internationale, waar hij tot de Chinese delegatie behoorde. En nog eens twintig jaar later, in 1955, troffen wij elkaar in Peking.

Zulke strijders zijn nog talrijk in de Chinese communistische partij die het lot van de werkers in al zijn hardheid

hebben doorleefd, alle gevaren hebben getrotseerd en die, terwijl zij als intellectuelen onder het regiem van Tsjiang Kai-sjek een rijk leven hadden kunnen hebben, met toewijding het primitiefste vakverenigingswerk verrichtten, in de stegen en sloppen van Hamburg en Rotterdam, op de jonken in de buitenhavens van Singapore en Shanghai, met het hoofd los tussen de schouders!

Hoe dikwijls zijn Li, en zijn vrienden in Rotterdam niet door het oog van een naald gekropen bij razzia's van de Nederlandse politie, waarbij zij onverbiddelijk, als zij gesnapt waren geworden, aan Tsjiang Kai-sjek zouden zijn uitgeleverd en na de ergste martelingen zijn onthoofd!

Maar de Chinese muisjes waren niet zo licht voor één gat te vangen.

Als een boarding-master merkte dat zijn slaven weerbarstig begonnen te worden, vermoedde hij al gauw dat er een 'communistische agitator' onder hen was.

Dan stelde hij zich met de Rotterdamse vreemdelingenpolitie in verbinding, die 's nachts een inval in het boarding-house deed en alle uitgangen afsloot.

De chercheurs gingen dan in een aparte kamer zitten en de boardingmaster riep de zeelui één voor één binnen, om hun papieren te laten zien. Waarna ze weer naar hun lotgenoten werden teruggestuurd, want de politie achtte het raadzaam niet meer dan één Chinees tegelijk binnen te laten.

Een reeds ondervraagde en in het slaaphok teruggestuurde jongen had dan niets anders te doen dan zijn papieren aan Li te geven, die er zelf geen had, waarna deze zich geduldig aan de controle onderwierp, zonder dat de politieman wist wie hij voorhad.

'Al die pindamannetjes lijken op elkaar', verzuchtten menigmaal de chercheurs na een vergeefse inval.

Dat een dergelijk waagstuk als door Li uitgehaald alleen mogelijk was dank zij de onwrikbare solidariteit onder de zeelieden, beseften zij echter niet. En ook niet dat die 'pindamannetjes' het nog ver zouden schoppen in de wereld.

Bij de bespreking van het Zevende Wereldcongres van de Comintern¹ hadden wij het steeds over de communistische beweging in Europa.

Maar, anders dan de sociaal-democratie, is de communistische beweging niet tot Europa beperkt, doch is het een wereldbeweging die van begin af aan gegrondvest is op de vereniging van de arbeidersbeweging in Europa met de honderden miljoenenmassa der uitgebuiten in de gebieden waar het koloniale kapitaal heerst, in Azië en Afrika zowel als in Zuid-Amerika.

In de vrijheidstrijd in de gebieden van het koloniale kapitaal is de Chinese communistische partij van begin af aan de meest ontwikkelde, op een eigen theoretisch inzicht en lange ervaring gegronde partij.

In de heroriënteringsperiode, die aan de tweede wereldoorlog voorafging, en die met het Zevende Wereldcongres van de Comintern een hoogtepunt bereikte, heeft de Chinese communistische partij een zeer belangrijke bijdrage geleverd, die niet veronachtzaamd mag worden. Temeer, waar de Chinese communistische partij, evenzeer als de vooraanstaande communistische partijen in West-Europa, op de leiding van de Comintern vóór het Zevende Wereldcongres vooruit was en de besluiten van dit congres niet alleen heeft helpen tot stand komen, doch ook met groot succes heeft toegepast in de bevrijdingsoorlog tegen Japan².

Zo brengt mij het verhaal over mijn belevenissen onder de Chinese zeelieden in Rotterdam tot een overdenking over de problematiek van de verhouding tussen de socialistische landen van Europa en Azië, binnen de communistische wereldbeweging, en het verschijnsel van het neo-kolonialisme, dat zich aandient onder de naam van 'hulp aan onderontwikkelde gebieden'.

Het lijkt mij nuttig hier een beschouwing over Lenins theorie op dit gebied aan te wijden.

Notities bij het vierde hoofdstuk.

¹ Zie hoofdstuk XIV, eerste deel van dit boek.

² Zie 'Korte schets der Chinese geschiedenis' door Djan-Be-Dsan e.a. in Duitse vertaling. Uitgeverij voor literatuur in vreemde talen. Peking 1958. Pag. 247—248.

VIJFDE HOOFDSTUK

Een overdenking over de eendracht van blank en geel, bruin en zwart, om het socialisme te doen zegevieren.

Een en ander op grond van de ideeën van Lenin en een opmerking van Nehru over kolonialisme, neo-kolonialisme en diverse soorten van ontwikkelingshulp.

In de beginjaren van de eerste wereldoorlog heeft Lenin, in zijn boek 'Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme' de ontwikkelingsgang van het oude kapitalistische stelsel ontleed, die gedreven werd door de groei en de wereldomspannende werkingssfeer van de kapitaalmonopolies.

Het kapitalistische stelsel was in een nieuw stadium getreden, dat door Lenin imperialisme werd gedoopt en waarvan hij de bewegingswetten bestudeerde. Een der voornaamste daarvan was de onlesbare dorst naar extra-winsten door uitbreiding van de kapitaalexport uit de westerse centra naar zwak-ontwikkelde landen en vooral naar tropische gebieden, waar de grondstoffen gewonnen werden, waaraan de moderne techniek toenemende behoefte had.

Daaruit ontstond een wilde strijd tussen de aan elkaar tegengestelde internationale monopoliegroepen om de oppermacht in deze gebieden. Tegelijkertijd werd daar de uitbuiting van de volksmassa's intensiever en scherper dan zij ooit in het verleden was geweest. Het logische gevolg hiervan was een groeiend verzet van de bevolking in de koloniën en zwak-ontwikkelde landen, een bevolking die als geheel vrijwel bezitloos is.

De objectieve aanleiding tot de revolutionaire volksbewe-

gingen in de koloniën was dus het monopolie-kapitalisme zelf. Zij werden niet in het leven geroepen, zoals later steeds weer beweerd werd, door een behoefte van de communisten om 'onrust te stoken'.

Het is wél waar, dat deze revolutionaire massa-bewegingen eerst tot politiek bewustzijn en georganiseerdheid kwamen als gevolg van de activiteit van de marxisten in de Europese imperialistische centra en vooral in Rusland. Bijvoorbeeld waren de eerste verschijnselen van een politiek-gericht en georganiseerd verzet tegen de koloniale overheersing in China een directe weerklank op de eerste revolutie van 1905 in Rusland. En de Oktober-revolutie van 1917 gaf dan ook de voornaamste stoot tot de stormachtige groei van de vrijheidsbeweging die tegenwoordig alle tropische landen omvat. Hiertoe hebben ook enkele bijzondere omstandigheden meegewerkt.

Het tsaristische Rusland speelde in de wereld van vóór de eerste wereldoorlog de bijzondere rol van werktuig in dienst van de westerse Europese imperialisten ter onderdrukking van opstandige bewegingen in het oosten. De Oktober-revolutie bewerkte het omgekeerde van wat het tsarisme had gedaan: van beul werd Rusland tot vaandeldrager van de revolutie in de koloniën.

Een andere bijzonderheid, zij het van bijkomstige betekenis, was het gebruik van troepen door de geallieerden tijdens de eerste wereldoorlog, die uit de koloniale bevolking waren gerecruteerd en onder andere ook aan het westelijke front in Frankrijk vochten. De gekleurde soldaten leerden daar niet alleen moderne wapens hanteren, maar werden ook door de opstandigheid aangestoken die op het einde van de oorlog aan de fronten was gegroeid. In hun geboorteland teruggekeerd maakten zij van die kennis gebruik voor hun eigen zaak.

Dit alles had een toestand geschapen die enorm verschilden van wat vóór de eerste wereldoorlog had bestaan. Er groeiden nieuwe voorwaarden voor de arbeidersbeweging in haar strijd tegen het imperialisme en er openden zich nieuwe vooruitzichten voor de overwinning van het socialisme in de wereld. De arbeidersbeweging in Europa en de Verenigde Staten had er bondgenoten bij gekregen die voordien nog in eeuwenlange slaap gedompeld waren geweest. Bondgenoten, talrijk als het zand van de zee en vol van onverbruikte strijdkracht.

De arbeidersbeweging in Europa, die in grote meerderheid sociaal-democratisch was geweest, had deze toestand eerder niet gekend en de sociaal-democratische partijen stonden er negatief tegenover. De sociaal-democratie in de ontwikkelde westerse landen had altijd het bezit van koloniën door 'haar' kapitalisten als een vaststaand feit geaccepteerd. Zij beschouwde dit als volkomen normaal en rechtmatig. Zij verdedigde zelfs het nut ervan voor de arbeiders in de ontwikkelde landen die, als gevolg van de in de koloniën behaalde winst, betere levensvoorwaarden konden bedingen.

De algemeen-geldende sociaal-democratische opvatting over de volksmassa's in de koloniën was dat zij 'nog niet rijp' waren voor onafhankelijkheid of zelfs maar voor zelfbestuur als 'overzeese gebiedsdelen'. De sociaal-democratische partijen onderscheidden zich dan ook van hun burgerlijke regeringen alléén door het bepleiten van een 'humanere' behandeling van de 'inlanders'. Zij dachten er niet aan de koelies van Azië en Afrika als medestrijders tegen het kapitalisme te erkennen, — koelies die tot volkeren behoorden die in de oudheid een hoge trap van beschaving gekend hadden, doch in de laatste eeuwen in onvoorstelbare achterlijkheid leefden.

De nu en dan uitbarstende opstanden in de koloniën werden als schadelijk voor het 'moederland' beschouwd en de sociaal-democratische partijen hadden dan ook geen principieel bezwaar tegen het 'dempen' ervan, ofschoon de barbaarse middelen die daarbij door het koloniale gezag gebruikt werden wel tot een platonisch humanitair protest aanleiding gaven.

Socialisme echter was, in de ogen van de sociaal-democraten, een doelstelling 'voor blanken alleen', beperkt tot Europa en Noord-Amerika.

De zeldzame kleurlingen die men in de sociaal-democratische partijen aantrof, waren intellectuelen die in het westen opgeleid waren. Zij streefden slechts hervormingen in het koloniale bestuur na en stonden fanatiek-vijandig tegenover revolutionaire bewegingen.

Voor de communisten was dus allereerst een principiële afrekening nodig met het revisionisme van de sociaal-democratie. En tegelijk moesten de nieuwe problemen opgelost worden die de nieuwe situatie na de eerste wereldoorlog had gesteld.

Dit gebeurde door Lenin op het Tweede Congres van de Communistische Internationale in 1920.

Hij zei daar:

'De aaneensluiting van de revolutionaire proletariërs der ontwikkelde kapitalistische landen met de revolutionaire massa's in de landen waar bijna geen proletariaat bestaat, met de onderdrukte massa's van de koloniale landen in het oosten, — deze aaneensluiting vindt op dit congres plaats. Het is onze plicht deze aaneensluiting te versterken.

Het wereldimperialisme zal ten val gebracht worden zodra de revolutionaire stormloop van de uitgebuite

en onderdrukte arbeiders in elk land . . . zich verenigt met de revolutionaire stormloop van honderden miljoenen mensen, die tot dusver in de geschiedenis geen rol speelden en slechts als voorwerp van die geschiedenis werden beschouwd¹.

En tegenover elke revisionistische tendens stelde hij de kwestie op scherp in zijn artikel over de resultaten van het Tweede Comintern-congres, waarin hij schreef:

‘Zonder de algehele, de nauwste aaneensluiting van de arbeiders in hun strijd tegen het kapitaal in Europa en Amerika met de door het kapitaal onderdrukte honderden en honderden miljoenen “koloniale” slaven zou feitelijk de revolutionaire beweging in de ontwikkelde landen gewoon bedrog zijn².

Lenin sprak en schreef deze woorden in 1920. Maar hoe meer tijd er sindsdien verstreken is, des te meer reliëf hebben zijn gedachten gekregen. Zij wezen de arbeidersbeweging een geheel nieuwe weg, waarvan het uitgangspunt was dat de overwinning op het imperialisme voortaan *afhankelijk* zou zijn van de *combinatie* van de activiteit in de industrieel-ontwikkelde landen met de revolutionaire, hoofdzakelijk boeren-beweging in de tropische gebieden.

Het ging niet meer om solidariteit alléén, om humanitair protest, om een nevengebied van de uitbuiting door het imperialisme. Het ging om de nauwst mogelijke combinatie van beide krachtbronnen, welke door Lenin werd beschouwd als een kwestie van *overwinning* of *nederlaag* van het socialisme, als een kwestie van *te zijn* of *niet te zijn*.

Lenin trok niet alleen de grote lijnen, maar wierp zich ook op de uitwerking ervan. Onze grote belangstelling verdient, juist in de tegenwoordige tijd, de wijze waarop hij de vraag behandelde met *wie*, met welke elementen in de maatschappij in de tropische landen, de marxisten-leninisten uit het ontwikkelde land zich verbinden moesten om resultaat te bereiken.

Volgens Lenin moest dat eerst en vooral met de communistische partij zijn, onverschillig of zij legaal of illegaal bestond. Waar nog geen communistische partij ontstaan was, moesten de Europese communisten helpen om er een op te richten, hoe klein die aanvankelijk ook mocht zijn, als organisatie van de industrie- en landarbeiders en arme boeren in de koloniën.

Daarnaast is ook samenwerking nuttig met de nationale bourgeoisie, die voornamelijk uit het door de koloniserende mogendheid opgevoede intellect bestaat. Maar deze samenwerking moest aan twee voorwaarden voldoen: ten eerste dat de nationale bourgeois-beweging een revolutionaire inhoud heeft en, ten tweede, dat de nationale bourgeois-kringen zich niet verzetten tegen het oprichten en het bestaan van de zelfstandige marxistisch-leninistische partij en de zelfstandige klasse-organisaties van de arbeiders en arme boeren — vakverenigingen en boerenbonden. Lenin achtte het onontbeerlijk om een onderscheid te maken tussen de reformistische en de revolutionaire richtingen in de schoot van de nationale bourgeoisie.

Hij zei:

‘Dit onderscheid is in de laatste tijd in de achtergebleven en koloniale landen met alle duidelijkheid aan de dag getreden, want de imperialistische bourgeoisie spant haar krachten in om ook onder de onderdrukte

volken een reformistische beweging in het leven te roepen.

Tussen de bourgeoisie van de uitbuitende landen en die van de koloniale landen is een zekere toenadering tot stand gekomen, zodat de bourgeoisie der onderdrukte landen zeer vaak — ja zelfs in de meeste gevallen — weliswaar de nationale bewegingen ondersteunt, maar tegelijkertijd in overeenstemming met de imperialistische bourgeoisie, d.w.z. met haar samen, alle revolutionaire bewegingen en revolutionaire klassen bestrijdt'.

Lenin trok hieruit de conclusie

'dat wij als communisten *slechts dan* de burgerlijke bevrijdingsbewegingen ondersteunen moeten en zullen, als deze bewegingen werkelijk revolutionair zijn, als de vertegenwoordigers ervan ons niet verhinderen de brede massa der uitgebuiten in revolutionaire geest op te voeden en te organiseren.

Zijn daarentegen deze voorwaarden niet aanwezig, dan moeten de communisten in deze landen de reformistische bourgeoisie bestrijden . . . 'En, voegde hij er aan toe, 'ook de sociaal-democraten onder hen!'³.

In de stellingen die Lenin met bovenstaande woorden op het Tweede Congres van de Comintern had ingeleid, wordt deze zaak nog eens extra als volgt onderstreept:

'Het is nodig om een vastbesloten strijd te voeren tegen de poging om revolutionaire vrijheidsbewegingen in de achtergebleven landen, die niet werkelijk communistisch zijn, een communistisch manteltje om te hangen.

De Communistische Internationale heeft tot plicht om de revolutionaire bewegingen in de koloniën en achtergebleven landen te ondersteunen, (doch) slechts met het doel om de bestanddelen van toekomstige proletarische partijen — niet alleen in naam doch werkelijk communistisch — in alle achtergebleven landen te verzamelen en ze tot het bewustzijn van hun bijzondere taak op te voeden . . . De Communistische Internationale moet een tijdelijk samengaan, ja zelfs een verbond met de revolutionaire bewegingen van de koloniën en achtergebleven landen tot stand brengen, *zij mag zich echter niet met hen versmelten*, doch moet *absoluut het zelfstandige karakter van de proletarische beweging* — *zij het in haar kiemvorm* — *in stand houden*⁴.

Op het Tweede Congres van de Comintern dook voor het eerst de vraag op of het mogelijk zou zijn in de koloniën en onderontwikkelde landen een socialistische economie op te bouwen zonder eerst door het kapitalistische stadium te gaan.

Socialisme betekent immers, zoals de beknopte doch heldere formulering van Lenin luidt: 'niets anders dan de volgende stap voorwaarts van het staatskapitalistische monopolie'⁵.

Het gaat hier dus om de mogelijkheid van de, voornamelijk grondstoffen producerende, koloniale economie naar het socialisme te gaan en daarbij het stadium van het monopolistische kapitalisme te overspringen.

Uit de documenten over het Tweede Congres van de Comintern blijkt niet dat Lenin uit eigen beweging dit vraagstuk opgeworpen had. In zijn eerste ontwerp voor de stellingen over het koloniale vraagstuk komt het niet

voor. De vraag werd in de discussie opgeworpen door de Indiase afgevaardigde Roy.

Lenin ging de vraag niet uit de weg. In zijn antwoord gaf hij er echter blijk van, de volle ingewikkeldheid ervan te doorzien.

Laat ons zijn antwoord aan Roy letterlijk citeren:

‘Kunnen wij’, zei Lenin, ‘de bewering als juist beschouwen dat de achtergebleven volkeren, die zich thans bevrijden en onder wie wij thans . . . een vooruitstrevende beweging waarnemen, het kapitalistische ontwikkelingsstadium van de nationale economie onvoorwaardelijk moeten doorlopen? Op deze vraag hebben wij ontkennend geantwoord.

Als het overwinnende revolutionaire proletariaat onder hen een planmatige propaganda voert en als *de sowjet-regeringen hun met alle ter beschikking staande middelen te hulp te komen*, dan is het niet juist om te menen dat het kapitalistische stadium voor de achtergebleven volkeren onvermijdelijk is⁶.

Lenin maakte zich niet schuldig aan goedkope frases over een ‘niet-kapitalistische weg’, die door de achtergebleven landen *uit eigen krachten* zou kunnen worden bewandeld, doch maakte alles afhankelijk van *de hulp met alle ter beschikking staande middelen* door de sowjet-regeringen en van het bestaan van communistische partijen in de onderontwikkelde landen.

Ook hoedde Lenin, als praktisch staatsman en realist die hij was, zich er voor kant en klare recepten op te stellen.

‘De achtergebleven landen (kunnen) met steun van het proletariaat der meest ontwikkelde landen naar de

Sowjet-orde overgaan en langs bepaalde trappen van de ontwikkeling het communisme bereiken, zonder het kapitalistische ontwikkelingsstadium te moeten door-maken.

Welke middelen hiervoor noodzakelijk zijn, is niet te voorspellen. Dat zal de practische ervaring leren⁷.

Lenins stellingname hield dus allerlei voorbehoud in en hij beperkte zich tot een vrije discussie. In de definitief door het congres aangenomen stellingen werd het vraagstuk van het overspringen van de kapitalistische produktiewijze in de onderontwikkelde landen dan ook *niet* opgenomen.

Lenins nuchtere geest had meer belangstelling voor onmiddellijk voor de hand liggende oplossingen. Hij bepleitte met grote nadruk het vormen van raden van arme boeren in de onderontwikkelde landen, waar bijna geen proletariaat bestond, en de *aanpassing* van hun strijd tegen de landheren aan de *voórkapitalistische produktieverhoudingen*.

Een andere kwestie, waaraan Lenin op het Tweede Congres van de Comintern grote aandacht besteedde, was de onderlinge verhouding van de communistische partijen in de ontwikkelde landen (vooral de socialistische Europese landen) en de communistische beweging in de tropische landen. Dit is een kwestie, die in onze tijd de hoogste actualiteit heeft gekregen nu er naast de Europese socialistische staten ook socialistische staten in Azië en op Cuba zijn gevestigd.

Het lijkt wel alsof Lenin in 1920 reeds de huidige moeilijkheden voorzag en vooral het wantrouwen tegenover de Europese communisten, als onvermijdelijk begeleidend verschijnsel van het intreden van zulke communistische

massa-partijen en socialistische staten in de wereldarena. Lenin had hierover het volgende behartenswaardige woord te zeggen:

‘De eeuwenlang voortdurende knechting der koloniale en zwakke volkeren door de imperialistische grootmachten liet bij de werkende massa’s van de geknechte landen niet slechts gevoelens van verbittering, maar ook gevoelens van wantrouwen jegens de onderdrukkende naties in het algemeen achter, welke tevens tegen het proletariaat van deze naties gericht waren.

Het schandelijke verraad aan het socialisme door de officiële leiders van dit proletariaat in de jaren 1914 tot 1919, toen de sociaal-patriotten onder de leuze van “vaderlandsverdediging”, de verdediging van het “recht” van “hun” bourgeoisie tot knechting der koloniën en uitplundering der financieel-afhankelijke landen verborgen — dit verraad kon dit volkomen gerechtvaardigde wantrouwen slechts versterken. Daar dit wantrouwen en de nationale vooroordelen eerst na de vernietiging van het imperialisme in de ontwikkelde landen en na de radicale omvorming van de gezamenlijke grondslagen van het economische leven van de achtergebleven landen uitgeroeid kunnen worden, kan de opheffing van deze vooroordelen zich slechts zeer langzaam voltrekken.

Daaruit volgt de verplichting voor het klassebewuste communistische proletariaat van alle landen tot bijzondere omzichtigheid en bijzonder welwillende aandacht ten aanzien van de nationale gevoelens, die zich zelf overleefd hebben, in de sinds lange tijd geknechte landen en volgt terzelfdertijd de plicht concessies te

doen om dit wantrouwen en deze vooroordelen des te sneller uit de weg te ruimen⁸.

Dit punt uit de door het Tweede Comintern-congres aangenomen stellingen over het nationaliteiten- en koloniale vraagstuk is letterlijk overgenomen van het ontwerp, dat Lenin ervoor geschreven had en dus geheel in zijn geest. Niet overgenomen is een zin uit het ontwerp, die misschien destijds een niet zo dringende zaak betrof, welke echter op het ogenblik des te actueler is. Deze volgde op de erkenning van het gerechtvaardigde wantrouwen van de onderdrukte naties en luidde aldus:

‘Aan de andere kant — hoe meer een land achtergebleven is, des te sterker zijn daarin het kleine landbouwbedrijf, patriarchale verhoudingen en provincialisme aanwezig, die onontkoombaar en met uitzonderlijke kracht en hardnekkigheid tot de diepstgewortelde van alle kleinburgerlijke vooroordelen leiden, namelijk het vooroordeel van het nationale egoïsme, van de nationale beperktheid’.

Zoals men ziet, Lenin dacht er niet aan dit verschijnsel met scheldwoorden en ex-communicatie af te doen!

Dit waren de kernvraagstukken van het kolonialisme en de strijd ertegen van de volkeren in de tropische landen, zoals die in 1920 door Lenin zelf waren uitgewerkt.

Zijn zij in onze tijd nog juist? Of zijn er veranderingen ingetreden die een herziening ervan nodig maken?

Veranderingen zijn er inderdaad gekomen.

Na de tweede wereldoorlog, in het bijzonder na de nederlaag van Japan, bevrijdden China, Noord-Vietnam en Noord-Korea zich volledig van de koloniale overheersing.

De grandioze ontvangst van de vrijwilligers

EEN opname van de geestdriftige ontvangst van de Nederlandse oud-strijders uit Spanje. Maandagavond in de grote zaal van „Krasnapolsky”. Een der momenten, waarop de honderden en honderden aanwezigen opstonden om het lied van „De Zeven Provinciën”, gezongen door de vrijwilligers, aan te horen of zelf, bij gestemd, de Internationale aan te heffen. De vuisten omhoog geheven, ter bevestiging van de belofte de steuncampagne voor het republikeinse Spanje te versterken en daarmee de nieuwe vijand — de honger — op de vlucht te slaan.

Het brood dat wij eten

De worsteling om het bestaan

Bakker, landarbeider, boer en arbeider te samen in de strijd tegen het groot-kapitaal

„Een Amerikaan?” „Als 't u blijft’....
„Een zacht panne en een half weite-
goed.”
Zoo gaat het op de drukke uren in de
bakkerswinkel terwijl het er dikwijls prop-

tracht verbetering in de toestand te bren-
gen. Een goed deel van de bakkers is ge-
organiseerd voornamelijk in de „Voorzorg”,
„St. Clemens”, de vereniging van Groot
Werkgevers en de organisatie van Christe-
lijke Bakkerspatroons. De pogingen om tot

telt kijken en proberen velen oud brood te
kopen.

De strijd om het brood

Dan ontbrandt de strijd om het brood,
de „oorlog” tussen grote broodfabrieken en
kleine bakkers.

Maar er zit nog veel meer vast, aan het
„brood, dat wij eten”.

Hij, die het graan verbouwt, de landar-
beider, lijdt gebrek, en de niet-kapitaal-
krachtige boeren zijn er niet veel beter aan toe.

Kleine bakkers vechten tegen het mono-
polie van de meelfabrieken, waar de dic-
tatuur van het groot-kapitaal wordt uitge-
oefend.

Bakkersgezellen strijden tegen bakkers-
patroons voor loon- en arbeidsvoorwaar-
den.

De massa der verbruikers klaagt over te
hoge broodprijzen.

Op deze plaats zullen wij de mening van
arbeider, boer en middenstander trachten
weer te geven, over hun bedrijf, hun strijd
en wie daarbij aan hun zijde staan.

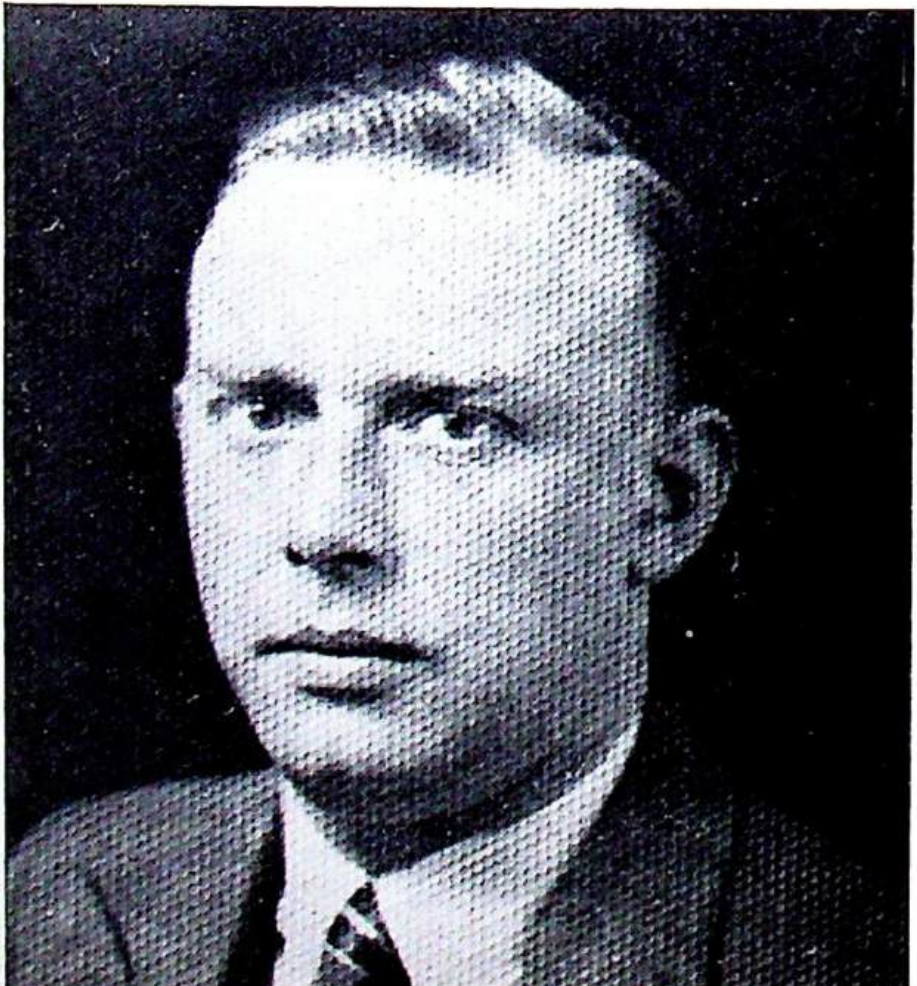
R. KOGENHOP.

Von Ribbentrop te Parijs

Jaap Brandenburg, Partijbestuurder C.P.N., lid illegale leiding C.P.N., 1940—1945, lid Partijbestuur 1945—1957.

Jan Janzen, Partijbestuurder C.P.N., lid illegale leiding C.P.N. 1940, door Nazi's gefusilleerd 1943.

Zij werden niet alleen staatkundig zelfstandig, maar liquideerden volledig de koloniale economie en het feodale grondbezit in de landbouw. Onder de bescherming en met economische hulp van de toenmalige regering van de Sowjet-Unie, de voornaamste overwinnaar op Japan in deze gebieden, kwamen zij in de sfeer van de socialistische mogelijkheden. De Amerikaanse imperialisten waren in die tijd niet bij machte om dit te verhinderen en moesten zich vergenoegen met steun aan de contra-revolutionaire elementen in Zuid-China en Zuid-Korea. In Zuid-China werden deze, het bewind van Tsjiang Kai-sjek, in 1949 door de eigen kracht van de Chinese bevrijdingslegers tot het eiland Formosa teruggedrongen.

In de andere koloniën ging intussen de strijd voor de vrijheid verder. Hier begon een nieuw na-oorlogs fenomeen mee te spelen: de koers van de monopolies der Verenigde Staten op verovering van investeringsgebieden en machtsposities in de koloniën van hun 'bondgenoten', Engeland, Frankrijk, Nederland en België, die in Europa van de Verenigde Staten afhankelijk waren geworden.

Het is noodzakelijk dit concreet te beoordelen als een nieuwe tactiek, speciaal van de *monopolies van de Verenigde Staten in hun strijd tegen de andere* en niet van het monopolistische kapitalisme *in het algemeen*. De Amerikaanse monopolies, die nauwer dan in andere landen met hun staatsapparaat zijn vergroeid, hadden deze tactiek, — het neo-kolonialisme —, al met succes in Latijns-Amerika toegepast en gingen haar nu veralgemenen. De 'klassieke' koloniale vormen waarmee de oude koloniale imperia niet grondig wilden opruimen, waren daarvoor een obstakel.

Zo was het weliswaar een grote hervorming, toen Engeland India 'vrijwillig' staatkundige zelfstandigheid toe-

kende, maar de voorwaarde daartoe was toch, niet alleen de onaantastbaarheid van het Engelse kapitaal in India, doch tevens het behoud van de staatkundige banden van India met het Britse Gemenebest.

Het Amerikaanse neo-kolonialisme ging verder dan Engeland.

Nehru, de Indiase staatsman, karakteriseerde dit eens in een brief aan zijn dochter als volgt:

‘Verbeeld je niet dat het wereldrijk van de Verenigde Staten zich tot de Filippijnen beperkt . . . Zij hebben de oude methoden verbeterd door lering te trekken uit de ervaringen en moeilijkheden van andere imperialistische machten. Zij geven zich niet de moeite om een land te annexeren, zoals Groot-Brittannië India annexeerde; het enige waar zij belang bij hebben is winst en zodoende nemen zij maatregelen om de rijkdommen van een land onder hun macht te brengen.

Door middel van de controle op de rijkdommen is het gemakkelijk genoeg om het volk van een land te overheersen en het land zelve . . .

Als men de aardrijkskundige atlas bekijkt, lijkt een land vrij en onafhankelijk te zijn. Maar als je achter het scherm kijkt, zul je vinden dat het zich in de greep van een ander land bevindt, of liever van de bankiers en big businessmen van dat land.

Dit is het onzichtbare wereldrijk dat de Verenigde Staten van Amerika bezitten’¹⁰.

Dit beeld stelde de zaak mooier voor dan zij was: op de bankiers en businessmen bleken de generaals en militaire bases te volgen. Om ruimte te maken voor de opmars van het Amerikaanse neo-kolonialisme oefenden de Ver. Sta-

ten druk uit op Engeland, Frankrijk, o.a. ook Nederland in Indonesië, en België in Congo, om de 'klassieke' methoden van het kolonialisme op te geven. Tegelijkertijd ondersteunden zij de burgerlijke elementen en groothandelaren in de koloniën met het doel hun een leidende rol te verschaffen bij de formele proclamatie van de staatkundige zelfstandigheid.

De strijd van de Amerikaanse monopolies tegen de andere schiep gunstige objectieve omstandigheden voor de liquidatie van de oude koloniale imperia van Engeland, Frankrijk, Nederland en België. Zij liep uit op het plechtige besluit van de Verenigde Naties tot algemene de-kolonisatie, waar zich tot dusver alleen Spanje en Portugal niet bij hebben neergelegd, terwijl Nederland er zich op Nieuw Guinea nog tot 1962 tegen bleef verzetten.

Deze de-kolonisatie heeft ongetwijfeld de nationale bewustwording van de volkeren in de voormalige koloniën bevorderd. De communistische beweging heeft er aldaar een grote stimulans door gekregen.

De Sowjet-Unie, China en de andere socialistische staten, en de communistische beweging in het algemeen, hebben de de-kolonisatie dan ook terecht ondersteund. Maar dit kan niet betekenen dat men er bij stil kan blijven staan, alsof dit nu de oplossing van de koloniale uitbuiting betekent. Want die werd er niet door opgeheven. De kapitaal-export naar de staatkundig zelfstandig geworden landen werd niet geringer, doch nam juist nieuwe uitbreiding. En de uitbuiting van de onderontwikkelde volken werd onder het nieuwe systeem nog erger. De macht van de kapitaal-monopolies is er thans veel groter dan zij ooit in 'klassieke' koloniale verhoudingen geweest is.

De Verenigde Staten hebben daarbij de leiding. Het financiële aandeel van de Amerikaanse monopolies en hun

regering in de onderontwikkelde landen was in 1961 reeds tweemaal zo groot als dat van Engeland, Frankrijk en West-Duitsland tezamen¹¹.

De Verenigde Staten leverden in 1963 meer dan de helft van het totaal der financieringen. Maar ook de West-europese investeringen werden, ondanks de staatkundige veranderingen, niet geringer doch nog groter dan onder het oude koloniale regiem¹².

West-Duitsland en Italië, die in de wereldoorlogen hun koloniën verloren, hebben opnieuw toegang tot de koloniale uitbuiting gekregen door middel van de 'collectieve' investeringen door de EEG.

De vergroting der economische penetratie in de onderontwikkelde staten dwingt de monopolies terzelfdertijd tot bepaalde verbeteringen, o.a. verbetering van de gezondheidszorg voor de bevolking, modernisering in de infra-structuur (wegen, vliegvelden, havens, enz.) en leningen aan de jonge staatsapparaten. Deze 'hulp' is onontbeerlijk voor het eigen belang van het neo-kolonialisme, ofschoon de bevolking er zijdelings van mee-profiiteert. Doch over het algemeen genomen bracht het neo-kolonialisme de werkende massa's in de vroegere koloniën in vele gevallen nog grotere ellende dan zij onder het oude systeem gekend hadden.

De imperialistische propagandisten spreken zelf over de steeds verder toenemende tegenstelling tussen de rijkdom der westerse landen en de armoede der onderontwikkelde landen.

Het resultaat is blijvende opstandigheid van de bijna-totaliteit van de bevolking der voormalige koloniën tegen het imperialisme. De regerende nationale bourgeois-leiders komen daardoor onder grote druk te staan. Om hun bewind overeind te houden, zijn zij gedwongen steeds meer

geld in het buitenland te lenen. De leningen die de neo-koloniale machten verstrekken, en de renten en aflossingen, leggen een zware hypotheek op de nieuwe staten, daar zij door de werkers moeten worden opgebracht.

Deze buitenlandse schuld van de gezamenlijke 'ontwikkelingslanden' was van 9 miljard dollars in 1955 gestegen tot 33 miljard dollars in 1964. De omvang van de betalingsverplichtingen aan rente en aflossing stegen voor 37 'ontwikkelingslanden' van 680 miljoen dollars in 1956 tot 2497 miljoen dollars in 1964¹³.

Onder de nationalistische regeerders in de nieuwe staten zijn er, en zijn er geweest, die hiertegenover een tegenwicht wilden opwerpen door hulp en leningen van de Europese socialistische staten en China.

De neo-kolonialisten beperken zich echter niet langer tot financiële pressie, doch grijpen, stap voor stap, terug naar de 'klassieke' brute, bloedige heerserspraktijken, er intussen zorgvuldig voor wakend dat deze niet in hun eigen naam, maar onder de verantwoordelijkheid van reactionaire nationale regeringen uitgeoefend worden.

De geschiedenis van de laatste jaren heeft te zien gegeven hoe door middel van door de neo-kolonialisten op touw gezette staatsgrepen en paleis-revoluties, gepaard aan in de koloniale geschiedenis ongekennde massa-slachtingen (denk aan Indonesië 1965), de progressieve nationale leiders worden weggewerkt, ook wel zonder meer vermoord, en door een militair bewind met een oud-koloniaal karakter vervangen.

De Amerikaanse imperialisten hebben er ook nooit definitief afstand van gedaan om de voormalige koloniën die na de tweede wereldoorlog tot socialistische staten, onder marxistisch-leninistische regeringen, zijn geworden, alsnog door militair geweld te onderwerpen.

De Korea-oorlog, de militaire bedreiging van Cuba en bovenal de huidige oorlogshandelingen van de Verenigde Staten tegen Noord-Vietnam getuigen hiervan.

Er hebben zich veranderingen voorgedaan sinds 1920.

Doch zijn zij van dien aard, dat zij tot een revisie van de opvattingen en conclusies van Lenin noodzaken?

Laat ons de praktijk en de ervaring nog eens samenvatten.

Dat wat de 'ineenstorting van het kolonialisme' werd genoemd, was niet het einde van de koloniale uitbuiting der achtergebleven volkeren, doch een aanpassing daarvan aan de door de vrijheidsbeweging geschapen politieke noodzakelijkheid en aan de behoeften van de Amerikaanse monopolies tot verovering van nieuwe invloedssferen in de koloniën van Engeland, Frankrijk, België en Nederland.

De zelfstandigheid van deze koloniale landen 'op de landkaart' maakte geen einde aan de machtspositie van de imperialistische monopolies, maar bracht een verschuiving van vroegere machtsposities van Engeland, Frankrijk, Nederland en België in deze gebieden naar de Amerikaanse, en in zekere mate, de Westduitse, monopolisten. Over de gehele lijn werden de kapitaalsinvesteringen der monopolies groter en de uitbuiting intensiever.

De voorstelling van zaken door de nationaal-reformistische elementen in de onderontwikkelde landen dat, na de staatkundige zelfstandigheid 'alleen maar' strijd gevoerd behoefde te worden voor economische zelfstandigheid, en zelfs voor het socialisme, bleek een bittere farce.

De staatkundige zelfstandigheid, die aanvankelijk een stap vooruit betekende, wordt stelselmatig illusoir gemaakt door stijgende staatsschulden waarvoor geen dekking is, en door een overwegende macht van de imperia-

listische monopolies over de nationale bourgeoisie, gaande tot militaire interventie, staatsgrepen en contra-revoluties. De staatkundige zelfstandigheid was tot stand gekomen door de anti-imperialistische strijd van de volksmassa's in de koloniën, die bijna overal door de communistische partijen uit de vooroorlogse tijd werden aangevoerd, — een strijd die zich afspeelde in het krachtveld van de tegenstellingen tussen Amerika en de oude koloniale machten. Steunend op de imperialistische monopolies hebben de nationaal-reformistische elementen in de nieuwe staten echter, in het ene land na het andere, de communistische partijen uitgeschakeld en het politieke leven gelijkgeschakeld in een 'eenheidspartij' onder hun eigen leiding. De arbeiders en arme boeren, de overgrote meerderheid van de bevolking, werden van hun zelfstandige klasse-organisatie beroofd, niet alleen van hun partij, maar ook van vakverenigingen, boeren organisaties en bewapende formaties die zij in de strijd tegen het imperialisme hadden gevormd.

Als gevolg daarvan kreeg de opmars van het neo-kolonialisme ruim baan.

Onder deze omstandigheden is er geen sprake van een weg naar het socialisme, zelfs niet volgens het verwaterde begrip 'niet-kapitalistische weg'.

Lenins hypothese over de mogelijkheid van het overspringen van het kapitalistische stadium in de onderontwikkelde landen had tot voorwaarde het bestaan van een marxistisch-leninistische partij, hoe klein ook, die als inspirerende, verenigende en actieve kracht tegen de imperialistische monopolies zou optreden. Als minimum stelde hij het bestaan van boeren-raden, die de strijd tegen de grondbezitters voerden.

Waar de nationaal-reformistische regeerders dit met ge-

weld onderdrukken, ontbreekt de kracht om het neo-kolonialisme te weerstaan, om een nationale economie op te bouwen, en wordt de 'staatkundige zelfstandigheid' tot een nauwelijks gecamoufleerde heerschappijvorm van het imperialisme in de onderontwikkelde landen. Onder die omstandigheden blijft er ook niet veel over van de rol der nieuwe staten als 'derde wereld' van neutrale, niet aan de militaire bondgenootschappen gebonden mogendheden. Aanvankelijk kon aan die rol betekenis voor de wereldvrede gehecht worden, doch bij onderdrukking van de marxistisch-leninistische organisaties in het binnenland, kunnen de nieuwe staten ook geen van het imperialisme onafhankelijke internationale politiek voeren.

Lenin achtte het mogelijk dat de voormalige koloniën een socialistische economie zouden kunnen opbouwen maar stelde, naast het bestaan van communistische partijen, ook als voorwaarde dat de socialistische landen en de arbeidersbeweging uit de ontwikkelde landen 'met alle ter beschikking staande middelen' zouden helpen.

Deze hulp van de socialistische staten is gering gebleven. Zij bestaat in hoofdzaak uit staatskredieten voor leveringen met bijbehorende technische hulp. Deze kredieten bedragen, voor wat de Sowjet-Unie betreft, aan alle ontwikkelingslanden in totaal 3,5 miljard roebel tegen 2,4 à 3 procent jaarlijkse rente¹⁴. Dit weegt bij verre na niet op tegen de 35 miljard dollars, waarvoor de gezamenlijke onderontwikkelde staten bij de imperialistische landen in de schuld staan¹⁵.

In aanmerking moet worden genomen, dat de nationaal-reformistische regeringen de economische relaties met de socialistische landen beperkt houden en deze voornamelijk als tegenwicht gebruiken om van de westerse monopolies meer voordelen te verkrijgen en tegelijk om zich tegenover

de eigen bevolking als 'niet-gebonden' en zelfs als 'socialistisch' voor te doen. Dat moet helpen om hun 'eenheidspartijen' meer aanvaardbaar te maken en de hongerige en ontrechte werkersmassa van de strijd voor hun belangen af te houden, de krachtdadige verdediging van de marxistisch-leninistische partij tegen te houden of een eventuele oprichting daarvan te beletten.

De ervaring toont aan, dat de verloochening van de principes van het leninisme in deze kwestie door revisionistische stromingen in de socialistische landen, en in de meeste communistische partijen, slechte resultaten heeft gehad¹⁶. Door politieke en economische hulp te blijven geven aan nationaal-reformistische regeringen die de communisten vervolgen, de zelfstandige marxistisch-leninistische partijen verbieden, elke zelfstandige klasse-organisatie van de arbeiders en uitgebuite massa's beletten, is de ontwikkeling van de nieuwe staten geschaad en ondervinden de neo-kolonialisten geen werkelijke weerstand.

Ook het versieren van de nationaal-reformistische leiders met orden en medailles van de socialistische staten heeft hen geholpen om zich het 'socialistische manteltje om te hangen', waarvoor Lenin gewaarschuwd heeft en zo hun onderdrukking van de consequente anti-imperialistische krachten in hun landen te camoufleren.

De ervaring heeft bewezen, dat zonder het bestaan van een marxistisch-leninistische partij, zonder de ontplooiing van de eigen krachten van de arme bevolking tegen de neo-kolonialistische machtsposities in hun eigen land, zonder strijd tegen die nationaal-reformisten die aan de kapitaal-monopolies ondergeschikt zijn, er geen sprake kan zijn van economische zelfstandigheid, van een niet-kapitalistische weg.

De ervaring heeft geleerd, dat de strijd tegen het imperia-

lisme een bondgenootschap nodig maakt met de nationale kringen van de bourgeoisie, maar dat zij niet gevoerd kan worden *onder hun leiding*, doch alleen als een marxistisch-leninistische partij, in welke vorm ook, de anti-imperialistische strijd inspireert¹⁷.

De revisionistische opvatting, dat met de liquidatie van het 'klassieke' koloniale stelsel de zelfstandige revolutionaire strijd van de communisten in de voormalige koloniën een afgedane zaak was, dat men voortaan alleen met het verzamelbegrip 'nationale vrijheidsbeweging der volkeren' te maken had, zich van de communistische partijen in de voormalige koloniën kon des-solidariseren, en dat de communistische partijen in de imperialistische landen geen andere taken meer hadden dan zich achter de ontwikkelingshulp van de socialistische landen te scharen, heeft bankroet gemaakt.

De revisionistische onderschatting van het neo-kolonialisme en het zich afwenden, of zelfs afkeuren, van de opstand daartegen in de onderontwikkelde landen onder voorwendsel van 'vreedzame coëxistentie' en 'niet-inmenging' heeft de Amerikaanse, Westduitse en andere monopolies de kansen gegeven die zij thans ten volle benutten om te pogen het rad van de geschiedenis terug te draaien. Dit revisionisme is de grondoorzaak van de broederstrijd tussen communisten in de wereld, al speelt daarbij ook de dogmatische overdrijving van de andere kant een rol.

De stelling van Lenin, dat het imperialisme op wereldschaal verslagen zal worden door de nauwste aaneensluiting van de communistische beweging in de ontwikkelde landen met de opstandige miljoenen-massa's in de onderontwikkelde landen, is door de imperialisten het beste begrepen.

Zij sparen dan ook geen moeite, zijn bereid tot concessies

en gunsten, met het doel een breuk tot stand te brengen, en in stand te houden, in de communistische wereldbeweging, vooral tussen de communistische partijen van de Sowjet-Unie en China.

Zij suggereren dat, als men hun maar de vrije hand laat in de tropische gebieden, de wereldvrede daardoor behouden kan blijven. Het tegendeel is waar.

In onze tijd is met onweerlegbare duidelijkheid de kerngedachte van het marxisme-leninisme, door Lenin zelf in 1920 geformuleerd, bevestigd, nl. dat alleen door de *combinatie*, de *nauwste aaneensluiting* van de krachten van de arbeidersbeweging in de ontwikkelde landen, waarbij de socialistische staten vooraan dienen te gaan, met die van de honderden miljoenen-massa's in de tropische landen, die met alle middelen tegen hun verslaving vechten, het imperialisme, en daardoor de dreiging van nieuwe oorlogen ook in Europa bestreden, in toom gehouden en tenslotte ook overwonnen kan worden.

Notities bij het vijfde hoofdstuk.

¹ Documenten van congressen en redevoeringen van W. I. Lenin. — Het Eerste en Tweede Congres van de Communistische Internationale. Uitgave in het Duits. Dietz Verlag, Berlin 1959, pag. 142.

² Als voren, pag. 316.

³ Verslag van de commissie voor het nationale en koloniale vraagstuk door W. I. Lenin op het Tweede Congres van de Communistische Internationale. Als voren pag. 166.

⁴ Als voren, pag. 175.

⁵ W. I. Lenin. — De dreigende catastrofe en hoe men haar moet bestrijden. Keuze uit zijn werken, Deel II (Pegasus, Amsterdam 1950), pag. 311.

⁶ Documenten van congressen en redevoeringen van W. I. Lenin. — Het Eerste en Tweede Congres van de Communistische Internationale. (Berlin 1959). Pag. 167—168.

⁷ Als voren pag. 168.

⁸ Als voren pag. 175—176.

progressief-denkende dr. Kwame Nkrumah poogde te verwezenlijken, was dat diens partij, de 'Constitutionele Volkspartij', — de eenheidspartij van Ghana, niet in staat bleek een 'werkelijk democratisch politiek leven op te bouwen'.

Er is in Ghana een, zij het niet talrijk, proletariaat en een groot aantal landarbeiders en arme boeren, maar in de eenheidspartij overheersten de bourgeois, ambtenaren en militairen. Ofschoon Dennis Ogden deze conclusie niet trekt, is het toch het overdenken waard of niet het afstand doen van zelfstandige klasse-organisatie van de arbeiders en arme boeren en het nalaten van de vorming van, al was het maar een kern, van marxistisch-leninistische partij-organisatie, de overrompeling van het bewind van Kwame Nkrumah zonder slag of stoot mogelijk heeft gemaakt.

Het ter perse gaan van dit boek valt samen met de crisis in het Midden-Oosten, waarin de Verenigde Arabische Republiek een zware nederlaag leed tegen Israël. De oorzaken daarvan zijn in hoofdzaak dezelfde als in dit hoofdstuk beschreven. Een grondige beschouwing over de crisis in het Midden-Oosten, hoe belangrijk die ook is, kan helaas in dit boek niet gegeven worden.

ZESDE HOOFDSTUK

Over de burgeroorlog in Spanje en wat de Nederlandse communisten tot de Internationale Brigade hebben bijgedragen. Hoe nuttig dit vrijwilligerskorps is geweest en hoe Togliatti uitriep: 'Waren we er maar eerder mee begonnen!'

Guernica! Vele Nederlanders kennen het meesterlijke doek waarop Picasso die nachtmerrie van koude wreedheid en berekenende machtswellust heeft uitgebeeld, welke voor altijd met die naam verbonden zijn!

Guernica was een stadje dat vijftien mijlen achter een front lag, tijdens de Spaanse burgeroorlog.

Op 21 april 1937 werd het door vijftig Duitse vliegers op klaarlichte dag gedurende ruim drie uur gebombardeerd. De bommen werden uitsluitend op het stadscentrum geworpen, waar de huisjes nog houten daken hadden — op het marktplein waar net de wekelijkse markt gehouden werd. De vluchtende bevolking werd vanuit de lucht met machinegeweren neergemaaid . . .

Zeker, we hebben sindsdien Warschau en Rotterdam en Hiroshima gekend. Maar in 1937 was men nog niet zo ver, en de in Guernica begane massamoord deed een felle kreet van afgrijzen en schrik opstijgen tot in alle hoeken der aarde, alsof de mensen een voorgevoel hadden van wat hen in de naaste toekomst boven het hoofd hing . . .

De gewapende opstand van de Spaanse fascistten tegen de parlementair-democratische regering was al negen maanden aan de gang en zou bijna drie jaar duren tot geheel Spanje door het fascisme overweldigd was.

Kort voor de terreurdaad tegen de bevolking van Guer-

nica, op 21 april, zaten in de raadszaal van een voorstad van Parijs, waar de communisten een meerderheid in het gemeentebestuur hadden, vertegenwoordigers van zeventien communistische partijen uit westelijke landen over de toestand in Spanje te beraadslagen. Ook de C.P.N. was aanwezig.

De toestand was in korte trekken als volgt.

In februari 1936 werd bij gewone verkiezingen de regering van Gil Robles, vertegenwoordigster van de grote financiers en grondbezitters, verslagen. De meerderheid van de zetels in het parlement kwam in handen van een 'volksblok', bestaande uit de sociaal-democratische en enkele kleinere liberale partijen. De communistische partij vormde een minderheid in dit 'volksblok', dat ook door de omvangrijke anarchistische vakbeweging werd ondersteund. De nieuwe regering werd 'republikeins' genoemd, hetgeen echter niet betekende dat zij tegen de monarchie vocht; Spanje was reeds vijf jaar eerder, in 1931, een republiek geworden. Evenals in Frankrijk hadden in Spanje liberale of andere niet-confessionele partijen de gewoonte zich 'republikeins' te noemen.

Een nieuwe regering kwam tot stand, die echter weinig kracht bezat ofschoon zij poogde enkele agrarische hervormingen door te voeren.

Tegen deze regering begon op 17 juli 1936 een munterij van het koloniale vreemdelingenlegioen, dat onder bevel stond van een zekere generaal Franco.

Een en ander verliep volgens het recept dat ons al te bekend is. De muitende generaals beweerden een 'communistisch complot' te hebben ontdekt dat zij nog net bijtijds vóór waren geweest.

De muiters landden op het Spaanse vasteland en drongen in alle garnizoenen door.

De Spaanse burgeroorlog was begonnen. Het is vanzelfsprekend onmogelijk op deze plaats uitvoerig hierover te vertellen.

Wat ons in het raam van dit bestek interesseert is vooral de internationale betekenis ervan en de solidariteitsacties van de C.P.N., voor zover ik die zelf heb kunnen meemaken.

De rebellie van de Spaanse militairen was een directe weerklink op de opzegging van het Pact van Locarno en de opmars van de Hitler-troepen in het Rijnland.

Van invloed was ook de verovering van Abessinië door fascistisch Italië. Op 5 mei 1936 was deze met de bezetting van Addis Abeba voltrokken en Abessinië werd bij het Italiaanse 'Keizerrijk' ingelijfd.

Ongetwijfeld hebben de 'successen' van het fascistische bewind in Duitsland en Italië een zekere aantrekkingskracht op de Spaanse fascistten geoefend, ofschoon deze een geheel ander soort fascisme aanhingen.

De muiterij had echter niet in de eerste plaats een binnenlandse oorsprong; van begin af aan was de leiding op internationaal-politiek en militair gebied in handen van Duitsland en Italië. Betrouwbare geschiedschrijvers menen zelfs dat het initiatief tot de burgeroorlog direct van Hitler uitging en dat hij door Duitse agenten was voorbereid. Ook de 'Royal Dutch Shell' verleende financiële steun in ruil voor een petroleum-monopolie na de fascistische overwinning¹.

Op een afstand van dertig jaar gezien, is het overduidelijk dat de Spaanse burgeroorlog een strategische zet was bij de voorbereiding van de aanval op Frankrijk.

Hitler had Spanje nodig om Frankrijk in het zuiden af te grendelen, en misschien ook als hulpkracht voor de geplande wereldoorlog.

De communisten stelden reeds in 1936 deze strategische opzet van Hitler in het licht.

Maar de Franse Volksfrontregering aarzelde. Zij stond onder sterke druk van de Engelse regering, die in die tijd stap voor stap voor Hitler terugweek.

Léon Blum stelde nu begin augustus aan Hitler en Mussolini voor om van weerskanten zich van inmenging in Spanje te onthouden en geen wapens naar dit land te leveren.

Hitler verklaarde onmiddellijk nooit wapens aan Franco te hebben geleverd en niet van plan te zijn dit te doen.

Italië verklaarde hetzelfde. En op grond van die verklaringen, waarvan een kind de leugenachtigheid kon doorzien, besloot de Franse regering op 8 augustus de uitvoer van oorlogsmateriaal naar Spanje te staken. Zij verbrak daarbij een in december 1935, vóór de fascistische opstand, met de Spaanse regering afgesloten verdrag waarin voor 20 miljoen francs aan wapenleveranties was voorzien en zette de reeds begonnen transporten stop².

Léon Blum's doel was een confrontatie met de twee grote agressieve mogendheden te ontwijken onder de vlag van de 'niet-inmenging'.

Eind augustus aanvaardde de Sowjet-regering eveneens het voorstel van de Franse regering, nadat dit eerst door Engeland en andere staten was geschied.

De Franse communistische partij verdedigde deze houding van de Sowjet-regering op de volgende gronden:

1e. indien de Sowjet-regering dit niet had gedaan zou de gelegenheid zijn geschapen om 'de gehele wereld tegen de Sowjet-Unie en tegen Spanje te mobiliseren.

2e. Dat zou de isolering van de met Frankrijk bevriende Sowjet-Unie zijn geweest³.

De Sowjet-Unie had geen grens met Spanje, doch, zeide

de Franse C.P., Frankrijk had die wel, en werd direct door het Spaanse fascisme bedreigd. Daarom zette zij, hoewel de houding van de Sowjet-Unie rechtvaardigend, haar eigen strijd tegen de niet-inmengingspolitiek van Frankrijk voort.

Zo was de Spaanse burgeroorlog voor Duitsland niet alleen een strategische voorbereiding van de tweede wereldoorlog, maar tevens een proefveld om te kijken hoe de andere mogendheden op de machtsuitbreiding van Duitsland zouden reageren.

Intussen werd het gebrek aan wapens bij de anti-fascisten het knelpunt in de gehele Spaanse burgeroorlog.

De wettige regering was de fascistten politiek verre de baas.

Een vloedgolf van democratische strijdgeest hief het Spaanse volk omhoog, waartegenover de, sinds lang politiek-geïsoleerde, leiders van de opstand slechts weinig konden stellen.

Het leger bleef, wat de soldaten en lagere kaders en ook enkele generaals betrof, trouw.

Maar de rebellen hadden zich bij verrassing van de zwaardere wapens meester gemaakt en ontvingen van Duitsland het modernste materieel uit die tijd, naast de hulp van volledig uitgeruste keurkorpsen van de geregelde Duitse en Italiaanse weermacht.

Met de grootste bezorgdheid bespraken de communistische leiders, die in de Parijse voorstad vergaderden, deze toestand.

In een oproep aan alle anti-fascisten stelden zij de 'niet-inmengingspolitiek' aan de kaak, riepen op tot het verzamelen van voedsel en medicamenten voor Spanje en — dit was de eerste uitwerking naar buiten van wat een ernstig punt van bespreking was geweest — zij verklaar-

den dat vrijwilligers uit het buitenland, in dienst van de wettige Spaanse regering, niet met de Duitse en Italiaanse interventietroepen gelijk mochten worden gesteld.

Sindsdien kwamen de communistische partijen uit de kapitalistische landen geregeld in Parijs bij elkaar en werd een permanente hulpcommissie ingesteld. Namens de C.P.N. heb ik aan de meeste zittingen van die commissie deelgenomen.

De laatste die ik bijwoonde vond onder tragische omstandigheden in januari 1939 plaats.

Terwijl ik met enkele kameraden in een auto naar ons hotel reed, hoorden wij door de radio de val van Barcelona omroepen. Het lot van democratisch Spanje was bezegeld.

Maar in 1937 was nog een ernstige poging gedaan om de Spaanse democratie te helpen verdedigen.

Reeds waren uit alle hoeken van de wereld anti-fascisten, meest uit de fascistische landen uitgeweken communisten, sociaal-democraten en anderen, op eigen gelegenheid naar Spanje getrokken. Zij reisden zonder geld of papieren, hangende aan het onderstel van spoorwagens, te voet door de bergpassen der Pyreneën trekkend, of als verstekelingen aan boord van schepen.

In 1937 werd op initiatief van de Communistische Internationale een Internationale Brigade opgericht. Zij werd door de Spaanse regering toegelaten en nam, naast het Spaanse leger, deel aan de gevechten op fronten die ernstig door de fascistten bedreigd werden.

Op het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken was een comité der niet-inmengingsmachten geïnstalleerd.

Hier protesteerde de Sowjet-regering herhaaldelijk tegen de schending van de niet-inmenging door Duitsland en Italië.

Die schending gebeurde geheel openlijk doordat Portugal, dat geweigerd had tot het niet-inmengingscomité toe te treden, Franco als wettige regering erkende. De wapenleveringen gingen dus van Duitsland en Italië naar Portugal en vandaar 'normaal' naar Franco!

Een afschuwelijker komedie dan deze niet-inmenging is nooit vertoond en de communistische partijen vergenoegden zich er niet langer mee haar aan te klagen, doch besloten haar zelfstandig te doorkruisen.

Overall werden nationale onderdelen van de Internationale Brigade georganiseerd en naar Spanje gestuurd.

In Nederland werd de 'Compagnie der Zeven Provinciën' opgericht. Haar voornaamste organisatoren waren de communisten Jaap Brandenburg en Jan Janzen.

Niet alleen communisten, doch ook sociaal-democraten en partijloze anti-fascisten trokken naar Perpignan, aan de voet der Franse Pyreneeën, waar de samenstelling van de compagnie plaats vond.

De militaire kennis van de Nederlanders was maar matig. De hoogst militair geschoolde van de Nederlandse deelnemers van de 'Zeven Provinciën' was Janrik van Gilse, een redacteur van het Volksdagblad, die in het Nederlandse leger dienstplichtig sergeant was geweest!

De officieren behaalden hun rang in het gevecht, aan de fronten.

Toch bleken de Nederlanders goede soldaten te zijn, als het op vechten aankwam.

In de Internationale Brigade van anti-fascistische vrijwilligers in Spanje sloeg de 'Zeven Provinciën' een goed figuur, ook in aantal.

Van de in totaal ongeveer 18.000 strijders, waren er omstreeks zevenhonderd Nederlanders, van wie naar schatting 430 op Spaanse bodem hun leven lieten.

Het is hier niet de plaats, en ook ontbreken volledige gegevens, om alle heldhaftige Spanje-strijders, mannen en vrouwen, met name te noemen.

Talrijk zijn zij die tijdens de Duitse bezetting van ons land de anti-fascistische strijd trouw gebleven zijn en velen zijn dit tot op heden.

Maar er waren ook personen die door de lust naar het avontuur gedreven waren, of misschien nog door andere, duistere beweegredenen.

Afgezien van deze nevenverschijnselen heeft in het licht van de geschiedenis de Internationale Brigade een nuttige en eervolle taak vervuld.

Het is uiterst moeilijk de invloed van de Internationale Brigade op de militaire operaties in Spanje te beoordelen. Naar mijn mening heeft zij, in het bijzonder bij de verdediging van Madrid, meegeholpen een snelle overwinning van de fascistten te verijdelen en is het mede aan haar te danken dat de weerstand tegen Franco's troepen drie jaar kon worden volgehouden.

Dit betekende voor het fascistische regime een aanzienlijk verlies aan tijd en grote materiële schade.

Met zekerheid is hierover natuurlijk niets te zeggen, maar het is toch mogelijk dat dit een der oorzaken was waardoor Franco-Spanje tijdens de tweede wereldoorlog zich tot een dubbelzinnige 'neutraliteit' beperken moest en Hitler en Mussolini slechts weinig militaire hulp uit Spanje ontvingen.

De Internationale Brigade heeft ook het moreel van de gehele communistische beweging, en van de andere anti-fascistische kringen in de wereld helpen hooghouden in de, in die tijd, voor velen nog ondoorzichtige toestand.

Zoals gezegd, legde de Sowjet-regering in het begin van de burgeroorlog in Spanje terughouding aan de dag.

Zij verdedigde op politieke gronden de Spaanse democratie en de Spaanse communistische partij en steunde de wettige regering met levensmiddelen, medicamenten en grondstoffen voor de economie.

De Sowjet-communisten meenden toen nog dat, in geval van oorlog tussen de Sowjet-Unie en Hitler-Duitsland, alle kapitalistische landen zich tegen haar zouden verenigen en zij geïsoleerd zou komen te staan. Daarom leverde zij de Spaanse regering geen wapens om een conflict met Duitsland op Spaanse bodem te ontwijken.

Die terughouding duurde niet lang doordat een originele vorm van hulpverlening aan de Spaanse democratie werd gevonden door middel van de Internationale Brigade.

Voor haar droeg de Sowjet-staat geen formele verantwoordelijkheid en was er ook geen formele aanleiding tot een confrontatie met Hitler-Duitsland.

De Internationale Brigade was bijna uitsluitend uitgerust met wapens uit de Sowjet-Unie die langs zijwegen, onder het overwinnen van onvoorstelbare moeilijkheden, werden aangevoerd. Het waren in hoofdzaak lichte wapens, waaronder doeltreffend anti-tankgeschut. De fascistena hadden echter een voorsprong op het gebied van zware wapens en vooral Duitse vliegtuigen en duikboten.

Desondanks slaagde het Spaanse volksleger erin, mede dank zij de hulp van de Internationale Brigade, door een hoog moreel en ongeken de heldenmoed, lange tijd met succes tegen het overwicht in bewapening van de vijand stand te houden.

Toen ik in 1939 in Moskou was, had ik eens een gesprek met Palmiro Togliatti, die tijdens de burgeroorlog in Spanje verbleven had. Hij zei ongeveer: 'Als wij van begin af aan geweten hadden wat wij nu weten, waren wij veel eerder met de Internationale Brigade begonnen'.

Natuurlijk kan men niet alles van begin af aan weten.

Maar een les voor de toekomst is toch wel uit het verloop van de gebeurtenissen in Spanje te trekken, nl. dat de actieve weerstand tegen de eerste agressie-daad van het Duitse fascisme in Spanje geen wereldconflict heeft uitgelokt, zoals destijds door sommige communistische leiders in Frankrijk werd gevreesd.

In de late herfst van 1938 moest de Spaanse regering de Internationale Brigade naar huis sturen, daartoe gedwongen door de Engelse en Franse regeringen.

Voor duizenden van haar strijders begon een nieuwe beproeving daar zij bij het overtrekken van de Pyreneeëngrens door de Franse autoriteiten gevangen werden genomen en naar concentratiekampen gebracht.

Vele Duitsers, Italianen en anderen, die uit staten afkomstig waren waar het fascisme heerste, bleven daar opgesloten tot zij de Hitler-troepen bij hun opmars in Frankrijk in handen vielen.

De Nederlanders konden verder trekken, doch toen zij in Roosendaal de grens passeerden, werden hun Nederlandse paspoorten ingehouden.

De meesten van hen vernamen dat de regering hen hun nationaliteit had ontnomen.

Dit was weer een van die vriendelijke gebaren tegenover Hitler in de tijd dat deze zich klaarmaakte om ons land te overvallen, zoals hij het in feite met Spanje had gedaan. Zo kregen wij de vreemde figuur dat, na de oorlog, een straat in Amsterdam de naam kreeg van de Spanje-strijder Janrik van Gilse, als Nederlands verzetsheld die, op het moment dat hij door de nazi's werd neergeschoten, officieel de Nederlandse nationaliteit niet bezat!

De teruggekeerden van de 'Zeven Provinciën'-compagnie werden door de C.P.N. in indrukwekkende vergaderin-

gen gehuldigd, in Amsterdam en in verscheidene andere plaatsen.

In Amsterdam waren de teruggekeerde Spanje-strijders zó van de trein naar de zaal Krasnapolski getrokken, na natuurlijk eerst door de politie op allerlei wijzen gehinderd te zijn.

In Krasnapolski werd de Compagnie der 'Zeven Provinciën' plechtig ontbonden.

Namens het Partijbestuur van de C.P.N. werden de strijders door Louis de Visser en mij toegesproken.

Er waren ogenblikken van diepe ontroering toen de ontbrekenden, die op Spaanse bodem gevallen waren, werden herdacht.

Maar niemand was teleurgesteld. Er heerste een geestdriftige stemming en ook een soort voldoening, het zich bewust zijn een plicht te hebben volbracht en de bereidheid hiermee door te gaan.

Notities bij het zesde hoofdstuk.

¹ Zie 'Histoire de la diplomatie', deel III, pag. 591, door leden van de Academie van Wetenschappen der Sowjet-Unie, o.a. E. Tarle. Uitgave 'Librairie de Médicis', Paris 1947.

² 'Spanje onder de schijnwerper' door de hertogin van Atholl. Uitgave N.V. Arbeiderspers. Amsterdam 1938, pag. 113—114. Ook vele andere gegevens zijn aan dit boek ontleend.

³ Uit een artikel van de Humanité van 8 september 1936 door P. Vaillant-Couturier. Zie Rundschau, nr. 41, pag. 1702.

ZEVENDE HOOFDSTUK

Hoe de Mussert-partij een grote sprong waagde naar de Tweede Kamer, doch zware klappen kreeg.

Verder hoe de communisten streefden naar meer eenheid van de anti-fascisten, de verandering van hun Indonesië-politiek, de vervanging van de Tribune door het Volksdagblad, van de C.P.H. door de C.P.N., en hoe de schrijver met een zware taak werd belast.

Wie tijdens de Kerstdagen in 1936 het gebouw van de voormalige autotentoonstelling, de R.A.I. aan de Ferdinand Bolstraat te Amsterdam, binnentrad, beleefde een gebeurtenis die uniek was in de toenmalige arbeidersbeweging.

De grote hal was gevuld met dertienduizend mensen, die op 'banken' van een plank op pootjes, opeengepakt zaten en in een laaiend geestdriftige stemming verkeerden.

Achter in de zaal was van het podium alleen een reusachtig spandoek zichtbaar met het opschrift 'Voor Nederland! Welvarend! Onafhankelijk! Vrij!'

Langs de zijanten waren aan de pilaren grote portretten opgehangen.

Vondel, Spinoza, Rembrandt, Hugo de Groot keken er, naast voormannen uit de internationale communistische beweging, met milde blikken op de toehoorders neer.

Hier was een massa-congres van de Communistische Partij aan de gang, als inzet voor de Tweede Kamerverkiezingen in mei 1937.

Die verkiezingen waren toen belangrijk omdat voor het eerst de nazi-partij van Mussert, de N.S.B., zou gaan meedoen.

De N.S.B., die opgericht was om als steunpunt te dienen voor een Duitse bezetting en die geen ander doel had dan het vernietigen van ons volksbestaan, van alle volksrechten, van al wat menselijk is, dreef de onbeschaamdheid zover gebruik te willen maken van het Nederlandse parlement.

Twee jaar tevoren had zij reeds aan verkiezingen voor de Provinciale Staten deelgenomen en daarbij acht procent van de kiezers weten te misleiden.

En nu had Mussert verkondigd dat hij tenminste tien zetels in de Tweede Kamer zou bezetten.

De C.P.N. deed wanhopige pogingen om het Nederlandse publiek wakker te maken en de ogen te openen voor dit gevaar.

Immers, hier pleegde de N.S.B. hetzelfde bedrog als de Hitler-partij in Duitsland die, terwijl zij door bloedige terreur en omkoping de parlementaire democratie had uitgehold, van het stembiljet had gebruik gemaakt om 'langs wettige weg' de nazi-dictatuur te vestigen.

Hoewel haar intrede in de Tweede Kamer niet geheel verhinderd kon worden, was het toch van het grootste belang de N.S.B. ook bij de verkiezingen een slag toe te brengen die haar van de bevolking zou isoleren en de weerstand tegen het Duitse fascisme zou versterken.

Het partijbestuur van de C.P.N. deed daarom het voorstel aan de S.D.A.P. om met een gezamenlijke lijst uit te komen en, in het aangezicht van de landsvijand, overeen te komen elkaar in de verkiezingspropaganda niet aan te vallen.

Terzelfder tijd oriënteerden wij onze eigen propaganda op het aankweken van het nationale bewustzijn en wilden wij de bekende vooroordelen tegen de communisten ontzenuwen die het ons moeilijk maakten om bij de niet-

communistische, doch vaderlandslievende en anti-fascistische, kringen van de bevolking meer gehoor te vinden. De portretten aan de pilaren van de R.A.I.hal waren een schuchtere poging om een beroep te doen op de democratische en vrijheidslievende tradities en de grote figuren uit het verleden van de Nederlandse natie.

In die geest waren ook de redevoeringen gehouden van Louis de Visser, Beuzemaker en de mijne, op dit massacongres.

En nauwelijks was het laatste applaus van de met nieuwe moed bezielde mensenzee verklonken of een stroom van beschuldigingen en aantijgingen daalde op onze arme hoofden neer.

De Arbeiderspers en de Volkskrant, het Christelijk-Sociale Dagblad en de bladen van het N.V.V., wedijverden met elkaar om ons als 'huichelaars' en 'bedriegers' voor te stellen.

Het bontst maakte het een zekere dominé Van Duyll in het dagblad van de N.S.B., dat zich het 'Nationale Dagblad' noemde. Hij beweerde dat de communisten 'satani-sche kunsten' toepasten om van gedaante te veranderen. In een artikel in 'De Tribune' onder de titel 'Wij — huichelaars', nam ik deze lieden onderhanden en het is verleidelijk om er het volgende stukje uit te citeren:

'Het is gemakkelijk te begrijpen', schreef ik, 'waarom al deze mensen zich zo opwinden.

Zij hebben zich jarenlang uitgesloofd om ons in de ogen van hun aanhang af te schilderen zoals we *niet* zijn.

Ze hebben de communisten voorgesteld als halve wilden, die er het grootste plezier in hebben om alles te vernielen wat er op deze wereld aan goeds te vinden is.

Als zij dorst hebben, drinken de communisten bloed, bij voorkeur uit schedels van geestelijken.

Kunst en cultuur lappen zij aan hun bolsjewistische laarzen. Democratie en vrijheid zijn hun een afgrijzen. Het zijn "vaderlandsloze gezellen", die door een speling van het noodlot de Nederlandse nationaliteit bezitten, maar het allerliefst dit land weer in de zee zagen verzinken.

Hun ideaal is het afslachten van oude moedertjes die in God geloven.

Gezinsleven? Ha, ha, zij zullen het uitroeien! Gemeenschap van mannen en vrouwen, socialisatie van de kinderen, het familieleven van het oerwoud, dat is je ware communisme!

Als een bende verdierlijke woestelingen en barbaren, die je liefst 's avonds in een stille straat niet ontmoeten wil, hebben de heren ons uitgetekend.

Ons, communisten, vechters en strijders voor een hogere beschaving, onze partij die haar beginselen en politiek ontleent aan de edelste zonen der mensheid, die de voortzetting is van de eeuwige drang naar vooruitgang en ontwikkeling van de menselijke beschaving, hebben zij gepoogd voor te stellen, zoals de fascistten in werkelijkheid zijn¹.

Zo was het in de dertiger jaren!

Op 26 mei vonden de verkiezingen plaats en de N.S.B. kreeg een zware klap. Inplaats van tien zetels, werden het er vier, de parlementaire invloed van de nazi's was tot bijna de helft teruggebracht!

Ook Sneevliet verloor zijn zetel in de Tweede Kamer.

Maar als gevolg van de verdeeldheid in de arbeidersbeweging werd Colijn de grote winnaar.

De S.D.A.P. bleef gelijk. De C.P.N. won enkele tienduizenden stemmen.

Ik was bij deze verkiezingen voor het eerst kandidaat voor de Tweede Kamer, op nr. 5 van de lijst! Doch wij kregen maar drie zetels.

In het perspectief gezien was echter de nederlaag van de N.S.B. belangrijker dan het zetelaantal van de C.P.N. in de Kamer.

Intussen deden de communisten overal in de wereld nieuwe pogingen om het fascisme te lijf te gaan.

In Frankrijk was een stilstand in de Volksfrontbeweging ingetreden. Het Volksfront was in feite een top-combinatie van de communistische, socialistische en radicale partijen. Beide laatste partijen vormden de regering, die in het parlement door de communisten gesteund werd. Maar krachtige daden bleven uit. Onder die omstandigheden had Maurice Thorez in het Politiek Bureau van zijn partij voorgesteld aan de regering deel te nemen. Maar de meerderheid van het Politiek Bureau wilde er niet aan.²

Dat was een gemiste kans die niet meer terugkwam nadat het gunstige ogenblik voorbij was.

Het is misschien gewaagd om te veronderstellen dat Frankrijk, toen het in 1939 door Hitler werd aangevallen, heel wat meer weerstand had kunnen bieden als er communisten in de regering hadden gezeten.

Veelbelovend scheen het begin van een samenwerking tussen de Duitse anti-fascisten in de emigratie.

In januari 1937 publiceerden zij een oproep aan het Duitse volk om zich aaneen te sluiten in een Duits volksfront teneinde Hitler ten val te brengen.

Die oproep was onder meer ondertekend door leiders van de sociaal-democratische S.D.P. als Rudolf Breitscheid en

Tony Sender, leiders van de K.P.D. als Wilhelm Pieck, W. Ulbricht en Franz Dählem, intellectuelen als Lion Feuchtwanger, Arnold Zweig, Heinrich Mann, Ernst Toller, Oskar Maria Graf, Kurt Rosenfeld, Max Seydewitz, namen die in de wereld een goede klank hadden.

Onder de oproep stond ook, namens de linkse socialistische arbeiderspartij (S.A.P.), de handtekening van Willy Brandt, later de felste tegenstander van de eenheid van socialist en communisten in West-Duitsland!

In het verre Oosten waren de Japanners China binnengevallen, zij bezetten Peking en trokken verder, het gehele reusachtige land binnen.

Tien jaar lang was daar een gewapende strijd aan de gang van de arme boeren en arbeiders tegen de medewerker van de buitenlandse kolonialisten, Tsjiang Kai-sjek.

Aan het hoofd van de revolutionairen stond de communistische partij van China.

In het aangezicht van de Japanse opmars deed de communistische partij in een verklaring op 1 augustus 1935 een beroep op de bevolking om de burgeroorlog te staken en zich eensgezind tegen de Japanners te verzetten.³

In de daarop volgende jaren nam dit verzet steeds grotere omvang aan, nadat op 22 september 1937 een tijdelijke samenwerking tussen de communistische partij en de Kwomintang was bereikt.

In ons land werd het Congres van de C.P.N. tijdens de Paasdagen van 1938 tot een nieuwe aanloop naar versterking van het nationale bewustzijn onder de Nederlandse bevolking en vooral naar het overwinnen van de sectarische geest in onze eigen partij.

Een lang verleden van woord-radicalisme drukte als een loden last op haar en remde haar nu zij, die toch met de meest vooruitziende blik van allen in de toekomst zag,

hieruit in de praktijk alle consequenties moest trekken. In een, in september 1937, uitgegeven 'Politieke Brief van het Partijbestuur aan de leden van de C.P.N.', ondertekend door Ko Beuzemaker, C. Schalker en Paul de Groot, werd scherp te velde getrokken tegen diegenen die uit geestelijke luiheid alle verklaringen en alle besluiten gedachteloos goedkeurden maar toch in de oude sleur bleven steken en er vooral op bedacht waren 'niet voor de sociaal-democratie door de knieën te gaan'.

Wie zo dachten begrepen niet dat in wezen reeds toen de scheidslijnen tussen de traditionele partijen bezig waren weg te vallen en er maar één criterium was om de mensen te beoordelen, n.l. hun wil om het Duitse fascisme te weerstaan.

En die mensen waren ook in andere partijen aanwezig. In de 'Politieke Brief' werden veranderingen in de partijleiding, en de andere besturen, bepleit om de inwendige remmen te overwinnen. Dat gebeurde op het Paascongres. Mij viel de taak toe om de politieke inleiding te houden. Mijn rede had tot motto 'Voor een sterk en onafhankelijk Nederland'.

Zonder er de minste twijfel over te laten bestaan, in de meest krasse vorm, hield ik het congres voor:

'dat Nederland onmiddellijk door het fascistische Duitsland bedreigd werd. En dat in het Oosten Indië bedreigd werd door het fascistische Japan'⁴.

En daarop volgde de verklaring:

'Wij zijn voor de verdediging van de Nederlandse onafhankelijkheid zonder voorbehoud en tot elke prijs tegen de fascistische aanval uit het buitenland'⁵.

In de loop van mijn rede stelde ik het congres voor om hieruit ook de militaire gevolgtrekkingen te maken. Ik zei:

‘Wij ondersteunen elke maatregel die op de werkelijke verdediging en beveiliging van Nederland tegen een fascistische aanval gericht is, ook als deze door de huidige Colijn-regering genomen wordt’⁶.

Waarop berustte die zekerheid over het lot dat Nederland te wachten stond?

Wij beschikten niet over eigen inlichtingen, zoals bijvoorbeeld de directeuren van de monopolies.

Doch al twee jaar tevoren was een Duits oorlogsplan tot een bliksemsnelle opmars zonder oorlogsverklaring door Nederland en België naar Frankrijk, onthuld.

Zou Hitler dit plan uitvoeren?

Het antwoord daarop moesten we uitsluitend door middel van de politieke analyse vinden. En dat was in 1938 niet zo gemakkelijk.

Ik, voor mij, was er rotsvast van overtuigd dat Nederland aangevallen zou worden.

Misschien speelde de ervaring die ik als kind in België beleefd had, toen de Duitse troepen op een mooie zomeravond in 1914 een slapend volk moordend en brandend hadden overvallen, hierbij mee.

Mijn optreden op het Paascongres werd onmiddellijk met hysterische aanvallen door de fascistten beantwoord, waarbij vooral de N.S.B.-leider Rost van Tonningen als een razende te keer ging.⁷

Wat Indonesië betrof, had het Partijbestuur vóór het congres tot een verandering van standpunt besloten.

Sinds de oprichting had de Communistische Partij de af-

scheiding van Indonesië gepropageerd. 'Indonesië los van Holland' was een van haar oudste leuzen.

Maar gezien de dreigende aanval van Japan op Indonesië gaven wij er ons rekenschap van dat de gedachte aan afscheiding door de Japanners zou kunnen worden misbruikt, niet om het Indonesische volk de vrijheid te geven, maar om van de Nederlandse kolonie een Japanse kolonie te maken.

Daarom zetten wij de propaganda voor afscheiding onder de gegeven omstandigheden stop en verklaarden ons voor maatregelen die het Indonesische volk in staat zouden stellen zichzelf te verdedigen. Die maatregelen waren samengevat in het begrip 'democratie voor Indonesië'.

Dit probleem werd op het Paascongres door Louis de Visser afzonderlijk ingeleid, hetgeen voornamelijk neerkwam op de toepassing van de Nederlandse grondwet in Indonesië en de invoering van een 'dominion status'.

De Nederlandse regering bleef echter doof voor zulke voorstellen.

Op het congres werden de verscheidene gebieden van de partijactiviteit besproken, waarbij wij vooral tot de Nederlandse bevolking wilden laten doordringen dat de C.P.N. niet meer dezelfde partij was, die men vroeger gekend had.

Op het Paascongres 1938 werd ik tot algemeen secretaris gekozen; dat was de belangrijkste post in de partij.

Kort daarna benoemde het partijbestuur mij ook tot hoofdredacteur van het Volksdagblad.

Reeds een jaar eerder was de Tribune opgeheven en door het Volksdagblad vervangen.

Dit was niet slechts als een naamsverandering bedoeld. Ondanks alle goede diensten die de Tribune bewezen had, vooral in de laatste jaren, was zij toch belast met het

sektarische verleden van het Nederlandse communisme. Een nieuwe naam zou een nieuwe start betekenen, een duidelijke demonstratie van een nieuwe politiek.

In het eerste jaar van het verschijnen van het Volksdagblad was daar weinig van terecht gekomen.

De krant bleef halfslachtig en lauw. De hoofdredacteur Alex de Leeuw en verscheidene andere redacteurs waren bekwame schrijvers. Maar een communistische krant kan niet zijn als andere kranten die het nieuws afdrukken dat door de persagentschappen geleverd wordt, er een commentaar bij maken en verder de lezer wat afleidingslectuur brengen.

De communistische krant moet tegelijk nieuwsblad, propagandist en organisator zijn, een vechtlustige partijkrant. Anders heeft zij geen reden van bestaan en kan zij ook niet blijven leven.

Door de combinatie van partijsecretaris en hoofdredacteur poogden wij het Volksdagblad in die richting te sturen en dat is grotendeels gelukt, ook al haalde menig scribent zijn literair neusje op voor de directe, 'ongenuanceerde', maar duidelijke taal die erin gesproken werd. Sinds 1938 won het Volksdagblad steeds meer lezers. Bij het uitbreken van de oorlog had het weekabonné's, halve weekabonné's en de verkoop per nummer samengenomen, zo'n dertigduizend lezers, zodat het in die tijd een invloedrijke krant mocht worden genoemd.

En dat was vooral belangrijk omdat de krant dag-in dag-uit de van bovenaf bij het volk gekweekte zorgeloosheid en geruststelling verstoorde en de alarmklok tegen het fascistische gevaar luidde.

Als een staaltje van de slaapzangen die er van officiële en semi-officiële zijde gezongen werden, en dat ik in een hoofdartikel bestreed, mag hier een op grote schaal door

de 'Koninklijke Nederlandse Vereniging Ons Leger' verspreide brochure worden aangehaald.

Daarin had generaal-majoor Jhr. J. Th. Alting von Geusau geschreven: 'de kans dat ons land wordt aangevallen door een naburig groot rijk, met het uitsluitende doel ons land met zijn hulpbronnen te bezitten (is) uitermate gering'⁸.

Dat onze 'vooraanstaande' kringen in het geheel niet zo naïef en onwetend waren als zij voorgaven, komt eerst thans, na zo'n jaar of dertig, bij stukjes en beetjes aan het licht.

Er zijn mémoires verschenen van zulke machtige mannen in den lande als wijlen Paul Rijkens, voormalige big boss van het internationale margarine-monopolie Unilever en D. Stikker, voormalig top-functionaris van de Twentse Bank en directeur van het internationale bier-monopolie Heineken.⁹

Hoe beperkt hun mededelingen over de dertiger jaren ook gehouden zijn, blijkt er toch uit dat zij er in 1938-1939, en zelfs eerder, absoluut van overtuigd waren dat Hitler de wereldoorlog ontketen zou en Nederland zou aanvallen en bezetten.

Paul Rijkens schreef dat 'wij zakenmensen steeds meer en in steeds groter aantal geloofden dat de topleiding in Duitsland op een oorlog afstuurde'¹⁰.

En wat deed hij met die wetenschap?

Rijkens, wiens Unilever grotendeels in de behoeften aan margarine van Duitsland voorzag,¹¹ toog naar Berlijn, sloot met Hitler persoonlijk een contract en kreeg van hem een 'vrijbrief' zoals hij het zelf noemde, waardoor de Unilever-belangen in het Hitlerrijk veilig gesteld werden.

'Wij hadden de verantwoordelijkheid', schreef Rijkens,

‘voor . . . honderden miljoenen geld van onze aandeelhouders die in Duitsland waren geïnvesteerd’¹².

Stikker schrijft:

‘In september 1938, na Chamberlain’s beschamende reis naar München, twijfelde ik er niet meer aan dat binnen afzienbare tijd een nieuwe wereldoorlog zou uitbreken en dat ook Nederland daarin meegesleept zou worden’.

En wat deed hij?

‘Deze voor mij vaststaande zekerheid van het komende onheil heeft van dat ogenblik af mijn handelen bepaald . . . Aan de buitenlandse bedrijven heb ik zoveel mogelijk instructies voor zelfstandig optreden gegeven . . . opdat wij niet te zeer afhankelijk zouden zijn van onze bedreigde Nederlandse belangen’¹³.

Stikker nam ook in Nederland zijn maatregelen. Hij stichtte op 18 september 1939 een ‘Centraal Brouwerij Kantoor’, waarin bijna alle Nederlandse brouwerijen verenigd werden.

Het doel daarvan was, onder andere:

‘dat geen brouwerij relatief groter of kleiner uit de oorlog te voorschijn mocht komen dan zij erin was gegaan.

Het belang van deze hechte organisatie bleek ten volle na de Duitse inval’, schrijft Stikker verder. ‘Hitler had in een oekaze gedecreteerd: “Bier soll sein”. Het Centraal Brouwerij Kantoor kreeg tot taak de leveranties

aan de Duitse Wehrmacht te regelen. Daaraan was niet te ontkomen. Wij hebben deze leveranties . . . strikt proportioneel over alle brouwerijen verdeeld'¹⁴.

Zoals Unilever en Heineken handelden, deden het ongetwijfeld ook de andere kapitaalmonopolies op hun terrein.

De lezer moge hierop zelf het commentaar geven.

Het is echter nodig aan de wijze waarop sommigen van onze grote kapitalisten zich op de oorlog en de bezetting voorbereidden te herinneren, om te begrijpen waarom zij, en de met hen 'bevriende' politici ons, communisten met zulk een redeloze haat vervolgden.¹⁵

Zij wisten dat Hitler Nederland zou aanvallen, en maakten zich gereed om hun zaakjes zo voordelig mogelijk aan de te verwachten bezetting aan te passen.

Die idylle dreigde echter verstoord te worden door de communisten die het volk tot het uiterste verzet, met de wapens in de hand, opriepen en hun hoop op de Sowjet-Unie gevestigd hadden als de potentiële, en meest gevechtswaardige tegenstander van Hitler-Duitsland, waardoor zij de natuurlijke bondgenoot moest worden van die Nederlanders die zich niet aan het Duitse fascisme wilden overgeven.

Om van te voren de verzetsgeest te verlammen, die onverenigbaar was met de zakenbelangen van de Unilever, het Heineken-concern en dergelijke ondernemingen, moesten dus de communisten zoveel mogelijk verdacht worden gemaakt, en hun partij zoveel mogelijk moreel worden verzwakt.

Daartoe konden zij ook gebruik maken van gebeurtenissen, die zich in de Sowjet-Unie, eigenlijk al vanaf 1936, afspeelden.

Het is hier de plaats om deze gebeurtenissen te bespreken.

Notities bij het zevende hoofdstuk.

¹ Zie De Tribune van 14 januari 1937.

² Zie Georges Cogniot: Het 7de Congres van de Communistische Internationale en de arbeiders- en democratische beweging in Frankrijk.

Cahiers du Communisme, pag. 28, Parijs, dec. 1965.

³ Zie 'Kurzer Abriss der Chinesischen Geschichte' van Djan Betsdan e.a. Pag. 247—248. Peking 1958.

⁴ Zie 'Het Congres der C.P.N.' — Redevoeringen en Besluiten. Uitgave C.P.N. 1938. Pag. 14.

⁵ als boven, pag. 16.

⁶ als boven, pag. 32.

⁷ Zie Volksdagblad, 27 april 1938.

⁸ Volksdagblad, 21 juli 1938. Hoofdartikel P. de Groot: Volk en weermacht.

⁹ Paul Rijkens, 'Handel en wandel'. Uitgave Ad. Donker. Rotterdam 1965.

Mr. Dirk U. Stikker, 'Memoires'. Uitgave: Nijgh en van Ditmar. Rotterdam, 's-Gravenhage 1966.

¹⁰ Paul Rijkens, als voren, pag. 88.

¹¹ Paul Rijkens, als voren, pag. 70.

De juiste omvang van de afzet van margarine van de Unilever in Duitsland, ook tijdens de oorlog, wordt in de memoires niet vermeld. Wel wordt gezegd dat in de dertiger crisisjaren tweederden van de Duitse markt in handen van de dochterondernemingen van de Unielever, Jurgens en Van den Bergh waren. Zij produceerden voor Hitler-Duitsland rond 2.000 ton margarine per week.

¹² als voren, pag. 78.

¹³ D. Stikker, als voren, pag. 25.

¹⁴ als voren, pag. 27.

¹⁵ 'Koos Vorrink was een van mijn beste vrienden', schreef Paul Rijkens. Zie 'Handel en Wandel' als voren pag. 114.

ACHTSTE HOOFDSTUK

Over de processen van Moskou en de vervolgingen, waarbij een poging wordt gedaan tot verklaring van het 'Stalinisme' in de Sowjet-Unie en uiteengezet wordt waarom dit voor ons verwerpelijk is.

Het gebeurde in Moskou op een donkere namiddag van een ijskoude Russische winter.

In de zittingszaal van de Sowjets in het Kremlin, die de vorm heeft van een pijpenla, eindigde het Twintigste Congres van de Communistische Partij van de Sowjet-Unie. Tijdens de laatste pauze waren de afgevaardigden uit de C.P.S.U., zonder de buitenlandse gasten, in besloten vergadering bijeen geweest en hadden daar een rede van Chroestsjow aangehoord waarin hij Stalin aanklaagde wegens misstanden in de partij, persoonsverheerlijking, onrechtmatige vervolgingen, verbanningen en terechtstellingen op het einde van de dertiger jaren en daarna.

Men schreef februari 1956. Twintig jaar nadat zij hadden plaats gevonden, spookten gebeurtenissen na, die nog grotendeels in nevelen gehuld zijn.

In augustus 1936 had het eerste grote politieke proces tegen Sinowjew, Kamenew en nog dertien andere figuren uit de beginjaren van de Sowjet-Unie, plaatsgevonden.

Trotski was de voornaamste aangeklaagde, doch hij was niet aanwezig. Hij was al veel eerder naar het buitenland vertrokken.

In januari 1937 volgde het proces tegen Pjatakow, Sokolnikow, Radek en veertien andere, minder bekenden.

In maart 1938 viel het proces tegen de groep Boecharin, Rykow, Jagoda en achttien anderen.

Over deze twee laatste processen hoorde de C.P.N. op het Paascongres 1938 een ooggetuigenverslag van C. Schalker. Hij was in die tijd vertegenwoordiger van onze partijleiding bij het Executief Comité van de Comintern in Moskou en had de processen persoonlijk bijgewoond. De voornaamste aanklacht in alle drie processen luidde: medeplichtigheid aan de moord op Stalins voornaamste medewerker Kirow in 1934 en hoogverraad wegens het beramen van aanslagen op het leven van Stalin, Molotow en andere regeringspersonen.

Alle aangeklaagden in alle drie processen bekenden hun schuld. De aanvoerders werden ter dood veroordeeld en terechtgesteld, de anderen kregen langdurige gevangenisstraffen.

Wat waren hun motieven geweest?

De eerste groep in het proces Trotski-Sinowjew e.a. bestond uit vroegere leiders die oppositie tegen de socialistische industrialisatie hadden gevoerd. Hun politiek was door een grote meerderheid in de partij afgewezen.

De aanklager van het gerecht, Wysjinski, verweet hen uit teleurstelling hierover hun toevlucht tot aanslagen op het leven van Stalin en zijn collega's te hebben genomen.

Verder verweet hij hen hun hoop te hebben gevestigd op een oorlog van Hitler-Duitsland tegen de Sowjet-Unie, waarbij zij op een nederlaag gespeculeerd zouden hebben om zelf de macht te grijpen.

Dit motief van de oorlog met Duitsland werd in elk volgend proces krachtiger onderstreept.

De aangeklaagden gaven alles toe en erkenden met de Duitse Gestapo en inlichtingendiensten te hebben samengewerkt met het doel de Stalin-regering omver te werpen. De processen werden in volle openbaarheid gevoerd. De buitenlandse pers had vrije toegang.

Van verscheidene, niet-communistische zijden werd bevestigd dat de processen correct gevoerd werden, de beklaagden goed waren behandeld en geen spoor van mishandelingen of vrees toonden.

Dat deed bijvoorbeeld het Engelse socialistische Lagerhuislid de advocaat D. N. Pritt in artikelen in de 'News Chronicle' naar aanleiding van het proces-Sinowjew.¹

In Nederland verklaarde de arts dr. Berthold Stokvis in 'De Telegraaf' (toen nog Engels georiënteerd), dat de beklaagden in het proces Boecharin volkomen vrijwillig hun bekentenissen aflegden.²

Wat de C.P.N. betreft, was er geen reden aan het verslag van C. Schalker te twifelen.

De C.P.N. had in eigen land voldoende ondervinding met de aanhangers van Trotski. En die was zo slecht dat wij geen enkel vertrouwen in hen konden stellen. De politiek van Trotski zelf was in onze partij reeds veel eerder afgewezen. Daarbij kwam dat in ons land de Russische rechtsen en trotskisten voornamelijk door de sociaal-democraten als geestverwanten in bescherming werden genomen. Zij grepen de processen aan om hun capitulatie voor het fascisme in Nederland onder een tomeloze ophitsing tegen de Sowjet-Unie te verbergen. De Sowjet-Unie echter voerde in die tijd een juiste politiek tegenover het Duitse nazi-gevaar. De socialistische industrialisatie ging met sprongen vooruit.

Vandaar onze solidariteit met de Communistische Partij van de Sowjet-Unie tegenover de trotskistische en rechtse groepen die in de processen terecht stonden.

Zelfs Chroestsjow, die van Stalin geen draad heel wilde laten, heeft zijn onverbiddelijk optreden tegen deze groepen gerechtvaardigd.

Doch de vraag is of de C.P.N. zich zo zonder voorbehoud

met een in feite binnenlands gebeuren in de Sowjet-Unie had mogen vereenzelvigen als zij gedaan heeft.

De anti-communisten in ons land, vooral de rechtse sociaal-democraten, grepen de processen aan om ons, Nederlandse communisten, met die van de Sowjet-Unie over één kam te scheren.

Zij poogden hierdoor ons streven naar het socialisme in diskrediet te brengen.

Kijk, zeiden zij, waar het communisme toe leidt! Als de communisten aan de macht zijn, worden alle politieke tegenstanders, elke oppositie, elke kritiek, genadeloos onderdrukt.

Ieder die hen dan tegenspreekt, krijgt de kogel!

Dit is nu het socialisme dat de Nederlandse communisten ook hier willen invoeren, dat is hun voorbeeld!

Men kan zich voorstellen wat lieden van het slag van Koos Vorrink en Meyer Sluizer van zulk een thema wisten te maken!

En wij lieten ons door hun aanvallen in een krampachtige afweerhouding dringen en solidariseerden ons onvoorwaardelijk met iedere gebeurtenis in de Sowjet-Unie, alsof het zo de normale gang van zaken was in een socialistische staat.

Daarbij kwam dat niet alles, en zelfs zeer weinig, van wat daar gebeurde voor ons waarneembaar was.

De meeste misbruiken die na 1956 geleidelijk bekend werden gemaakt, vonden *na* de processen tegen de rechtsen en de trotskisten plaats.

Die processen waren nog in het openbaar gevoerd.

De motieven, althans de politieke motieven, van de aangeklaagden waren duidelijk.

Maar terzelfdertijd begon in het diepste geheim een ware massa-terreur, met jarenlang volgehouden razzia's, dag

en nacht, waarbij de goeden het met de kwaden moesten ontgelden en ongetwijfeld grof machtsmisbruik is voorgekomen.

Onder het motief dat jacht moest worden gemaakt op spionnen van het Duitse fascisme, werd een beroep gedaan op de vaderlandsliefde en de discipline van de leden van de C.P.S.U. en de gehele bevolking, die een zwijgplicht werd opgelegd.

Zo drongen over die zaken slechts vage geruchten door. Zelfs nu nog, bijna dertig jaar nadien, wensen de vervolgenden of de nabestaanden van hen die omkwamen, ook na hun officiële rehabilitatie, er zo weinig mogelijk over te spreken.

Het moet een vreselijke toestand zijn geweest.

Een enkel geval, dat mij eerst kort geleden ter ore kwam wil ik hier aanhalen.

Het betrof een zogezegd 'kleine man' die ik persoonlijk had gekend als politiek redacteur van de uitgave van de werken van Lenin in de Nederlandse taal, in welke hoedanigheid hij tot de staf van de Comintern behoorde.

Hij was tevens docent in de filosofie aan een Moskouse universiteit.

In 1937 was, na afloop van een college, een student naar hem toegekomen met het verzoek hem nog iets naders uit te leggen over de definitie van 'kwaliteit' en 'kwantiteit'. De docent had hem toen een voorbeeld gegeven: wanneer de partij fouten maakt dan is dat haar kwaliteit, of iets dergelijks.

De student ging rondvertellen dat zijn leraar beweerde 'dat de partij fouten maakte!'

Op deze 'beschuldiging' werd de docent in een partijvergadering als lid van de C.P.S.U. geroyeerd, ofschoon hij steeds voorbeeldig zijn plicht had gedaan en er, behalve

een misschien ondoordachte uitlating, niets op hem viel aan te merken. Volgens de nabestaanden was hij het slachtoffer van nijd en jaloezie van andere medewerkers, wegens zijn scherpe intelligentie en openhartigheid. Het bleef echter niet bij een roeyement.

Kort daarna werd hij gearresteerd door de staatsveiligheidsdienst en vond de dood.

Hij is nu gerehabiliteerd, doch over de omstandigheden waaronder hij ter dood is gebracht, is nog steeds niets bekend.

Zulke gevallen waren er waarschijnlijk bij duizenden.

Het is niet zeker of de onthullingen van Chroestsjow, in de pijpenla van het Kremlin in 1956, volledig waren.

In elk geval was zijn antwoord op de vraag, hoe zulke toestanden in de Sowjet-Unie ontstaan konden, onbevredigend.

Volgens hem waren alle misbruiken en onmenselijke daden aan het slechte karakter van Stalin te wijten. Zij zouden het gevolg zijn geweest van de 'persoonscultus', van de erediens aan de persoon van Stalin.

Hierdoor wordt de voorstelling gewekt als zou Stalin een psychopaat zijn geweest, voor wie iedereen, inclusief de andere partijleiders van de C.P.S.U., al lofliederen zingend, in angst en beven op de knieën lagen. Een figuur als Nero ten tijde van het antieke Rome, voor wiens beeld wierook moest worden gebrand.

Een dergelijke primitieve verklaring valt echter niet te rijmen met de indrukwekkende politieke en organisatorische prestatie van Stalin en ook niet met het onbeperkte vertrouwen dat hij, in het bijzonder onder de arbeiders in de Sowjet-Unie en ver daarbuiten, genoot.

Ook de jongste officiële Sowjet-geschiedschrijving geeft geen ophelderende verklaring van de terreur.

In de onder leiding van de partijsecretaris B. N. Ponomarew in 1962 herziene uitgave van het boek 'De geschiedenis van de C.P.S.U.' wordt gezegd:

'Stalin rekende af met hem onwelgevallige leidende werkers in de partij, de staat en de krijgsmacht, hij schond op grove wijze de partijstatuten en Sowjetwetten.'³

De vervolgingen begonnen, zoals bekend is, tegen voormalige ideologische tegenstanders, die als agenten van het imperialisme werden voorgesteld, als buitenlandse spionnen. Deze beschuldiging werd uitgestrekt tot andere communisten die nooit aan een oppositie hadden deelgenomen en voor de algemene lijn van de partij streden'⁴.

Deze opsomming geeft echter geen antwoord op de vraag: *Waarom* gebeurde dit? Wat waren de omstandigheden waaronder dit gebeurde?

In de herziene 'Geschiedenis van de C.P.S.U.' wordt als enig argument aangevoerd dat Stalin meende dat na de overwinning van het socialistische stelsel in de Sowjet-Unie de klassenstrijd tegen de overblijfselen van het kapitalisme niet moest verflauwen, doch verscherpt moest worden.

Maar hierdoor is nog niet verklaard waarom zoveel macht in handen van één man, van Stalin, werd gelegd en waarom er zoveel misbruiken met die verscherping van de klassenstrijd gepaard gingen.

Een volledige verklaring, steunende op feiten, kan natuurlijk alleen door diegenen in de Sowjet-Unie gegeven worden, die met alle achtergronden bekend zijn en toegang hebben tot alle archieven. En daarbij bezielde zijn

door waarheidsliefde en gevoelens van solidariteit met de vechters voor socialisme in alle landen, die het nodig hebben dat opheldering verschaft wordt over wat nog duister is in de geschiedenis van de C.P.S.U. en als een pijnlijke zweer blijft knagen.

Ook zonder dat is het echter wel mogelijk zich een denkbeeld te vormen van de bijzondere omstandigheden die destijds in de Sowjet-Unie bestonden.

Al in het eerste jaar na de Oktober-revolutie had Lenin zijn plan voor de industrialisatie ontvouwd.

Hij zag duidelijk hoe onvoorstelbaar moeilijk die zou zijn, hoe ver Rusland bij de westerse kapitalistische landen achtergebleven was, welk een chaos en wanorde er in het land na een rampzalige oorlog, een revolutie, burgeroorlog en buitenlandse interventie, heerste.

De Sowjet-macht stond geheel alleen in de wereld, geïsoleerd na het afebben van de revoluties in Duitsland en andere landen en had van niemand steun voor een industriële opbouw te verwachten.

Om tot elke prijs orde in de chaos te brengen, moest vóór alles discipline worden ingevoerd en wel door het leggen van dictatoriale macht in de handen van personen.

‘Wat betreft de betekenis juist van de dictatoriale macht van bepaalde personen voor de specifieke taak van het gegeven ogenblik’, schreef Lenin, ‘moet men zeggen, dat elke grote machinale industrie — d.w.z. juist de materiële en produktieve grondslag en het fundament van het socialisme — de onvoorwaardelijke en strengste eenheid van wil eist, die het gemeenschappelijke werk van honderden, duizenden en tienduizenden mensen leidt.

Maar hoe kan de strengste eenheid van wil worden ver-

zeker? Door het ondergeschikt maken van de wil van duizenden aan de wil van één. Deze ondergeschiktheid kan bij een ideale bewustheid en gedisciplineerdheid van de deelnemers aan het gemeenschappelijke werk, meer aan de milde leiding van een dirigent herinneren. Zij kan scherpe dictatoriale vormen aannemen, indien er geen ideale gedisciplineerdheid en bewustheid aanwezig is'⁵.

Hoever Lenin bereid was hiervoor te gaan blijkt uit een andere uitlating in dezelfde beschouwing.

Laat ons een voorbeeld nemen aan Peter de Grote, riep hij uit, die tot het 'bespoedigen' van het overnemen van de westerse 'beschaving door het barbaarse Rusland niet terugschrok voor barbaarse strijdmethoden tegen de barbaarsheid'⁶.

Men ziet, de bolsjewistische partij zag maar één middel om Rusland uit zijn achterlijkheid op te heffen en dat was de industrialisatie. De weg die zij daartoe in de gegeven omstandigheden ging, was het leggen van een grote macht in handen van personen, de uiterste centralisatie van het gezag. Zou het dan niet meer in overeenstemming met het marxisme zijn om de machtsmisbruiken die voorgekomen zijn aan dit feit toe te schrijven, aan die bijzondere omstandigheden in Rusland, inplaats van aan persoonlijke eigenschappen van de voornaamste man die het centrale gezag moest uitoefenen?

Eén omstandigheid die op de rond 1937 begonnen vervolgingen, mijns inziens, van doorslaggevende invloed was, was de dreigende oorlog.

Men kan die vervolgingen niet objectief beoordelen zonder ze tegen de achtergrond van het agressieve Duitse fascisme en de oorlogsdreiging te plaatsen.

Stalin, en de andere leiders van de Sowjet-Unie, waren in 1936-1937 van mening dat de tweede wereldoorlog reeds begonnen was.

De 'tweede imperialistische oorlog (is) in feite reeds begonnen. Hij is in alle stilte, zonder oorlogsverklaring begonnen. De staten en de volkeren zijn als het ware ongemerkt in de baan van de tweede imperialistische oorlog gegleden'.

Zo werd de toestand in de 'Geschiedenis van de C.P.S.U.', een boek dat in 1937 onder de hoofdredactie van Stalin verscheen, beschreven.⁷

De dreigende oorlog was het uitgangspunt van de Sowjet-regering voor al haar handelingen, en niet alleen inzake de processen.

Reeds in 1937 werd een oorlogskabinet benoemd dat 'Comité voor de verdediging' heette en het land werd in strategische gebieden ingedeeld, waarin 'Comité's voor de verdediging' de oppermacht gingen uitoefenen.

Bij de krijgsmacht werd de functie van oorlogscommissaris bij alle onderdelen ingesteld.

Geleidelijk ging het land over naar de staat van beleg, zoals men die in elk ander land ook kent.

In die toestand kregen de staatsveiligheidsorganen buitengewone macht.

De Sowjet-regering was er in die tijd vooral op bedacht om buiten de oorlog te blijven, of er zolang mogelijk buiten te blijven.

Dit was de diepere drijfveer van haar politiek, zowel internationaal als in het binnenland.

Vandaar de behoefte om oppositie uit te schakelen, mogelijke 'vijfde colonnes' te liquideren, op spionnen te jagen, die er ook werkelijk in grote getale waren.

Zoals gezegd, het was fout om ons als Nederlandse com-

munisten met het optreden van de Sowjet-communisten te vereenzelvigen.

Die fout kwam voort uit een dogmatische denkwijze.

De Socialistische Oktober-revolutie in de Sowjet-Unie was de eerste in de wereld die gezegevierd had. Dat haar *essentiële* kenmerken daarom algemene betekenis hebben, is juist. Doch wij verloren het grondige onderscheid uit het oog tussen de maatschappelijke ontwikkeling in Nederland (en soortgelijke landen) en in de Sowjet-Unie.

Wij hebben alle strijdmethoden, alle verschijningsvormen, van de revolutie in de Sowjet-Unie als een model opgevat dat nagevolgd moest worden, in alle tijden, onder alle omstandigheden en in alle landen.

Dat heeft in de dertiger jaren onze zaak geschaad.

Juist daarom is het zo nodig om in de huidige tijd tegen dit dogmatisme te waken.

Dat wat men 'Stalinisme' is gaan noemen is niet algemeen kenmerkend voor het marxisme-leninisme, voor het communisme.

Het was eigen aan de bijzondere omstandigheden waaronder in het achtergebleven, half-koloniale hoofdzakelijk agrarische, Rusland een socialistische industrie werd opgebouwd. Het was bepaald door het toenmalige volledige isolement van de Sowjet-staat, die deze opgave zonder hulp van buiten, zonder noemenswaardige handelsbetrekkingen met industriële landen en onder voortdurende oorlogsdreiging volbracht.

Wanneer men over de weg die het socialisme in de Sowjet-Unie gegaan is, en de weg naar het socialisme in Nederland spreekt, moet tegenwoordig de nadruk op het onderscheid gelegd worden.

Bij ons is de industrialisatie reeds voltrokken door de kapitaalmonopolies, met niet minder gecentraliseerde

macht, op niet minder dictatoriale wijze, zij het dat hun dictatuur verfijnder, huichelachtiger, stiekumer, ten uitvoer wordt gelegd.

De weg naar het socialisme in Nederland voert over de afschaffing van die dictatuur van de monopolies en de vervanging daarvan door de democratie, in de staat en in de economie.

Maar laat ons niet van ons onderwerp afdwalen.

Uit het voorgaande is voldoende duidelijk hoe ongerijmd het is de Nederlandse communisten 'Stalinisme' aan te wrijven.

'Stalinisme' is in Nederland volstrekt verwerpelijk. En daarmee alles wat ook maar lijkt op de 'persoonsverering' waarvan Stalin het voorwerp is geweest.

Dat betekent echter volstrekt niet dat de Nederlandse partij van de arbeidersklasse geen behoefte aan leiders zou hebben, aan gezaghebbende leiders, aan eigen staatslieden. De arbeidersklasse heeft een partij nodig om met resultaat te kunnen strijden. Een partij is een organisatie en een organisatie kan niet bestuurd worden zonder discipline. De discipline kan weer niet gehandhaafd worden zonder gezag, zonder leiders.

Leiders worden niet gevormd door persoonlijke reclame, door het kunstmatig 'opbouwen van figuren' zoals dat in de bourgeois-partijen gebeurt, door middel van een persoonlijke eredienst.

In de arbeidersbeweging worden leiders door de massa zelf geselecteerd op grond van hun politieke inzicht, hun toewijding, hun karaktervastheid en hun bekwaamheid. Voldoen zij in de loop van de strijd niet, dan verliezen zij hun gezag. Als zij aan de in hen gestelde verwachtingen beantwoorden, zal hun gezag toenemen. Dat is in onze huidige omstandigheden allemaal zeer natuurlijk.

Maar het betekent niet dat vormen van leiderschap, als in de Sowjet-Unie in de Stalin-tijd bestonden, in alle landen en onder alle historische omstandigheden verwerpelijk zouden zijn. Het is nuttig ook in dit opzicht nog eens ons licht bij Lenin op te steken. Hij schreef dat:

‘In de geschiedenis van de revolutionaire bewegingen, door de dictatuur van bepaalde personen zeer dikwijls de dictatuur van de revolutionaire klassen tot uitdrukking gebracht, gedragen, ten uitvoer gelegd werd...’⁸

In landen als China, Cuba, Indonesië, waar het aantal industriearbeiders gering is bij een overweldigende meerderheid van de agrarische bevolking, waar de arbeidersorganisaties nog jong en onervaren zijn en niet de school van de klassenstrijd in de kapitalistische groot-industrie doorlopen hebben, is het mogelijk dat grote persoonlijkheden, beproefde leiders die door het arme volk vertrouwd en geliefd worden, een centrale rol vervullen.

Dit kan alleen voor individualistische burgermensen en anarchisten afschrikwekkend zijn, die elke organisatie verfoeien en dus ook elk leiderschap, en vooral grote persoonlijkheden uit afgunst bestrijden, omdat hun eigen ‘vrije persoonlijkheidje’ zo nietig is. Soms ook omdat zij hun eigen ‘leiderschap’ in de weg staan!

Wat Lenin zekere Duitse ‘ultra-linkse’ burgermannetjes in de twintiger jaren toevoegde was maar al te raak, toen hij schreef dat zij

‘in de plaats van oude leiders, die over eenvoudige dingen algemeen menselijke opvattingen huldigen, ... nu *nieuwe* leiders naar voren (brengen) die allerlei bovennatuurlijke onzin en warhoofderij verkondigen’⁹.

Het is daarom even onjuist om alle communistische partijen ter wereld te willen 'destaliniseren' als ze alle te willen 'staliniseren'.

Voor wat de Sowjet-Unie betreft, waren daar de methoden van Stalin reeds na de overwinning in de tweede wereldoorlog zinloos geworden.

Friedrich Engels heeft destijds over de terreur tijdens de Franse revolutie de gedachte geopperd dat zij als oorlogsmaatregel gerechtvaardigd was, doch tot een absurditeit werd toen zij uit zelfbehoud door het Jacobijnse bewind werd voortgezet¹⁰.

Ook historische vergelijkingen kunnen mank gaan, doch de gedachte van Engels is toch wel interessant en behulpzaam bij het begrijpen van de terreur in de Sowjet-Unie tijdens het Stalin-tijdperk.

De donkere schaduwen die zij op de geschiedenis van de Sowjet-macht geworpen heeft, mogen het geheel van de enorme prestaties niet verduisteren die onder Stalins leiding tot stand zijn gekomen.

Aan de daardoor bereikte aaneengeslotenheid der bevolking van de Sowjet-Unie, en aan de wapens die door de socialistische industrie werden gesmeed, hebben wij grotendeels de overwinning op het Duitse fascisme te danken. Het is in onze Nederlandse spreekwijze misschien wat kleintjes uitgedrukt, doch geeft wel de bedoeling weer, wanneer wij zeggen dat men het kind niet met het badwater weg mag gooien.

Niettemin, machtsmisbruik blijft machtsmisbruik.

Er is geen verontschuldiging voor.

Wat in de Sowjet-Unie op dit gebied gebeurd is, is een waarschuwing voor de toekomst.

Geringschatting van het mensenleven, wreedheid, rechtschending en willekeur blijven een kwaad, onder alle omstandigheden!

Een communist mag nooit ophouden ertegen te vechten en daarom moet hij het kwaad onbevangen en onverschrokken onderkennen, waar het zich ook voordoet.

Het communisme is in zijn diepste wezen humanistisch. Eerbied voor het leven, liefde tot de medemens, afschuw van elke rechteloosheid, solidariteit van alle verdrukten en ontrechten, dat zijn de morele normen van het communisme.

En het gedrag van de Nederlandse communisten in de dertiger jaren en later bewijst hoe ernstig zij pogen daarnaar te leven.

Notities bij het achtste hoofdstuk.

¹ Zie 'Rundschau' (Basel) nr. 38, pag. 1545. Jaargang 1936.

² Zie De Telegraaf van 9 mrt. 1938.

³ Zie 'Geschiedenis van de C.P.S.U.'. Uitgave in de Russische taal. Moskou 1962, pag. 504.

⁴ Als voren, pag. 505.

⁵ Lenin. De actuele taak van de Sowjet-macht. Verzamelde werken. Pegasus, Amsterdam 1939. Deel VII, pag. 348.

⁶ Als voren, pag. 372, enigzins samengevat.

⁷ Zie 'Geschiedenis van de C.P.S.U.' Pegasus, Amsterdam 1939, pag. 439.

⁸ Lenin. De actuele taak van de Sowjet-macht. Verzamelde werken. Pegasus 1939. Deel VII, pag. 347.

⁹ Lenin. De Linkse stroming. Uitgave Pegasus 1952, pag. 27.

¹⁰ Uit een brief aan Karl Kautsky van 20 februari 1889. Zie 'Aus der Frühzeit des Marxismus' van K. Kautsky, Orbis-Verlag. Praag, 1935, pag. 234.

NEGENDE HOOFDSTUK

Waarin de Duitse aanval op Tsjechoslowakije en de conferentie van München worden beschreven, alsmede de rol die Chamberlain daarin heeft gespeeld.

Wat Gottwald er over zei en de weerklink van dit alles in Nederland.

Tenslotte beschouwingen over de monarchie bij de geboorte van prinses Irene, eindigend met een flits van de begrafenis van Karl Kautsky.

Het leek wel alsof de seizoenen van invloed waren op de wereldpolitiek.

Maart en september waren in de dertiger jaren maanden van grote veranderingen.

In het begin van 1938 hadden Engeland en Frankrijk, gesteund door de Verenigde Staten, besloten de geeuwonger van Hitler te stillen door hem naar het Oosten de vrije hand te geven.

Dat noemde men de politiek van 'appeasement', van bevrediging. En Hitler scheen daar wel op in te willen gaan. Hij paste zijn beruchte tactiek toe: eerst een land van binnenuit ontwrichten en het daarna overheersen.

Oostenrijk was het eerst aan de beurt. Daar was de arbeidersbeweging reeds door de inheemse fascistische neergeslagen.

Op 11 maart riep radio Berlijn berichten om over een 'bloedige opstand van de Oostenrijkse communisten'.

Natuurlijk was dit een verzinsel.

Het was niet de eerste maal en het zou ook niet de laatste maal zijn dat de fascistische een 'communistische putsch' uit hun duim zogen als voorwendsel voor gewelddaden.

Op dezelfde dag trokken de Duitse troepen Oostenrijk binnen en werden er door de Tirolse bendeleider Seyss-Inquart, de latere Rijkscommissaris in bezet Nederland, verwelkomd.

Twee dagen later was Oostenrijk reeds officieel bij het Duitse rijk ingelijfd. Bijna gelijktijdig richtte Hitler zich tegen Tsjechoslowakije.

Dit land was een kostbare prooi, industriëel goed ontwikkeld en dus een welkome versterking van het Duitse oorlogspotentieel.

Van overwegend belang was echter dat Tsjechoslowakije de verbindingsschakel vormde van het defensief verbond tussen Frankrijk en de Sowjet-Unie, die samen zijn veiligheid gegarandeerd hadden.

Op zijn beurt had Frankrijk een militair bondgenootschap met Engeland, dat Frankrijk hulp zou moeten bieden indien het voor Tsjechoslowakije in oorlog zou gaan.

Ook terwijl hij zich naar het oosten wendde, werd Hitler door zijn tegenstelling tot de westerse imperialistische mogelijkheden gedreven.

Hij wilde vóór alles Frankrijk isoleren. Hij wilde het verbond van Frankrijk met de Sowjet-Unie in de lucht laten vliegen en terzelfdertijd de voosheid van het Frans-Engelse bondgenootschap bewijzen.

‘De Führer was vastbesloten ... de ruggegraatloosheid van de westerse machten bloot te leggen’, getuigt de Amerikaanse schrijver Shirer, wiens documentatie over de geschiedenis van nazi-Duitsland niet zonder belang is.¹

De regeringen van Engeland, Frankrijk en de Verenigde Staten wensten vurig dat Hitler naar het oosten zou toeslaan en hij deed alsof hij aan hun wensen gehoor gaf. Doch hij sloeg het eerst toe tegen hun eigen bondgenoten, Tsjechoslowakije en Polen.

Bij zijn aanval op Tsjechoslowakije gebruikte Hitler de uit Spanje en Oostenrijk bekende tactiek.

In het Duits-sprekende gebied van Tsjechoslowakije, het Sudetengebied, was al sinds geruime tijd een nazi-beweging gefokt, aangevoerd door een zekere Konrad Henlein. Deze begon woelingen te veroorzaken, hij eiste van Tsjechoslowakije eerst de autonomie van Sudetenland, later de aansluiting bij Duitsland. Nauwelijks was deze Henlein-affaire begonnen of Chamberlain liet Hitler in het geheim weten dat Engeland zich niet tegen de afscheiding van Sudetenland zou verzetten. In het Lagerhuis verklaarde hij ook dat Engeland Frankrijk niet zou helpen als het terwille van Tsjechoslowakije zou besluiten te vechten. Terzelfdertijd stuurde hij een afgezant, Lord Runciman, naar Praag om de afstand van Sudetenland aan Duitsland voor te bereiden. De Tsjechoslowaakse regering protesteerde heftig, doch president Benesj had Chamberlain al in het geheim laten weten dat hij zich naar de Engelse wensen schikken zou.

Dat duurde zo tot half september, toen de wereld opgeschrikt werd door het plotselinge bezoek van Chamberlain aan Hitler in diens roofoverburch Berchtesgaden.

De 69-jarige Britse premier was voor de eerste maal in zijn leven hiervoor in een vliegtuig gestapt.

Na zijn terugkeer van het geheime onderhoud met de Führer riep Chamberlain de Franse premier Daladier naar Londen en samen stelden zij Tsjechoslowakije een ultimatum om Sudetenland prijs te geven.

President Roosevelt drong er van zijn kant bij Tsjechoslowakije op aan, het hoofd in de schoot te leggen.

En dat gebeurde ook.

De Sowjet-Unie had van haar kant de Tsjechoslowaakse regering haar hulp aangeboden.

Arbeiders demonstreren te Praag tegen de verovering van Tsjechoslowakije.

Chamberlain in gesprek met von Ribbentrop te München.

Colportage met het Volksdagblad te Amsterdam.

Manifest Partijbestuur in extra-editie van het Volksdagblad op 26 september 1938.

MANIFEST!

Solidariteit met Tsjecho-Slowakije zal de vrede redden!

Aan het Nederlandse volk!

De rede van Hitler heeft de oorlogsfakkelt in Europa geslingerd. De internationale crisis heeft haar hoogtepunt bereikt. Het is duidelijk, het gaat niet om het lot van de Sudeten-Duitsers, 't gaat niet om hun terugkeer tot het Duitse Rijk, waartoe zij nooit hebben behoord. In de Tsjecho-Slowaakse Republiek is hun volledige autonomie en democratische rechten toegekend.

Hitler stelt zijn ultimatum aan Tsjecho-Slowakije, om zich de weg te banen door heel Midden-Europa om zijn positie te versterken om de strijd om de overheerschap in Europa en vooral de strijd tegen de Sowjet-Unie, het land van het socialisme.

Het is opnieuw geboden:

HET FASCISME BRENGT OORLOG!

Ieder toegeven aan de eisen van Hitler betekent niet de vrede te redden, maar de oorlog in Europa dichterbij brengen.

Chamberlain en Daladier hebben verleden week de Tsjechische regering gedwongen de eis tot gebiedsovername te aanvaarden. Daarmee hebben zij de vrede en de veiligheid van Europa in nog grotere gevaar gebracht.

Want wat is het resultaat geweest? Hitler stelde nieuwe eisen, de afspiegelpolitiek gaat verder. De conferentie te Godesberg tussen Chamberlain en Hitler is mislukt. Hitler heeft de Engels-Franzen voorstellen afgewezen. Zijn kanonnen bedreigen thans het Tsjechische volk.

Maar de Tsjechisch volkmassa's, staan vastberaden gereed om de onafhankelijkheid van hun land te verdedigen. Zij hebben de regering-Hodza ten val gebracht en door een krachtiger regering vervangen.

Het is te danken aan de groeiende voorontwikkeling der volkmassa's van Engeland en Frankrijk, dat Chamberlain en Daladier hun thans hulp moesten toezeggen.

Het is te danken aan de Sowjet-Unie, de eerste proletarische staat die onwankelbaar trouw bleef aan het Tsjecho-Slowaakse volk en bereid het met alle krachten bij te staan. De Sowjet-Unie blijft elke dag opnieuw de sterkste burcht van de wereldvrede te zijn!

De kapitalisten voor het fascisme kan de vrede niet doen behouden, slechts krachtige collectieve veiligheidsmaatregelen van de democratische staten drijven het bloeddriftige fascisme terug en verzekeren de vrede.

Men mag Chamberlain niet vertrouwen.

De Engelse conservatieve bourgeoisie zal voortgaan druk uit te oefenen op Praag ingegeven van op Hitler.

Werkers van Nederland!

Wat moet er gedaan worden om ons land, onze vrouwen en kinderen en onze vrijheid tegen de gruwelijkste aller slachtingen te beschermen? Het eerst nodig is, dat gij in beweging komt, om getuigenis af te leggen van uw solidariteit met het Tsjecho-Slowaakse volk! Dit volk moet thans het spit afbijten in de strijd tegen het fascisme en voor het behoud van de vrede!

Maar gij moet meer doen!

Nederland moet ook zijn aandeel bijdragen tot het terughouden van de fascistische ontlegbrendstichters!

Dit kan echter niet op de wijze die in het besluit van de regering tot uitdrukking komt, om zich los te maken van haar Verdragsverplichtingen, en zoals Minister Patijn te Godeva heeft gezegd!

Daarmee viel hij Tsjecho-Slowakije in de rug aan!

De regering heeft multilaterale maatregelen getroffen. Daar zijn onvoldoende en kunnen hen niet hebben tot bescherming van de grenzen tegen fascistische aanvallen. Wij zijn er dan ook van overtuigd dat daarbij de eisen van Nederland niet geheel zullen schieten!

Doch gelijktijdig moeten de Verdragsverplichtingen onverschikt worden gehandhaafd en ook in het binnenland tegen het fascisme worden opgetreden!

Bedenkt: zoals Saks Inzucht in Oostenrijk, zoals Henlein in Tsjecho-Slowakije, zo staat Mussert in Nederland gereed de onafhankelijkheid van de grenzen aan het Duitse fascisme te verraden.

De N.S.B. juicht het Duitse fascisme toe, zij is de kwartiermaker van Hitler in Nederland

Dit daarom van de regering krachtige maatregelen tegen de N.S.B., uitroeping van de weerkracht, van de nationaal-socialistisch gezinde elementen.

Voor democratisering van de weerkracht, voor verdere opheffing der Duitse verboden, ook voor de Comm. Partij.

Slechts een krachtig volk is in staat zich met succes tegen het fascisme te verdedigen.

De regering geeft echter stenen voor brood!

Zij legt nieuwe lasten op de volkmassa's een extra belasting van 2 p.Ct. en laat krachtige maatregelen tegen de werkloosheid achterwege.

Dit daarom onverschikt doorvoering van betere sociale voorzieningen, uitvoering van grote werken, verhoging van de loonen, zoals de gehele Nederlandse vakbeweging in haar verlangens tot uitdrukking brengt.

Wij doen hiermede een dringend beroep op de S.D.A.P. en het N.V.V.!

Sociaal democratische kameraden!

Uw partij heeft juiste en scherpe woorden gevonden om het beleid van Patijn, en zelfs van uw eigen partijgenoten, die de Oslo-staten regeren, te brandmerken!

Gij hebt u solidair verklaard met het Tsjecho-Slowaakse volk!

Thans is een daad geboden!

In deze historische uren, nu het om het hoogste goed gaat, roepen wij U toe: Strijdt met ons samen, voor de eenheid van actie van S.D.A.P. en C.P.N. en de moderne vakbeweging naar een gemeenschappelijk doel!

Arbeiders en werkers van Nederland!

Demonstreert:

- VOOR SOLIDARITEIT MET TSJECHO SLOWAKIJE!
- VOOR DE VREDE EN VEILIGHEID VAN NEDERLAND. COLLECTIEVE VEILIGHEID TEGEN HET OORLOGSZUCHTIGE FASCISME!
- VOOR KRACHTIGOPTREDEN TEGEN DE N.S.B., DE PARTIJ VAN HET LAND VERRAAD!
- VOOR SOCIALE MAATREGELEN TEN GUNSTE DER VOLKMASSA'S!
- VOOR DEMOCRATISERING VAN DE WERKMACHT!
- VOOR EENHEID VAN DE ARBEIDSKLASSE EN DER VOLKMASSA'S!
- PARTIJBESTUUR DER COMM. PARTIJ VAN NEDERLAND.

Eerst stelde zij als voorwaarde dat Frankrijk zich ook van zijn verplichtingen zou kwijten in geval van Duitse agressie.

Toen Benesj de Sowjet-regering vroeg of zij haar woord gestand zou doen, óók als Frankrijk niet meedeed, antwoordde Stalin bevestigend.

De Sowjet-Unie stond klaar om Tsjechoslowakije alle militaire en andere bijstand te verlenen, zelfs als daartoe haar troepen een doortocht door Roemenië en Polen moesten forceren. De enige voorwaarde was dat de Tsjechoslowaakse regering besluiten zou het land tegen de Duitse agressie te verdedigen.

Dat deed die regering, waarvan een zekere Hodza minister-president was, niet. De meeste Tsjechoslowaken wilden het echter wel.

Op 22 september gingen in Praag en in andere plaatsen in Tsjechoslowakije de arbeiders in algemene staking.

Hodza werd gedwongen af te treden. De Tsjechoslowaakse bevolking eiste gewapende verdediging van het land.

Chamberlain vloog opnieuw naar Hitler en confereerde met hem te Godesberg.

Op 26 september stuurde president Roosevelt een boodschap aan Hitler, Chamberlain en Daladier, en drong aan op een 'vreedzame regeling'.

Op die avond sprak Hitler in het Sportpaleis in Berlijn zijn Heil-schreeuwende moordbenden toe en stelde Tsjechoslowakije een publiek ultimatum: op 1 oktober moest het Sudetenland aan hem worden overgegeven! Op 28 september om twee uur 's middags moest het antwoord bij hem binnen zijn.

Reeds in de vroege ochtend van die onheilsdag kreeg hij bericht van Chamberlain: U krijgt uw zin, roep maar een conferentie bij elkaar, wij komen.

Zo kwam de conferentie van München tot stand, die de geschiedenis inging als een toppunt van verraad, als het in koelen bloede uitleveren van een klein vreedzaam volk aan de nazi-barbaren.

'München' was, naar het bekende gezegde, erger dan een misdaad, het was een fout, met de denkbaarst noodlottige gevolgen.

De westelijke bondgenootschappen waren ontwricht. Met de Sowjet-Unie was het tafellaken doorgesneden. Want, ofschoon Engeland en Frankrijk geen recht hadden zonder de Sowjet-Unie te onderhandelen, had Chamberlain ook in dit opzicht voor Hitler gebukt, toen deze weigerde de Sowjet-Unie tot de conferentie uit te nodigen.

'München' gaf de Duitse veroveringszucht de vrije hand, naar het westen en naar het oosten; München was het signaal tot de tweede wereldoorlog, hoewel de gevechten daarvan eerst een jaar later zouden beginnen.

De conferentie van München begon op 29 september. Om de schijn van echte onderhandelingen op te houden, had Hitler met Mussolini afgesproken dat deze als 'bemiddelaar' zou optreden en zelfs enkele 'concessies' van Hitler zou verkrijgen. Op de eerste dag reeds werd de afstand van Sudetenland besloten.

Nadat Hitler en Mussolini zich teruggetrokken hadden, werd de Tsjechoslowaakse gezant Masarijk binnen geroepen om de tekst van de overeenkomst die zijn land in stukken scheurde, in ontvangst te nemen.

Een antwoord van de Tsjechoslowaakse regering werd niet eens verlangd!

De tweede dag werd gebruikt voor het ondertekenen van een niet-aanvalsverdrag tussen Engeland en Duitsland. Het werd later gevolgd door een dergelijk verdrag tussen Frankrijk en Duitsland.

Hitler was in de wolken, zo'n groot succes had hij nooit verwacht.²

Maar hij taxeerde het verraad van Chamberlain op zijn eigen wijze.

Hij had zijn westelijke vijanden gewogen en voldoende licht bevonden.

Niet alleen Tsjechoslowakije, ook Frankrijk was nu slachtrijp. En Groot-Brittannië lag op de knieën.

In de trein die hen naar München bracht, zei Hitler tot Mussolini: 'De tijd komt dat wij zijde aan zijde tegen Frankrijk en Engeland moeten vechten'³.

En nadat Chamberlain het verdrag ondertekend had, zei Von Ribbentrop tot zijn Führer: 'De oude man heeft het doodvonnis van het Britse Rijk ondertekend'.

Hitler moet tevreden gegrinnikt hebben, want meer dan grinniken kon hij niet. Niemand heeft hem ooit echt zien lachen . . . behalve misschien Eva Braun!

En toch grinnikte hij te vroeg . . .

Op 1 oktober begon dan de opmars van de Duitse troepen 'volgens plan' in het Sudetengebied.

Engeland en Frankrijk hadden in München de 'nieuwe grenzen' van Tsjechoslowakije 'gegarandeerd'.

Maar zij namen er nauwelijks notitie van toen in maart van het volgende jaar de Duitse troepen verder oprukten en geheel Tsjechoslowakije bezetten.

Het land werd uit elkaar getrokken: Bohemen en Moravië werden een Duits 'protectoraat', Slowakije werd een marionettenstaatje met een fascistische regering.

Het Tsjechoslowaakse volk kreeg 'de strop om de nek', zoals de ter dood veroordeelde communist Julius Fučík zijn laatste dagboek noemde.

Toen ik kort na deze gebeurtenissen in Moskou was, ter gelegenheid van het XVIIIde Congres van de C.P.S.U.

(er werden geen officiële delegaties van buitenlandse partijen toegelaten, doch velen waren gekomen om hun licht eens op te steken), ontmoette ik daar Klement Gottwald, opnieuw in de emigratie.

Hij vertelde mij uitvoerig over de stormachtige massabeweging op 22 september 1939 tijdens de algemene werkstaking in Praag.

Onafzienbare demonstraties van arbeiders, gewapende soldaten en officieren en ook grote groepen burgerlijke mensen, trokken dag en nacht door de binnenstad, bleven wachten op het grote plein bij het Wenceslas-standbeeld en voor het parlamentsgebouw.

Zij eisten strijd op leven en dood tegen Duitsland. Zij smeekten erom naar de grenzen gestuurd te worden. Het was hartverscheurend. Gottwalds ogen stonden vol tranen toen hij er aan terugdacht.

Vanuit het raam van het parlamentsgebouw had hij, als leider van de communistische fractie, samen met de voorzitter van de sociaal-democratische fractie Hampl, toespraken gehouden.

De regering-Hodza had moeten aftreden.

Gottwald verzekerde het volk dat de Sowjet-troepen klaar stonden om te hulp te komen.

Hij stond zelf dag en nacht in telefonische verbinding met Stalin, dat was trouwens ook met president Benes het geval.

Er moest een regering gevormd worden die tot de verdediging van het land zou besluiten en dan was één telefoontje voldoende geweest om tegenover Hitler zulk een strijdmacht te stellen dat hij, of van zijn voornemen had moeten afzien, of een langdurige en bloedige oorlog had moeten voeren.

De mensen riepen mij toe, vertelde Gottwald, 'Waar

wachten jullie op? Neem de regering zelf in handen, wij staan achter jullie!’

Maar de Communistische Partij liet het moment voorbijgaan. Zij verklaarde zich bereid een ‘regering van nationale verdediging’ te steunen, maar wilde er zelf geen zitting in nemen ‘met het oog op de internationale toestand’, zoals de verklaring luidde.⁴

Eén ding was echter zeker, zonder de communisten was geen verdediging tegen de Duitse fascisten mogelijk.

Er kwam een nieuwe regering met de opperbevelhebber van het leger Sirovy als minister-president.

Doch haar enige daad was de capitulatie.

‘München’ verwekte golven van protest en verontwaardiging in de wereld. In de westelijke landen demonstreerden en vergaderden de arbeiders en democratische burgers.

Maar er waren ook anderen, die een zucht van verlichting slaakten in de hoop dat Hitler nu verzadigd was en zich ook verder ‘naar het oosten’ zou verzadigen.

Hiertoe behoorde de Nederlandse grote bourgeoisie en haar regering, waarvan Colijn premier was.

Op de avond van 28 september, de dag waarop Hitlers ultimatum aan Tsjechoslowakije afgelopen was, hield Colijn een radi toespraak tot het Nederlandse volk, niet om het tot waakzaamheid maar om het tot lijdzaamheid aan te sporen. Colijn zei o.a.:

‘Weer pakken zich oorlogswolken boven Europa samen . . . Maar . . . De toestand is niet dezelfde als in 1914. Toen richtte het aanvallende leger zich naar het westen en ontstond er dus voor Nederland een direct gevaar in de oorlog betrokken te worden en wel reeds in het begin ervan.

Thans is dat gevaar naar mijne mening niet aanwezig:

de gewapende actie, als men ertoe overgaat, richt zich thans in oostelijke richting en dit vermindert voor ons althans het onmiddellijke gevaar'.

De regering had bij Koninklijk Besluit de 'staat van oorlog' afgekondigd, maar, zei Colijn 'dat is maar een formaliteit om de inkwartiering van militairen te regelen'.

Het hoogtepunt van zijn rede was: 'U kunt uw geld rustig op de spaarbank laten'.

Terwijl dit tot het volk werd gezegd, lieten de grote kapitalisten in het diepste geheim hun kapitaal naar het buitenland verhuizen!

In de sociaal-democratie liepen de meningen uiteen.

In een gezamenlijke meeting van S.D.A.P. en N.V.V. prees Evert Kupers Chamberlain. Hij noemde zijn stap 'een grote daad die getuigt van een ontzaglijk verantwoordelijkheidsgevoel'.

Natuurlijk mocht Tsjechoslowakije niet geofferd worden. Maar Kupers 'weigerde op dit ogenblik te geloven dat de politiek van Engeland en Frankrijk daarheen leidt'⁵.

Koos Vorrink, die ook het woord voerde, sprak Kupers in het openbaar tegen.

'Het zij me geoorloofd te zeggen dat meer dan bij Kupers mij gemengde gevoelens hebben bekropen bij de reis van Chamberlain naar Berchtesgaden.

De vrede van Chamberlain is niet onze vrede. Wij geloven niet in een duurzame vrede op de grondslag van een eeuwig terugwijken voor dreiging met geweld. Wij geloven in een vastberaden „halt”'⁶.

De één geloofde dit en de andere dát, maar beiden weigerden elke samenwerking met de Sowjet-Unie en met de

communisten in eigen land, waardoor hun woorden reëel effect zouden hebben gekregen.

Integendeel, zij verscherpten nog hun anti-communistische activiteit.

De C.P.N. intussen roerde zich wat zij kon.

De ene meeting volgde op de andere, grote aantallen kranten en manifesten werden onder de bevolking gebracht.

In Amsterdam vond op 30 september een reusachtige meeting in de R.A.I. plaats waar Louis de Visser, Beuzemaker en ik voor tienduizend toehoorders spraken.

Het gehele podium had als achtergrond een enorme vlag van Tsjechoslowakije.

Het was ook de eerste maal dat een communistische vergadering door een diplomaat werd bijgewoond, de gezant van de Tsjechoslowaakse republiek.

Onze houding was de enige duidelijke in Nederland en volgde logisch uit onze beoordeling van de Tsjechoslowaakse crisis, van begin af aan.

Zoals steeds stelde de C.P.N. de praktische maatregelen in Nederland voorop.

In een verklaring zei het Partijbestuur op 20 september:

‘In het aangezicht van de ernstige gevaren waaraan ons land in de nabije toekomst is blootgesteld, verkrijgt de weermacht een grote betekenis en is daarom snelle democratisering van de weermacht nodig tot beveiliging van land en volk en de bescherming van zijn grenzen. Het Partijbestuur is ervan overtuigd dat de Nederlandse arbeiders bereid zijn hiervoor hun volle plicht te doen’.

De regering had het verbod van het lidmaatschap van

S.D.A.P. en N.V.V., dat tot dusver in leger en vloot had bestaan, opgeheven.

Het Partijbestuur van de C.P.N. vroeg ook om opheffing van dit verbod voor de communisten, 'daar op dit ogenblik alle krachten die de Nederlandse onafhankelijkheid verdedigen verzameld moeten worden'⁷.

Deze verklaring deed de ronde in de gehele Nederlandse pers.

Alleen de Telegraaf, die van pro-Engels pro-Duits was geworden, had er een hatelijk commentaar op.

De C.P.N. is militaristisch geworden, schreef dit blad.

De trotskisten scholden Louis de Visser uit voor 'sociaal-patriot' toen hij namens de Tweede Kamerfractie een stap deed bij Colijn in dezelfde geest als de verklaring van het Partijbestuur.

In de meetings en in de krant viel ik de radiorede van Colijn heftig aan.

'Colijn meent', schreef ik, 'dat in het huidige oorlogsconflict, indien het zou losbarsten, het verschil met 1914 zou zijn dat thans de aanval zich naar het oosten richt...

Inderdaad ligt de *aanleiding* die het Duitse fascisme, om een wereldoorlog te ontketenen heeft gekozen, in het oosten. Maar ook in 1914 was de aanleiding een conflict tussen Oostenrijk-Hongarije en Servië.

Niettemin viel Duitsland gelijktijdig in het westen aan. Colijn schijnt echter te hopen door een onzijdigheidsverklaring "onder alle omstandigheden" Nazi-Duitsland te kunnen vermurwen om Nederland te sparen en integendeel als dekking naar het westen en als voorraadschuur te gebruiken.

Dit misplaatste vertrouwen in Hitler ligt ook ten

grondslag aan Colijn's onderstreping van de verklaring van minister Patijn in Genève.⁸

De werkelijkheid is echter anders.

Indien de wereldoorlog uitbreekt zal Nazi-Duitsland Nederland aanvallen als het daartoe de kans krijgt . . .

De verdediging van Tsjechoslowakije is het onderpand van de wereldvrede en de veiligheid ook voor ons eigen land⁹.

Toen het akkoord van München ondertekend was, poogden de westelijke regeringen het voor te stellen alsof Chamberlain de vrede had gered.

Chamberlain had op zijn reis naar Duitsland een paraplu meegenomen als symbool van het slechte weer dat op komst was. Teruggekeerd in Londen, werd hij als een held gevierd en hij zwaaide daarbij met zijn paraplu, die immers overbodig was gebleken . . . Zo geraffineerd kan men de volkeren bedriegen!

Ook in Nederland was opluchting bij velen die in angst gezeten hadden.

Hitler had toch maar niet alles gekregen wat hij verlangde!

Inderdaad had hij enkele formele schijnconcessies gedaan, dank zij de 'bemiddeling' van Mussolini. Onder andere zou in Sudetenland een volksstemming gehouden worden.

In mijn commentaar in de krant nam ik ook nota van die 'concessies', doch waarschuwde ervoor hierop te vertrouwen.

Het akkoord van München, schreef ik, 'is slechts een tijdelijke opschorting van de tegenstellingen in de kapitalistische wereld'.

'München' betekent geen vrede. Het 'verlengt slechts de

toestand van gewapende vrede. Het draagt in zich de kiem van nieuwe conflicten'.

Wat de 'concessies' betrof bleek inderdaad gauw genoeg dat Hitler ze in de prullemand had geworpen en zelfs niet voor de schijn een volksstemming liet houden.

De C.P.N. drong nu steeds meer aan op maatregelen voor de landsverdediging.

Begin oktober 1938 vroegen wij in het Volksdagblad de bouw van versterkingen aan de oostgrens, een soort Maginot-linie.

Onze fractie verdedigde het idee in de Tweede Kamer, doch de regering wees het af.¹⁰

Daarna eisten wij herhaaldelijk dat contact met België, Engeland, Frankrijk en de Sowjet-Unie zou worden opgenomen met het oog op hulp bij een Duitse inval in Nederland.¹¹

Tevergeefs, men hoonde ons en lachte ons uit, men poogde ons de mond te snoeren. De regering-Colijn gebruikte de 'formaliteit' van de staat van oorlog om de openbare vergaderingen van de C.P.N. te verbieden!

Het drama van Tsjechoslowakije had de Nederlandse bevolking diep getroffen. Bij een deel werd de anti-fascistische geest erdoor versterkt. Bij de meerderheid nam de bereidheid tot capitulatie voor het Duitse fascisme toe.

In die situatie werd de geboorte van prinses Irene aanleiding tot heftige discussies over het koningsschap, die gedurende een zekere tijd het gehele politieke leven gingen beheersen.

De uiterst rechtse kringen grepen de 'blijde gebeurtenis'

aan voor een ouderwetse ophitsing tegen de arbeidersbeweging. Voorop ging hierbij de N.S.B. van Mussert, die door overdreven betuiging van Oranje-liefde zijn landsverraderlijke bedoelingen poogde te camoufleren.

De trotskisten haakten hierop in en spraken over niets anders meer dan de 'strijd tegen de monarchie'.

Zij stichtten een 'onafhankelijke socialistische jeugdbeweging' hoofdzakelijk tegen het Oranjehuis en voor de 'republiek'.

De meerderheid van de S.D.A.P. vierde de Oranje-feesten uitbundig mee, terwijl een minderheid zich hiertegen verzette.

Onder de sociaal-democraten werden gewichtige 'princiële' bomen opgezet, pro en contra de monarchie.

De C.P.N. liet zich in deze roes, die de aandacht van de gevaarlijke toestand afleidde, niet meeslepen.

Zij bleef niet onverschillig, doch beoordeelde de rol van het vorstenhuis nuchter, juist in samenhang met die toestand.

Naar aanleiding van de geboorte van prinses Irene schreef ik een artikel in het Volksdagblad waarin ik het getheoretiseer over de monarchie als onwaarachtig afwees.

Ik schreef onder andere:

'Indien er in het optreden van het vorstenhuis daden aan te wijzen zouden zijn die tegen het fascisme zijn gericht, zou de arbeidersklasse dit inderdaad niet mogen geringschatten'.

In 1939 was dit nog een vraag. Daarom moest de strijd van de arbeiders erop gericht zijn 'de mogelijkheid van een misbruiken van de vorstelijke autoriteit door het fascisme en de reactie te verhinderen'¹².

In de oorlogsjaren heeft echter het persoonlijke optreden van Konigin Wilhelmina in Londen het verzet tegen de nazi-bezetter bevorderd.

Toen bleek hoe verstandig het in 1939 was geweest zich niet op een 'principiële' stellingname tegen de monarchie vast te leggen, doch de houding van de communisten te laten afhangen van de behoeften van de natie, en van de gedragingen van de leden van het vorstenhuis in deze.

Intussen verloor de C.P.N. geen ogenblik haar geestdrift en zelfvertrouwen.

Zij had geleerd verder te kijken dan de gebeurtenissen van het ogenblik.

Hoe benarder de toestand werd, des te ijveriger werkten de communisten.

Terwijl de internationale gebeurtenissen de voornaamste zorgen baarden, gingen zij door met hun activiteit voor de looneisen en de belangen der werklozen, voor de rechten en de belangenbehartiging van de gemobiliseerde militairen.

Een grote plaats nam de strijd tegen de jodenvervolgingen in Duitsland in.

Op 9 november was op directe orders van Hitler door de S.D. en de Gestapo de 'Kristallnacht' georganiseerd. Zij hadden vrijheid van straf voor de moord op joden afgekondigd.

Twintigduizend joodse Duitsers werden in die nacht gearresteerd, 119 synagogen afgebrand, huizen en winkels vernield, vele joden mishandeld en gedood.

De C.P.N. hield protestmeetings en gaf manifesten uit, en isoleerde daarmee ook de N.S.B. in eigen land.

Doch de partij stond onder zware druk.

Haar voornaamste propagandamiddel was het Volksdagblad en daar werden alle krachtsinspanningen op gericht.

Reeds in juli 1938 was het plan geboren om met twee bladen per dag uit te komen. Naast de in de avond verschijnende krant moest een ochtendblad komen, zoals ook de grote dagbladen hadden.

Dit was alleen maar in Amsterdam en omgeving mogelijk; in andere gebieden in het land waren al drie verschillende edities.

Er was geld voor nodig en een eerste obligatielening tegen 4 procent werd uitgeschreven die 15.000 gulden opbracht. Daarna nog eens een obligatielening van 20.000 gulden, tegen 4,5%.

Het gemeentebestuur van Amsterdam verbood het nachtwerk dat voor een ochtendblad nodig was in onze oude drukkerij. Daarom moest een nieuwe, grotere, drukkerij, in de Elandsstraat worden gekocht.

Alle tegenwerking ten spijt verscheen het ochtendblad op 1 november 1938!

Onze partij gloeide van geestdrift. Uit ons eigen armoedje, geheel zelfstandig, hadden wij de middelen bijeengebracht. Nu stapten elke dag in de vroege, door weer en wind, winter en zomer, communistische mannen en vrouwen op de fiets om rond zes uur in de morgen het ochtendblad te bezorgen, opdat de arbeiders het mee naar de werkplaats konden nemen. En 's avonds wéér natuurlijk.

Wat een werk is er toen ook door onze kleine redactie verricht!

Samen met honderden medewerkers buiten de redactie, kon zij het wonder volbrengen om elke dag acht à tien pagina's te vullen, waarin slechts enkele advertenties voorkwamen.

Hitler had de nare gewoonte om zijn misdrijven bij voorkeur op zondag te plegen, zodat wij vaak ook op onze enige vrije dag, na reizen in het land of spreekbeurten,

's nachts uit ons bed werden gebeld om snel commentaar te leveren.

Bij verkiezingen was echter weinig vooruitgang te boeken. Bij de Provinciale Staten-verkiezingen in april 1939 kreeg de C.P.N. in acht provincies, waar zij eraan deelnam, 132,738 stemmen, omstreeks vier procent van het totaal, een halve procent vooruitgang tegenover 1935. Doch de N.S.B. werd bijna gehalveerd in vergelijking met 1935.

Uit die tijd is mij een belevenis bijzonder bijgebleven.

Op een mooie herfstdag in oktober 1938 keek ik uit het raam van mijn kamer in het redactiebureau in de Van Eeghenstraat, toen ik een stille stoet voorbij zag trekken. Het was de begrafenis van Karl Kautsky, eens de grote wereldfiguur van de sociaal-democratie, medewerker van Karl Marx en Friedrich Engels, de gewichtigste man in het bestuur van de Tweede Socialistische Internationale, waar hij Lenin en Rosa Luxemburg hooghartig placht af te schepen als zij zijn houding bekritiseerden.

Kautsky was de vruchtbaarste schrijver over het marxisme, wiens werken ook in mijn boekenkast een grote plaats innamen. De revolutionaire geest van het marxisme was hem echter vreemd en geleidelijk ging hij onder in het revisionisme. Marxist met de mond, reformist in de praktijk.

Nu was hij als eenzame vluchteling in Amsterdam uitgedoofd en werd zijn lichaam door leiders van de S.D.A.P. weggedragen die zelfs zijn marxistisch woordgebruik hadden afgezworen.

Weemoedig staarde ik zijn laatste tocht na.

Het was alsof een gordijn dichtgetrokken werd achter een verleden dat reeds ontluisterd en afgetakeld was, en toch zo vol dierbare herinneringen . . .

Notities bij het negende hoofdstuk.

¹ William L. Shirer. *The Rise and Fall of the Third Reich*. Pag. 481. Uitgave Pan-books Ltd. Londen 1964.

² De gegevens over de overval op Tsjechoslowakije zijn ontleend aan de 'Geschiedenis van de grote Vaderlandse oorlog van de Sowjet-Unie', Deel I, pag. 139 tot 157.

De gegevens betreffende de Britse en Franse houding vinden ook bevestiging in het relaas van W. L. Shirer, als voren, pag. 460 tot 494.

³ W. L. Shirer, als voren, pag. 506.

⁴ Zie hierover ook een bericht in het *Volksdagblad* van 24 september 1938.

⁵ Geciteerd uit het *Volksdagblad* van 19 september 1938.

⁶ als voren.

⁷ Zie *Volksdagblad* van 21 september 1938.

⁸ In de 19de vergadering van de Volkenbond te Genève, begin september 1938, had de Christelijk-Historische minister van buitenlandse zaken, Patijn, zich losgemaakt van art. 16 van het Volkenbondspact dat hulp aan aangevallen leden, (Tsjechoslowakije) verplichtend stelde.

⁹ Zie *Volksdagblad* 29 september 1938.

¹⁰ Zie *Volksdagblad* van 13 oktober 1938.

¹¹ Zie *Volksdagblad* van 16 maart 1939.

¹² Zie *Volksdagblad* van 7 augustus 1939.

TIENDE HOOFDSTUK

Hierin wordt verteld over de overrompeling van Polen door Hitler waarmee de tweede wereldoorlog begon. Verder poogt de schrijver een zo objectief mogelijke beoordeling van het Pact tussen Duitsland en de Sowjet-Unie in dat fatale jaar te geven.

Het was laat in augustus 1939, toen ik mijn vakantie in Gérardmer, in de Vogezen, doorbracht.

Op de bergtoppen stonden de pijnbomen te dromen en er was geen rimpeltje op het zonovergoten meer.

Doch de mensen waren in zenuwachtige spanning, als voelden zij de wiekslag van de naderende dood.

In de vroege ochtend van de 23ste werd ik door de redactie van het Volksdagblad opgebeld, die mij vroeg terug te komen.

In Nederland was een vóór-mobilisatie afgekondigd.

Frankrijk mobiliseerde in allerijl.

De Sowjet-Unie had met Hitler-Duitsland een niet-aanvalspact gesloten.

Ik vertrok onmiddellijk naar Amsterdam.

Langs de wegen dromden groepen opgeroepen Franse soldaten, half in burger, half in uniform gekleed, het alpino-petje nog op het hoofd en de helm aan de hand bengelend.

In het station van Metz stroomden de mensen naar de treinen, zwijgend en somber.

Een groepje Engelse schoolkinderen, op weg naar huis, zong een weemoedig liedje dat eindigt met 'until we meet again'.

Ja, wanneer zouden we elkaar weerzien?

Met horten en stoten, telkens overstappend, meestal staan-

P. de Groot in 1939

JAARGANG No. 735 - OCHTENDBLAD

Het Engelse parlement
voor en na de oorlogs-
verklaring
(Zie ons verslag in dit blad)

VOLKSDAGBLAD

HOOFDREDACTEUR: P. DE GROOT - DIRECTEUR: JAN DIETERS

DAG 4 SEPTEMBER 1939

KANTOOR: In Postorderbureau
aan C. Postbus 434, Amsterdam C.
Telefoon: 314275 ten name van
P. de Groot. Telefoon 4776 — 4782.
Abbonement 2,50 per jaar gratis
aflevering.

Vreemde vliegtuigen
boven ons land

OPEN HAAG, 4 Sept. — Het Regeringspersoneel heeft mededeling van vreemde vliegtuigen boven ons land ontvangen. De nationaliteit der vliegtuigen kon niet worden vastgesteld. Waarschijnlijk meermalen worden de wolken werd gevormd was het niet mogelijk de vliegtuigen onder vuur te nemen.
De Nederlandse regering al leden elk van beide partijen, onder verwoeging naar de ernst van deze dreiging en door beide partijen uitdrukkelijk erkende onzekerheid, ontodigen onverschuld een onderzoek in te stellen naar de vraag, of late vliegtuigen deze indruk hebben veroorzaakt en na behoorlijke alle maatregelen te nemen om herhaling te voorkomen.

Vannacht loeiden
de alarm-sirenes
te Londen

LONDEN, 4 Sept. — In de nacht van Zondag op maandag te 2.25 uur Engelse Zomerlij hebben te midden de sirenes lurchalarm gegeven.

Een proclamatie
„Volstrekte onzijdig-
heid van Nederland”

OPEN HAAG, 3 Sept. — Het Regeringspersoneel heeft mededeling van vreemde vliegtuigen boven ons land ontvangen. De nationaliteit der vliegtuigen kon niet worden vastgesteld. Waarschijnlijk meermalen worden de wolken werd gevormd was het niet mogelijk de vliegtuigen onder vuur te nemen.
De Nederlandse regering al leden elk van beide partijen, onder verwoeging naar de ernst van deze dreiging en door beide partijen uitdrukkelijk erkende onzekerheid, ontodigen onverschuld een onderzoek in te stellen naar de vraag, of late vliegtuigen deze indruk hebben veroorzaakt en na behoorlijke alle maatregelen te nemen om herhaling te voorkomen.

Het Duitse fascisme ontketent de imperialistische oorlog!

Nederland is in gevaar!

De oorlog is losgebarsten!
Het Duitse fascisme stort Europa in de hel van de imperialistische oorlog!
Het verraderlijke talmen van Chamberlain en Daladier in de eerste drie dagen van de Duitse aanval op Polen, de tot op het laatste ogenblik gedane toenaderings-voorstellen, dit alles heeft slechts tot gevolg gehad dat de nazi's overmoedig werden en het uiterste gewaagd hebben!

Thans heeft Chamberlain moeten erkennen, dat zijn München-politiek, die ook de rechtse sociaal-democraten ondersteund hebben, geen vrede bracht, doch de oorlog onvermijdelijk heeft gemaakt!
Maar nog is het gevaar niet geweken, dat de Britten en Fransen reactielessen slaan, ook tijdens de „oorlogstoestand”, zullen pogen de weerstand tegen de Duitse aanval te schieten.
Wat de eerstvolgende uren en dagen brengen zullen, weten wij niet. Doch zeker is het, dat deze oorlog de tendens tot uitbreiding in zich draagt en op andere landen moet overvallen.

Nederland verkeert in het hoogste gevaar!

Onderken zijn neutraliteit tijdens de overval van Tsjecho-Slowakije en zelfs zijn medeplichtigheid daaraan, ondanks zijn weigering om met de Sowjet-Unie samen te werken, is Polen zonder oorlogsverklaring overvallen.

Dit bewijst eens te meer, dat toegeeflijkheid tegenover het Duitse fascisme den aanval slechts in de haart speelt.

De Nederlandse arbeidersklasse, alle vooruitstrevende Nederlanders moeten er op voorbereid zijn dat ook ons land zonder waarschuwing kan overvallen worden door de fascistische overvalders!

Allen, die de vrijheid en de onafhankelijkheid van het Nederland...

...volk willen verdedigen moeten zich thans aanen sluiten om, ten koste van alles en onder alle omstandigheden, elke fascistische aanval desnoods met de wapens in de hand af te slaan.

Eenhoud van de arbeidersklasse, anti-fascistische strijdbereidheid van het gehele vooruitstrevende volk is thans het parool!
Dit is thans de enige garantie om de fascistische overvalders buiten de deur te houden!

Het Duitse fascisme heeft Europa in de imperialistische oorlog gestort!

Het groot moeten de moeilijkheden van de fascistische dictatuur zijn, wanneer het tot deze uiterste daad moest grijpen om zijn macht tegen het eigen volk staande pogen te houden!

Zij zal echter misrekenen, evenals de andere imperialistische groepen, die voor het uitbreken van deze oorlog mede-verantwoordelijk zijn! De volksmassa's zullen uiteindelijk strijden voor de vernietiging van het fascisme en voor de triomf van de democratie, voor de triomf van de arbeidersklasse en van het socialisme, het enige dat voor goed een einde maken zal aan alle oorlogen en de mishandeling der vrede brengen zal.

Op dit moment moeten alle arbeiders, alle anti-fascisten hun uiterste krachten inspannen om de bevalking van Nederland de toestand duidelijk te maken en de volksmassa's tot eenheid te brengen in het oog van het gevaar.

Communisten, vooraan in de rijen van de strijd voor deze eenheid voor de verdediging van de vrijheid van land en volk!!

Vooraan ook in de rijen van de strijd voor de verdediging van de onmiddellijke belangen van de massa, voor de voedselvoorziening, de verzorging en bevrijding van de burgerbevolking evenals voor de belangen van de gemobiliseerden en hun gezinnen!

De hoogste activiteit is thans geboden!

P. de Gr.

Zware gevechten in Polen

1500 personen, meest vrouwen en kinderen door bommen gedood

Drie plaatsen heroverd!

WARSAU, 3 Sept. — De nazi's hebben in auto-voertuigen op een hoofdstad van Hongarije binnengevallen, dat de Duitse piloten alleen militaire dorstleden onder het vuur zullen nemen. Daarenboven had de Duitse regering, via de Nederlandse legatie in Warschau, aan de Poolse regering laten voorstellen de burgerbevolking te sparen. De Poolse regering aanvaardde dit voorstel. De nazi's daarentegen... Vrijdag en Zaterdag alleen zijn reeds 1500 personen waarvan een aanzienlijk deel vrouwen en kinderen door luchtbombardementen gedood. Vanochtend tussen vier en vier uur hebben de nazi-piloten gebruik gemaakt van gasbommen, in de streek van Grodzisk. In de loop van gisteravond werden opnieuw gasbommen afgegooid.

De bombardementen — en altijd op open straten, dorpen en zelfs de heidende bij hun kudden — zijn onophoudelijk voort. Vandaag reeds verschenen plotseling Duitse machines boven het plaatsje Warsau, nabij Warschau. Zij doken laag over tot boven het maritiem, 12 doden en 50 gewonden was het gevolg. In Turin vielen bommen op een kinderdorp. Een trein waarin vier vrouwen en kinderen werden weggevoerd, is gestopt door Duitse vliegtuigen nabij Kutno, 100 km. ten Westen van Warschau, gebombardeerd. Talrijke vrouwen en kinderen werden gedood en vele anderen gewond.

Czenstochowa in brand

De heilige stad Czenstochowa staat in brand. De stad, een bekend pelgrimsoord en geen enkel militair

Chamberlain's politiek moedigde nazi's tot het uiterste aan

Chamberlain verklaarde:

„Mijn politiek is in puin gestort”

LONDEN, 3 September — Om 11.35 richtte de eerste minister, Chamberlain, zich tot de Engelse natie over alle Engelse zenders, voor het uitspreken van de volgende toespraak:

Verschuilen heeft Coulondre, na een laatste maal te hebben herinnerd aan de zware verantwoordelijkheid, welke het Rijk op zich heeft genomen door zonder oorlogsverklaring afzonderlijk den te beginnen tegen Polen en geen gevolg te hebben gegeven aan de suggestie der regeringen van Frankrijk en Groot-Brittannië, dat de Franse

dientengevolge met Duitsland in staat van oorlog verkeerde.

Het is, voegde Chamberlain hieraan toe, een droeve dag voor ons allen, maar voor niemand droeviger dan voor mij.

Allen, waarvoor ik gewerkt heb, waarop ik gehoopt heb en waarin ik geloofd heb, is in puin gestort. Ik weet niet welke rol ik wellicht zal mogen spelen maar ik vertrouw, dat ik de dag zal mogen aanschouwen, waarop Hitler vernietigd is.

De arbeidersleider Greenwood waarschuwde Chamberlain, dat geen aarzeling

Hoofdartikel in het Volksdagblad bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Centrum van Warschau na het Duitse bombardement in 1939.

De 'rare oorlog'. Voetballen aan de Maginot-linie.

de in overvolle wagons, want veel treinen waren voor de militairen gevorderd, bereikten we de Nederlandse grens. 'Kom maar gauw binnen', zeiden de marechaussees, 'jullie zijn er gelukkig doorgekomen. Vooreerst gaan er geen treinen meer'.

Nederland was in hun ogen nog steeds een veilige haven waar men rustig de storm afwachten kon die daarbuiten opstak . . .

In Metz had ik nog een 'Humanité' weten te bemachtigen, nieuwsgierig wat de Franse communisten er van zeiden. Maar uit de krant sprak een heilloze verwarring.

Die heerste ook in Nederland. Ko Beuzemaker, de voorzitter van de C.P.N., was van een privé-bezoek aan Moskou teruggekeerd en had een artikel in het Volksdagblad geschreven, waarin hij de officiële lezing over het Pact had weergegeven.

Een reeks berichten en beschouwingen van het Sowjetpersagentschap Tass, alsook een commentaar van een Moskouse correspondent, werden automatisch en letterlijk in onze krant afgedrukt.

Zo was het standpunt van de C.P.N. reeds vastgelegd, nog vóór de dagelijkse leiding, het volledige partijbestuur en de leden van de partij, de gelegenheid hadden gehad er zich over te beraden en zich een eigen oordeel te vormen.

Op 30 augustus werd het Pact door de Hoge Sowjet geratificeerd na een rede van Molotow, die eveneens letterlijk en automatisch in onze krant werd afgedrukt.

Molotow verklaarde dat de onderhandelingen met Engeland en Frankrijk over een militaire overeenkomst met de Sowjet-Unie 'in het slop waren geraakt'. Engeland en Frankrijk eisten hulp van de Sowjet-Unie, maar waren niet bereid op hun beurt de Sowjet-Unie te helpen. Bo-

vendien had de Poolse regering, onder druk van de Engelse en Franse regeringen, hulp van de Sowjet-Unie geweigerd.

'Toen de onderhandelingen aantoonde', zei Molotow, 'dat men niet op wederzijdse hulp kon rekenen, moesten wij ons de vraag stellen hoe de vrede langs een andere weg te verzekeren en het gevaar van een oorlog tussen Duitsland en de Sowjet-Unie te voorkomen'.

Stalin had gewaarschuwd dat Engeland en Frankrijk een botsing tussen Duitsland en de Sowjet-Unie wilden provoceren.

Daarom had de Sowjet-regering een niet-aanvalspact met Duitsland gesloten. Reeds eerder waren niet-aanvalsverklaringen met Duitsland door Engeland, Frankrijk en Polen uitgewisseld.

Waarom, vroeg Molotow, mocht de Sowjet-Unie dan niet hetzelfde doen?¹

De belangrijkste reden tot het niet-aanvalspact, zei hij, was de wijziging van de Duitse buitenlandse politiek.

'Het was nodig', zei hij, 'dat in de Duitse buitenlandse politiek een verandering ten gunste van goed-nabuurlijke betrekkingen met de Sowjet-Unie zou intreden.

Slechts bij inwilliging van deze . . . eis en de wens van de Duitse regering haar buitenlands beleid in de richting van een verbetering van de betrekkingen met de Sowjet-Unie te veranderen, werden de voorwaarden voor de afsluiting van het niet-aanvalspact geschapen. . . . Het niet-aanvalspact maakt een eind aan de vijandschap tussen Duitsland en de Sowjet-Unie'.

Zich tegen de sociaal-democratische leiders in Engeland en Frankrijk kerende, zei Molotow, dat zij

‘al het mogelijke doen om oorlog tussen de Sowjet-Unie en Duitsland te stichten’.

Doch ‘de Sowjet-Unie zal haar eigen zelfstandige politiek voeren en zich oriënteren op de belangen der volkeren van de Sowjet-Unie en slechts op deze belangen. Wanneer deze heerschappen zo graag oorlog willen voeren, mogen zij dat doen zonder de Sowjet-Unie’².

Dat was, eind augustus 1939, onze informatie over het Pact van Sowjet-zijde.

Hitler, van zijn kant, ging aan ‘co-existentie’ doen.

In de Rijksdag verklaarde hij de volgende dag, gelijktijdig met zijn inval in Polen:

‘Gij weet dat de Sowjet-Unie en Duitsland door twee verschillende leerstellingen worden geregeerd. Er was slechts één kwestie die moest worden opgeklaard: Duitsland heeft niet de bedoeling zijn leerstelling te exporteren.

Op het ogenblik waarop Rusland er niet aan denkt zijn leerstelling naar Duitsland te exporteren, op datzelfde ogenblik zie ik geen aanleiding meer ons nog eenmaal tegenover elkander te plaatsen’.

Zo werden van beide kanten rookgordijnen gelegd.

Maar wat was in werkelijkheid gebeurd?

Ook thans zijn daarover nog niet alle feiten bekend en is nog geen wetenschappelijk verantwoorde geschiedenis geschreven.

Om echter toch een beeld te kunnen geven van de gebeurtenissen in het jaar 1939, en wat daar later over bekend geworden is, heb ik van twee bronnen uit de jongste geschiedschrijving gebruik gemaakt.

Von dan van in de geschiedschied van de Grote Vaderlandse oorlog van de Sovjet-Unie, een uitgave van het ministerie van Defensie van de Sovjet-Unie en het Instituut voor Marxisme-Leninisme van de C.P.S.U., in zes delen, die tussen 1960 en 1965 verschenen zijn.³

De tweede bron is het boek 'Rise and Fall of the Third Reich' van de Amerikaan William L. Shirer, dat in 1959 is uitgekomen.⁴

Beide werken hebben een propagandistische strekking; het Sowjet-werk is tijdens het leiderschap van Chroestsjow geschreven en aan diens politiek aangepast; het Amerikaanse boek staat in het teken van de koude oorlogspropaganda. Bij gebrek aan beter is het echter toch wel mogelijke bij een kritische vergelijking van de gegevens, de werkelijkheid zoveel mogelijk te benaderen.

Na zijn gemakkelijk behaalde triomf over Tsjechoslowakije in München begon Hitler eind oktober 1938 toenaadering tot de Sowjet-Unie te zoeken, voorafgegaan door uitbreiding van de handel.⁵

In München hadden Chamberlain en Daladier de eis van Hitler ingewilligd om de Sowjet-Unie van de conferentie uit te sluiten.

Toen daarna Polen in het geding kwam, beperkte Engeland zich tot een eenzijdige 'garantie' aan Polen.

De Sowjet-regering kreeg daaruit de indruk dat Chamberlain-Daladier hun capitulatie-politiek voortzetten.⁶

Haar eerste openbare reactie daarop was de analyse van de wereldtoestand door Stalin op het XVIIIde Congres van de C.P.S.U. op 13 maart 1939.

Hij zei daar dat de drie agressieve staten, Duitsland, Italië en Japan de nieuwe imperialistische oorlog begonnen waren, dat de grondslagen voor de collectieve veiligheid door het uittreden van die drie staten uit de Volkenbond

waren weggefallen, en dat zij het 'gehele systeem van het vredesregime van de na-oorlogse tijd (Versailles) op zijn kop (hadden) gezet'.

'Een kenmerk van de nieuwe imperialistische oorlog is', zei Stalin, 'dat zij nog niet tot een algemene, tot een wereldoorlog geworden is.

De oorlog wordt door de agressieve staten gevoerd, die de belangen van de niet-agressieve staten op elke manier schaden, doch deze laatsten wijken terug, aanvaarden de terugtocht, doen de agressoren de ene concessie na de andere.

Hierdoor voltrekt zich voor onze ogen een openlijke herverdeling van de wereld en van de invloedssferen op kosten van de belangen der niet-agressieve staten, zonder dat van hun zijde enige poging tot verweer ondernomen wordt — en zelfs met een zekere bevordering ervan door deze staten⁷.

Alles was losgeslagen, de verdragen, de bondgenootschappen, de staatsgrenzen, alles begon te schuiven.

De Sowjet-Unie besloot tot een verandering van haar politiek. De uitgangspunten daarvoor formuleerde Stalin hoofdzakelijk in twee punten:

1 Wij zijn voor de vrede en voor de vestiging van zake-lijke betrekkingen met alle landen voor zover zij niet pogen de belangen van ons land te schaden.

2 Wij zijn voor vriendschappelijke en goede nabuurschappelijke betrekkingen met alle buurlanden die met de U.S.S.R. gemeenschappelijke grenzen hebben⁸.

De passage over 'alle landen', dus ook Duitsland, was een

waarschuwing aan Londen en Parijs. Maar daar reageerde men er niet op.

Om de puntjes nog eens op de i's te zetten stelde Litwinoz namens de Sowjet-regering op 16 april Londen officieel voor om een militair bijstandpact van Engeland, Frankrijk en de Sowjet-Unie af te sluiten.

Londen en Parijs weigerden.

Op 2 juni legde de Sowjet-regering opnieuw een uitgewerkt verdragsontwerp op tafel waarbij de drie landen elkaar op elk gebied effectieve hulp zouden toezeggen, in Oost en in West, ingeval zij met Duitsland in oorlog raakten. De Sowjet-Unie was bereid ook aan de verdediging van landen als België en Nederland deel te nemen, indien hun neutraliteit zou worden geschonden.⁹

Tegelijkertijd verzocht de Sowjet-regering besprekingen tussen militaire missies om tot concrete afspraken te komen.

Een verzoek van Molotow om de Britse Minister van Buitenlandse Zaken Lord Halifax naar Moskou te sturen werd afgewezen.¹⁰

Chamberlain en Daladier wachtten eerst een maand met het zenden van een delegatie en vertraagden daarna zoveel mogelijk de onderhandelingen.¹¹

De voornaamste eis van de Sowjet-regering, die voor het gehele verloop van deze onderhandelingen van overwegend belang is gebleken, was de bezetting door het Rode Leger van door haar onontbeerlijk geachte stellingen op het grondgebied van de Baltische staten en Polen.

Maar zowel Chamberlain als Daladier weigerden de hiervoor nodige stappen bij de regeringen van die landen te doen.

Roosevelt, die geen Brits-Frans-Sowjet-bondgenootschap wenste omdat dit de positie van Frankrijk en Engeland

tegenover de Verenigde Staten zou hebben versterkt, greep achter de schermen in, om het op de militaire kwesties te doen stranden.¹²

Onder die omstandigheden konden Polen en de Baltische staten hulp van de Sowjet-Unie onder alle omstandigheden blijven weigeren.

Terwijl zij de onderhandelingen met de Sowjet-Unie saboteerden, werkten de Engelse en Franse regeringen koortsachtig aan een 'vreedzame regeling' met Duitsland over Polen.

Hierover werden in het geheim drukke onderhandelingen met Hitler gevoerd.

Deze paste weer zijn in München zo geslaagde tactiek toe. Hij liet Chamberlain weten dat hij 'alleen maar' Danzig en de Corridor door Polen wilde hebben, en 'slechts' opkwam voor de rechten van de Duitse inwoners in Pools-Silezië.

Hij eiste directe onderhandelingen hierover met de Poolse regering, die aldus geïsoleerd tegenover Duitsland zou komen te staan.

Op 26 augustus antwoordde Chamberlain dat hij hiermede akkoord ging als de oplossing maar vreedzaam zou zijn.¹³

Chamberlain en Daladier, die geweigerd hadden de Poolse regering onder druk te zetten om de Sowjet-verlangens in te willigen, zetten er nu alles op om haar te dwingen naar Berlijn te gaan om Hitler's eisen te aanvaarden.¹⁴

Van begin tot eind augustus waren de geheime nota's en mondelinge boodschappen tussen Londen en Berlijn over en weer geflitst.

Deemoedige démarches van de Britse gezant Sir Neville Henderson, brieven van de Britse minister van Buitenlandse Zaken Lord Halifax en zelfs persoonlijke brieven

van Chamberlain en Daladier aan Hitler hadden elkaar afgewisseld.

Telkens weer vroegen zij om een 'peaceful settlement' en telkens weer verhoogde Hitler zijn vraagprijs.

Tenslotte kwam, als in München, Mussolini weer op het toneel in de rol van 'bemiddelaar'.

Chamberlain en Daladier hapten gretig toe.

Nog nadat Hitler de Duitse troepen tot ver in Polen had laten oprukken, verklaarden zij zich tegenover Mussolini bereid tot een op 5 september te houden viermogendheden-conferentie van het München-type.¹⁵

Chamberlain en Daladier waren bereid om Polen broksgewijs uit te leveren, zoals zij het Tsjechoslowakije hadden gedaan.

Dat hun plannen mislukten lag niet aan hen, doch aan Hitler. Die was niet meer zo gemakkelijk te 'bevredigen' als in 1938.

Dit werd duidelijk toen de Britse regering door middel van een speciale koerier, de Zweedse 'zakenman' Dahlerus, een vriend van Goering, een zeer dringend verzoek om een 'peaceful settlement' aan Hitler liet overbrengen. In antwoord daarop legde Hitler eindelijk zijn algemeen program aan Chamberlain voor.

Duitsland wilde met Engeland een bondgenootschap sluiten.

In ruil daarvoor moest het de koloniën terugkrijgen die het na de eerste wereldoorlog had moeten afstaan.

De Poolse kwestie was maar bijzaak en daarmee was hij bereid de hand te lichten.¹⁶

Nu was de kous voor Chamberlain af.

Hij antwoordde nog eens dat hij heel graag een 'peaceful settlement' over Polen wilde.

Maar het voorstel om met Hitler de wereldheerschappij

te delen en de Duitse koloniën terug te geven, omzeilde hij.¹⁷

Hitler-Duitsland had zich onbeschaamd als opvolger van het Duitsland van Kaiser Wilhelm II aangediend.

Het lot van het Poolse volk liet Engeland even koud als het lot van het Tsjechoslowaakse volk dat had gedaan. Maar nu was de machtspositie van Engeland zelf in het geding.

Er was nog een andere omstandigheid waardoor het Engeland duidelijk werd dat de 'appeasement' politiek ten einde was.

De Engelse en de Amerikaanse geheime diensten hadden zich na de nederlaag van Duitsland in de eerste wereldoorlog geduldig maar vasthoudend in de toppen van de Duitse legerleiding en de Duitse spionnagedienst gewurmd.

Zij hadden macht gekregen, of dachten dat tenminste, over mannen als generaal Ludwig Berk, tot aan München chef van de Generale Staf van de Wehrmacht, en diens opvolger generaal Franz Halder, benevens andere generaals.

In de inlichtingendienst hadden zij de chef admiraal Canaris en diens assistent Hans Oster aan hun kant, benevens nog andere persoonlijkheden als de diplomaat Ullrich von Hassel.

Deze relaties gaven de Britse regering doorlopend informaties over de plannen van Hitler en bereidden een samenzwering voor om Hitler uit de weg te ruimen als hij tot oorlog tegen Engeland zou overgaan.

Langs deze weg meenden de Britse en Amerikaanse regeringen Duitsland onder hun controle te houden, Hitler veel toe te kunnen geven ten koste van het oosten, maar

hem desnoods te doden als hij zich tegen hen zelve zou keren.

De hele opzet stortte jammerlijk in elkaar.¹⁸

Op de beslissende momenten lieten de hoge generaals en spionnen verstek gaan, bogen zich voor Hitler of werden zelf door hem onschadelijk gemaakt.

Ongetwijfeld had deze Engelse nederlaag aan het Duitse binnenlandse front grote invloed op het verdere gebeuren.

Chamberlain moest nu een besluit nemen.

Maar nog aarzelde hij.

Toen op 2 september het Lagerhuis in spanning op zijn beslissing wachtte, treuzelde hij nog steeds.

Reeds negenendertig uur lang waren de nazi's bezig Polen te verwoesten.

De verontwaardiging van het Britse volk drong ook in het Lagerhuis door en opeens besepte Chamberlain dat zijn eigen kop als minister-president op het spel stond.¹⁹

Noodgedwongen volgde nu de Britse oorlogsverklaring aan Duitsland. Onder zware druk van Londen sloot zich Frankrijk erbij aan.

Maar meer dan een formele oorlogsverklaring werd het voorlopig niet.

Gedurende de tijd dat Hitler Chamberlain aan het lijntje hield, was hij in Moskou steeds opdringeriger geworden. Hij wilde 'verbetering van de betrekkingen', meer handel en 'opheldering' van de verhouding tussen Duitsland en de Sowjet-Unie in Oost-Europa. Ook hier gingen de nota's heen en weer flitsen.

Von Ribbentrop stelde een geheime overeenkomst voor waarin de belangen van beide staten 'van de Zwarte tot de Baltische Zee' zouden worden afgebakend.

De Sowjet-regering ging er niet op in.²⁰

Op 14 augustus vroeg Von Ribbentrop aan Molotow hem uit te nodigen tot een bezoek aan Moskou.²¹

Twee dagen later wéér een boodschap van Ribbentrop. Wéér vroeg hij om belet in het Kremlin. Duitsland was bereid met de Sowjet-Unie een niet-aanvalsverdrag te sluiten, het gehele complex van vraagstukken in de Duits-Russische betrekkingen te regelen en in verdragen vast te leggen.²²

Ribbentrops taal werd steeds dreigender. De Führer zou zich niet eindeloos door de Polen laten provoceren.

De Duits-Russische relaties moesten spoedig worden opgehelderd anders konden de zaken wel eens een wending nemen die dit onmogelijk zou maken . . .

Maar Molotow hield steeds de boot af.²³

Toen kwam Hitler in tijdnood.²⁴ Hij had reeds de datum voor de inval in Polen enkele keren uitgesteld. Nu moest hij spoedig toeslaan vóór de regenperiode een Blitzkrieg zou bemoeilijken. Hij slikte zijn trots in en zond een persoonlijk telegram aan Stalin.

Hij deelde daarin mede dat 'tussen Duitsland en Polen iedere dag een crisis kon uitbreken'.

Hij vroeg Stalin om Von Ribbentrop 'op dinsdag 22 augustus, ten laatste op woensdag 23 augustus te ontvangen. De Reichsminister van Buitenlandse Zaken heeft volmachten om het niet-aanvalsverdrag op te stellen en te ondertekenen, alsook het protocol'²⁵.

In de 'Geschiedenis van de Grote Vaderlandse oorlog van de Sowjet-Unie' wordt naar aanleiding van dit telegram gezegd dat een afwijzing door de Sowjet-Unie 'de oorlog met Duitsland in de komende weken onvermijdelijk zou hebben gemaakt'²⁶.

Het was dus een ultimatum. Ook uit de tekst van Hitlers

telegram die uit Duitse archieven gepubliceerd werd²⁷ blijkt onmiskenbaar het ultimatieve karakter ervan.

Het ging voornamelijk om een protocol, dat aan het niet-aanvalsverdrag zou worden toegevoegd en waarin de posities van de Duitse en de Sowjet-legers zouden worden 'opgehelderd' ingeval van 'territoriale en politieke verandering in de Baltische Staten en in Polen'²⁸.

Met andere woorden: ingeval Hitler zijn troepen bevel zou geven in Polen binnen te vallen, hetgeen volgens zijn telegram 'elke dag' gebeuren kon.

Hij had daaraan toegevoegd dat 'Duitsland van nu af aan vastbesloten was de belangen van het Reich met alle tot zijn beschikking staande middelen waar te nemen'²⁹. Dit kon niet anders dan als een militaire bedreiging, ook van de Sowjet-Unie, begrepen worden.

De Sowjet-regering had van te voren echter verklaard dat voor haar een niet-aanvalsverdrag alleen geldigheid zou hebben als daaraan gelijktijdig en als integrerend bestanddeel een protocol betreffende de militaire posities zou worden verbonden.³⁰

In het protocol dat tenslotte tot stand kwam, werd een demarcatielijn vastgelegd langs de rivieren Pissa, Narev, Boeg, de Weichsel en de San. Duitsland beloofde deze lijn niet te zullen overschrijden in geval van 'territoriale en politieke veranderingen' in Polen en de Baltische staten. Zij kwam grotendeels overeen met de militaire stellingen die de Sowjet-Unie van Engeland en Frankrijk had gevraagd.

Op 17 augustus wilde het hoofd van de militaire Sowjet-delegatie, Worosjilow, van de Engelse en Franse delegaties te Moskou eindelijk hom of kuit hebben en verlangde een duidelijk antwoord op de eis tot doortocht door Pools en Baltisch gebied in geval Polen in oorlog kwam.

Doch de Britten en Fransen vroegen weer uitstel tot 21 augustus en op die datum hadden zij nog steeds geen antwoord van hun regeringen.³¹

Juist tijdens dit 'dode punt' kwam het telegram van Hitler dat duidelijk maakte dat het ernst ging worden en er geen tijd meer te verliezen was.

De Sowjet-regering stond voor de keus: het op oorlog met Duitsland te laten aankomen of van Duitsland de strategische posities te aanvaarden die Engeland en Frankrijk haar niet hadden willen toestaan, en die zij voor haar verdediging onontbeerlijk achtte. Zij koos het laatste.

Von Ribbentrop kwam naar Moskou en het niet-aanvalsverdrag, mét het militaire protocol, werden ondertekend. Shirer en andere schrijvers beweren dat het initiatief tot het Pact van de Sowjet-regering was uitgegaan en een ontwerp ervoor door Molotow zou zijn opgesteld. Dit rijmt echter niet met het door dezelfde schrijver erkende feit dat het initiatief tot 'toenadering' met de Sowjet-Unie van Hitler en Goering was uitgegaan, waaruit al de rest is gevolgd.³²

Het klopt ook formeel niet met de door hem geciteerde tekst van het telegram van Hitler, waarin stond dat Von Ribbentrop gemachtigd werd het Pact 'op te stellen'.

De tekst van het Pact zelf bevatte overigens slechts algemene frases.

Op 31 augustus gaf Hitler order de oorlog tegen Polen op de volgende dag te beginnen.

Hij rekende erop dat Engeland en Frankrijk een afwachende houding zouden aannemen. De enige wijze waarop zij Polen ter hulp zouden kunnen komen was in het westen.

Daarom gaf hij order in het westen rustig te blijven en het initiatief aan Engeland en Frankrijk over te laten.

De neutraliteit van Nederland, België, Luxemburg en Zwitserland moest strikt geëerbiedigd worden. De westelijke Duitse grenzen mochten niet overschreden worden.³³ Zo gebeurde.

Op 1 september vielen de Duitse troepen Polen binnen. Op 17 september vluchtte de Poolse regering naar Roemenië, nadat Warschau door de Duitse troepen omsingeld was. Daarop verklaarde de 'Prawda' dat Polen 'in elkaar was gestort'.

De 'territoriale en politieke veranderingen' waarover in het militaire protocol van het Pact gesproken werd, waren nu een feit geworden.

De Sowjet-troepen rukten op naar de demarcatielijn. Eind september sloot de Sowjet-regering opnieuw een verdrag met Hitler waarbij nieuwe oost-grenzen werden vastgelegd.

Duitsland stond daarbij Estland, Letland en Litauen aan de Sowjet-Unie af.

Op 1 november werden het voormalige Poolse West-Witrusland en de westelijke Oekraïne bij de Sowjet-Unie gevoegd.

Ook een Amerikaanse schrijver als Shirer geeft toe dat de 'Baltische gebieden, die na de eerste wereldoorlog van de Sowjet-Unie waren afgescheurd, door hun aardrijkskundige ligging de Sowjet-Unie een grote bescherming tegen verrassingsaanvallen van de Duitsers boden'³⁴.

Dat was het verloop der feiten aan de vooravond van de Duitse inval in Polen en het begin van de tweede wereldoorlog, zo objectief weergegeven als dat tot op heden mogelijk is.

Maar in 1939 was nog veel daarvan verborgen en werden de waarneembare gebeurtenissen in een vals propagandistisch licht geplaatst.

De Duitse nazi's kraaiden victorie en huichelden een welwillende 'neutraliteit' tegenover de Sowjet-Unie.

De Engelse en Franse imperialisten en hun Nederlandse vertrouwenslieden beschuldigden de Sowjet-Unie ervan Hitler de kans te hebben gegeven de oorlog te beginnen. De Sowjet-regering en de leiding van de Communistische Internationale, op hun beurt, veranderden hun propaganda.

Wij kwamen in een wervelstorm van de meest tegenstrijdige berichten en propagandastunts terecht, die alles overtrof wat in vroeger tijden op dit gebied was gepresteerd.

Notities bij het tiende hoofdstuk.

¹ Niet-aanvalsverklaringen tussen Engeland en Duitsland werden op 30 september 1938 en door Frankrijk en Duitsland op 6 december 1938 uitgewisseld.

Een Poolse-Duitse niet-aanvalsverklaring kwam op 28 april 1939 tot stand.

² Voor de volledige reden van Molotow zie o.a. Volksdagblad van 1 september 1939.

³ 'Geschiedenis van de Grote Vaderlandse oorlog van de Sowjet-Unie'. In de Russische taal.

⁴ Uitgave Pan-books Londen. 1959—1960. Herdrukt 1964.

⁵ Zie Shirer — als voren, pag. 580.

⁶ als voren, pag. 582.

⁷ Zie 'Rundschau', 8ste Jaargang nr. 12. 13 maart 1939, pag. 352—353.

⁸ als voren, pag. 354.

⁹ 'Geschiedenis van de Grote Vaderlandse oorlog van de S.U.', Deel I pag. 166.

¹⁰ Zie Shirer, als voren, pag. 602.

¹¹ Zie Shirer, als voren, pag. 612—613.

¹² 'Geschiedenis van de Grote Vaderlandse oorlog van de S.U.', Deel I, pag. 168.

¹³ Zie Shirer, pag. 693.

¹⁴ Zie Shirer, pag. 708—709.

¹⁵ Zie Shirer, pag. 729—730.

¹⁶ Zie Shirer, pag. 690—692.

- ¹⁷ Zie Shirer, pag. 693—695.
- ¹⁸ Zie Shirer, pag. 448 en 494.
- ¹⁹ Zie Shirer, pag. 737—738.
- ²⁰ 'Geschiedenis van de Grote Vaderlandse oorlog van de S.U.', Deel I, pag. 174—178.
- ²¹ Zie Shirer, pag. 623.
- ²² Zie Shirer, pag. 633.
- ²³ Zie Shirer, pag. 637.
- ²⁴ Zie Shirer, pag. 638.
- ²⁵ Zie Shirer, pag. 639.
- ²⁶ 'Geschiedenis van de Grote Vaderlandse oorlog van de S.U.', Deel I pag. 176.
- ²⁷ Zie Shirer, pag. 639.
- ²⁸ Zie Shirer, pag. 655.
- ²⁹ Zie Shirer, pag. 639.
- ³⁰ Zie Shirer, pag. 655 (voetnoot).
- ³¹ Zie Shirer, pag. 651.
- ³² Zie Shirer, pag. 579—580.
- ³³ Zie Shirer, pag. 712—713.
- ³⁴ Zie Shirer, pag. 758

ELFDE HOOFDSTUK

Dit bevat een beschouwing over de aanpassing van de propaganda van de Comintern aan het Pact en de gevolgen die dit heeft gehad.

Tevens hoe de houding van de Nederlandse communisten in deze is geweest, waaraan de schrijver enkele conclusies vastknoopt.

Nadat de Sowjet-regering het niet-aanvalsverdrag met Duitsland gesloten had, draaide haar propaganda om als een blad aan een boom. Het Pact werd als een ommekeer in de gehele internationale toestand voorgesteld.

Was het — juiste — beeld daarvan voordien een agressief nazi-Duitsland geweest waarvoor Engeland en Frankrijk stap voor stap terugwaken, nu zouden de rollen radicaal zijn omgekeerd.

Er begon een diplomatiek samenspel met Hitler.

Nadat hij in hoofdzaak de weerstand van het Poolse leger gebroken had, ging Hitler op grenzeloos brutale wijze op de angst voor oorlog onder de andere volkeren speculeren. Die angst was natuurlijk en begrijpelijk.

Maar aangezien Hitler zelf de oorlogsaanstichter was, kon zijn vredesgehuichel alleen maar valse illusies wekken, waardoor de waakzaamheid tegen zijn nieuwe gewelddaden verzwakt werd.

Op 19 september stelde Hitler aan Engeland en Frankrijk voor om vrede te sluiten.

Tien dagen later verklaarde de Sowjet-regering zich met dit voorstel eens en ondertekende samen met Hitler een oproep aan Engeland en Frankrijk om de oorlog te beëindigen.

Hierdoor verscheen Hitler-Duitsland in de rol van vredesstichter. Engeland en Frankrijk daarentegen werden als de verantwoordelijken voor het voortduren, en de eventuele uitbreiding, van de oorlog aangeklaagd, toen zij niet op Hitler's 'vredesaanbod' ingingen.

De Sowjet-regering deed aan het diplomatiek spel van Hitler mee, ofschoon het met haar gehele wezen en haar vroegere politiek vloekte.

Maar diplomatie is nu eenmaal, volgens een klassieke formule, *de kunst om te verbergen wat is*, en *vóór te wenden wat niet is*.

De Sowjet-diplomatie vervulde haar taak in dienst van het optreden van haar regering.

Doch deze regering had daaraan niet genoeg.

Zij wilde bovendien de partijen die tot de Communistische Internationale behoorden aan haar diplomatieke manoeuvres met Hitler dienstbaar maken.

En hiertoe misbruikte zij de invloed die zij op het, in Moskou zetelende, Uitvoerend Bureau (EKKI) van de Comintern kon uitoefenen.

De vroegere, normale, betrekkingen tussen dit Bureau en de aangesloten partijen waren door de oorlogsomstandigheden bemoeilijkt.

Enkele partijen waren in hun land reeds ondergronds.

Sinds het Zevende Wereldcongres in 1935 had er geen voltallige zitting van het Uitvoerend Bureau (EKKI) meer plaatsgevonden.

Het laatste normale contact van de C.P.N. bijvoorbeeld met het Comintern-secretariaat was in de zomer van 1939 geweest, vóór de afsluiting van het Pact.

Onder deze omstandigheden nu wierp het Uitvoerend Bureau eigenmachtig de gehele, zo moeizaam bevochten, koers van het Zevende Wereldcongres omver.

In de organen, door de Comintern uitgegeven, werden de besluiten van dit Congres eenvoudig vervallen verklaard. In de plaats daarvan werd een 'theorie' ten behoeve van de Sowjet-diplomatie pasklaar gemaakt en tot in het absurde overtrokken.

Het onderscheid tussen agressieve en niet-agressieve staten in Europa zou 'niet langer aan de werkelijkheid beantwoorden'.

De Engelse en Franse imperialisten zouden de voornaamste oorlogszuchtigen zijn geworden.

De Duitse nazi-regering zou van een aanval op de Sowjet-Unie hebben afgezien omdat zij er zich rekenschap van had gegeven, dat 'zij daarvoor de meerderheid van het Duitse volk niet mee kon krijgen!'

Terwijl de Sowjet-regering zelve over het bezetten van de West-Oekraïne en West-Witrusland sprak als over het 'redden van een niet-Poolse bevolking', maakte de Comintern ervan dat hierdoor de 'vrede in Oost-Europa verzekerd' zou zijn geworden.

De handelwijze van de Sowjet-regering zou in overeenstemming met de belangen van de werkers van alle landen zijn.

Het niet-aanvalspact zou een 'barrière tegen de uitbreiding van de imperialistische oorlog' hebben opgeworpen. De oorlog tussen Engeland, Frankrijk en Duitsland was 'een imperialistische oorlog van hetzelfde type als de oorlog van 1914-1918'.

Ook de oorlog van Duitsland tegen Polen was een oorlog 'tussen twee imperialistische staten'.

De veranderde situatie eiste een 'veranderde tactiek van de communistische partijen in de kapitalistische landen van Europa'. 'Eenheidsfront en Volksfront' waren 'niet meer doelmatig'.

Had Molotow zich slechts tegen de leiders van de sociaal-democratie in Engeland en Frankrijk gekeerd, nu maakte de Comintern-leiding ervan dat *alle* sociaal-democratische partijen tot vijanden van de vrede waren geworden. Eenheid van de arbeidersklasse kon slechts 'in de strijd tegen de sociaal-democratische, democratische en radicale lakeien van het imperialisme' tot stand komen.

Dit betrof vooral Frankrijk! De arbeidersklasse had maar één taak: optreden tegen de bourgeoisie van haar eigen land.

Zo viel de Comintern-leiding terug op de koers van de sektarische communisten van vóór 1933. Een en ander werd gemotiveerd met citaten uit Lenins geschriften die op de eerste imperialistische wereldoorlog toepasselijk waren geweest.

Daarnaast werd het persoonlijk gezag van vooraanstaande communistische leiders der 'grote' partijen in de schaal geworpen.

Zelfs de naam van Dimitroff werd misbruikt.¹

Dit mengelmoes van vergissingen en verdraaiingen vormde de inhoud van de propaganda die vanuit Moskou gevoerd werd na de afsluiting van het Pact en die tot aan Hitlers onverhoedse aanval op de Sowjet-Unie zelve werd volgehouden.

Wat was de uitwerking van deze desoriëntering van de communistische beweging?

In Polen, dat in het brandpunt van de gebeurtenissen stond, leidde zij tot een verschrikkelijke tragedie. De Poolse communistische partij was een van de oudste — zij was sinds de opkomst van het bolsjewisme met de Russische partij eng verbonden geweest — en had jarenlang moedig in de illegaliteit gewerkt.

Doch reeds in de periode, die aan het Pact vooraf ging,

was de Poolse partij zwaar getroffen door de, reeds eerder vermelde, in de Sowjet-Unie gevoerde spionnenjacht ten tijde dat daar de Minister van Binnenlandse Zaken Jesjow mee belast was. Een aantal belangrijke leiders was eraan ten offer gevallen, waaronder de algemeen-secretaris Lenski en de secretaris Henrykofski van de illegale partijleiding. Deze zetelde in Parijs, werd naar Moskou ontboden, gearresteerd en in haar geheel terechtgesteld.

Het bestuursapparaat van de Rode Vakverenigings-Internationale bestond voor bijna een derde deel uit Polen. Samen met Russische vakverenigingsbestuurders, waarvan enkelen ook leden van het Centraal Comité van de C.P.S.U. waren, werden zij gedood of verbannen.

De tegen hen ingebrachte beschuldigingen van spionage zijn na de oorlog onwaar bevonden.

De vervolgingen tegen de leiders mondden uit in de volledige opheffing van de Poolse communistische partij.

Dit geschiedde door een besluit van het Uitvoerend Bureau van de Comintern.²

Zo was er in Polen geen georganiseerde communistische partij meer toen Hitler aanviel.

Er waren slechts locale partij-organisaties blijven doorwerken. De desoriënterende propaganda van de Comintern maakte het hen bijzonder moeilijk.

Toch namen de Poolse communisten, individueel en in kleine groepen, deel aan de strijd tegen de Duitse troepen. Onder andere werd in het omsingelde Warschau op initiatief van communisten een arbeidersbataljon gevormd dat de stad hielp verdedigen.

Doch het is maar al te waar wat in een door het 'Instituut voor partijgeschiedenis' van de Poolse Arbeiderspartij in 1964 uitgegeven werk werd gezegd, nl. dat 'door het ontbreken van een marxistisch-leninistische partij de Pool-

se arbeidersbeweging geen doorslaggevende rol kon spelen in de dagen van de Hitler-agressie in Polen, alsook niet in het eerste tijdperk van de bezetting³.

Nadat de Duitsers tot de demarcatielijn waren opgerukt en de Sowjet-troepen de West-Oekraïne en westelijk Wit-Rusland van het voormalige Polen bezet hadden, liet de Comintern-leiding enkele Poolse communisten, die naar de Sowjet-Unie gevlucht waren, in de door de Duitsers veroverde streken 'droppen' om daar de partijleden te hergroeperen.

Zij hadden echter instructie om zich te beperken tot het kweken van vriendschap met de Sowjet-Unie. Daartoe werden kleine groepen van 'vrienden van de Sowjet-Unie' gevormd.

De Poolse partij zelf mocht niet meer functioneren.

In de door de Sowjet-troepen bezette gebieden werden de communisten in aparte West-Oekraïense en West-Witrus-sische partij-formaties georganiseerd.

Na de overgang van deze gebieden naar de Sowjet-Unie, moesten zij lid van de C.P.S.U. worden in de Oekraïense en Wit-russische republieken.

Nadat Hitler het Pact verbroken en de Sowjet-Unie aangevallen had, herstelden onder de moeilijkste omstandigheden de Poolse communisten hun partij onder een nieuwe naam, 'de Poolse Arbeiderspartij'⁴.

Ook in Frankrijk veroorzaakte de desoriënterende propaganda van het Bureau van de Comintern grote schade, te meer toen Daladier de 'Humanité' verbood en de partij in de illegaliteit joeg, talloze vooraanstaande communisten gearresteerd, ter dood veroordeeld of in een woestijnkamp in Algerije werden opgesloten. Daardoor was een normale beraadslaging in de partij onmogelijk geworden.

Ondanks al die moeilijkheden, bleef de meerderheid van de communisten haar partij trouw.

Maar die partij zelve was tijdelijk van het volk geïsoleerd. Het was haar niet mogelijk in de beslissende maanden die leidende rol in de strijd tegen de nazi-agressie te vervullen, waartoe zij door haar eigen Franse politiek, het vertrouwen dat de Franse arbeiders in haar stelden en haar groot moreel gezag onder het Franse volk, in staat zou zijn geweest.

Toen de Duitse troepen in 1940 naar Parijs oprukten riep de illegale partijleiding de bevolking op om de hoofdstad te verdedigen.

Maar dat had geen uitwerking meer op de oorlogsvoering.

En hoe ging het in Nederland?

Gedurende de hele periode tussen de afsluiting van het niet-aanvalspact van de Sowjet-Unie met Duitsland en de overrompeling van Nederland op 10 mei 1940 werd de C.P.N. heen en weer geslingerd tussen de door de Comintern-leiding totaal verdraaide voorstelling van de toestand in Europa en het groeiende eigen besef van de werkelijkheid: de acute bedreiging van Nederland door Hitler.

Aangezien ik hier een politieke biografie aan het schrijven ben, zal ik ook mijn eigen houding vermelden, zowel wat de fouten betreft, alsook de geleidelijk, met ups en downs, zich doorzettende verbetering ervan.

Een kleine week nadat het Pact een feit geworden was, kwam ons Politiek Bureau bijeen en legde zijn standpunt neer in een resolutie.

Ik had van te voren gepoogd de stemming onder de bevolking te peilen en had meningen van gewone partij-

leden beluisterd. Daaruit bleek dat er veel twijfel bestond over de ongenueanceerde verdediging van het Pact in onze krant, in de eerste dagen.

Vooraf werd de vraag gesteld wat er nu met ons land gebeuren zou.

In de resolutie werden de aanvankelijke lofredenen over het pact, als zou dit 'een slag tegen Hitler' en een 'overwinning van de vredespolitiek van de Sowjet-Unie' zijn, niet herhaald.

Daarentegen was de resolutie één alarmkreet over de overweldiging van Polen door Hitler en het in de steek laten van Polen door Engeland en Frankrijk.

'De gevolgen van een dergelijk verraad aan de veiligheid der kleine volkeren, zullen ongetwijfeld nog veel ernstiger zijn dan het verraad van München in 1938 en de catastrofe van een wereldoorlog direct naderbij brengen', werd in de resolutie gezegd.

Over het Pact zelf werd in de resolutie in het geheel niet gesproken.

Het werd zijdelings aangeroerd in de passage waarin: 'het Politiek Bureau in zijn discussie de grote waarde van het optreden van de Sowjet-Unie in deze internationale crisis (onderstreepte) en in 't bijzonder de krachtige wijze waarop de Sowjet-Unie tegen het tot stand komen van een nieuw München strijdt, de hulp die door haar optreden tegenover nazi-Duitsland aan het anti-fascistische Duitse volk wordt geboden'.

Onze partijleiding meende dat de 'bevredigings'-politiek van Chamberlain en Daladier onveranderd zou worden voortgezet.

De conclusie van het Politiek Bureau hieruit was, dat 'een nieuw München het gevaar van overweldiging van Nederland onmiddellijk naderbij brengt'.

En daarop volgde in vette letters:

'Het Nederlandse volk moet bereid zijn zich met de wapens in de hand te verdedigen tegen elke nazi-aanval en tegen elke inbreuk op de zelfstandigheid van ons land'.

Verder werd gepleit voor verandering van de 'neutraliteitspolitiek', tussen aanhalingstekens, waarmee de dubbelzinnige buitenlandse politiek die door de regering bedreven werd, bedoeld was.

Het Politiek Bureau wilde dat Nederland bereid moest zijn deel te nemen aan 'internationale actie voor herstel van de collectieve veiligheid en tegen elke agressie'.

De leiding van de sociaal-democratische partij werd gekritiseerd omdat zij deze collectieve veiligheid had losgelaten, doch, zei de resolutie, het was de taak van de C.P.N. 'om een wijziging in de houding van de S.D.A.P. te helpen tot stand brengen'⁵.

Zoals men ziet was er veel verwards in de stellingname van ons Politiek Bureau. Onze partijleiding was diep onder de indruk van het verraad van München gebleven.

Doch om zich in de politiek een juist oordeel te vormen, moet de werkelijkheid nuchter en onbevooroordeeld bestudeerd worden en wel van dag tot dag. Iedere verandering die zich daarin voordoet moet met een loupe van alle kanten bekeken worden.

Wij, daarentegen, bleven mechanisch en dogmatisch aan conclusies vasthouden, die een jaar eerder juist waren geweest, doch op het gegeven ogenblik al niet meer.

Ondanks gebrek aan objectieve informatie en de daaruit voortkomende onreële beoordeling van de internationale toestand, had ons Politiek Bureau toch, wat ons eigen land betrof, de juiste gevolgtrekkingen gemaakt nl. dat de Duitse aanval op Polen het gevaar van overweldiging van Nederland 'onmiddellijk naderbij' bracht.

Inderdaad, 'München' had voor Hitler het licht op groen gesteld en zijn aanval op Polen was het begin van de tweede wereldoorlog, die ook ons land bedreigde.

De koers die de C.P.N. insloeg was hiermee in overeenstemming, nl. de gewapende landsverdediging tot elke prijs, die elke capitulatie-gedachte uitsloot.

Nederland was nog neutraal en de C.P.N. wenste niet dat ons land vrijwillig tegen Duitsland in oorlog zou gaan, zolang de neutraliteit niet geschonden was.

Dit zou zelfmoord zijn geweest, gezien de onbeweeglijkheid van Frankrijk en Engeland.

Ook de felste pro-Engelse en anti-communistische propagandisten als Vorrink c.s. gingen niet verder dan een pleidooi voor 'geestelijke' samenwerking met Engeland.

Onze partij kritiseerde echter meedogenloos de capitulatiegeest voor het Duitse fascisme.

Zij wenste een actieve politiek, gericht op samenwerking met andere mogendheden ter voorbereiding van een zo effectief mogelijke landsverdediging.

Zij sprak zich uit voor samenwerking met België, Frankrijk, Engeland en de Sowjet-Unie.

De C.P.N. was de enige partij in Nederland die dit deed en ernstig opvatte.

Op bepaalde momenten van grote spanning is deze koers krachtig aangehouden. Op momenten van betrekkelijke stilstand in de gebeurtenissen gebeurde dit minder krachtig.

Maar in de hoofdzaak is de C.P.N. deze koers steeds trouw gebleven.

Dat niet bereikt werd wat nodig was geweest voor Nederland, in zoverre onze partij daartoe bij machte was, lag aan de inconsequentie waarmee de partij enerzijds het volk op vastbesloten landsverdediging voorbereidde, anderzijds

zich liet beïnvloeden door het vertekende beeld van de internationale toestand dat van de Comintern-leiding afkomstig was.

De grootste en principiële vergissing in dit beeld was dat de oorlog die begonnen was, een imperialistische oorlog van het type van 1914-1918 zou zijn geweest.

De tweede wereldoorlog was inderdaad, vooral in zijn beginstadium, een botsing tussen de twee imperialistische blokken die reeds in 1914-1918 de wereld in vuur en vlam hadden gezet.

Doch het verschil was dat hierbij het element van de nationale vrijheidsoorlog was gekomen, dat in de eerste wereldoorlog niet in het spel was.

Nu echter wel, nl. in de landen die door Hitler-Duitsland waren overvallen en waar het volk zelf zich daartegen verdedigde.

Dat was het geval in Polen, daarna in de overige door Hitler overvallen landen, zoals Frankrijk, Nederland en België, waar de oorlog zich tot een anti-fascistische vrijheidsoorlog ontwikkelde.

Ook de volksmassa's in Engeland en de Verenigde Staten vatten hem als anti-fascistische oorlog op, ondanks de regerende klasse in die landen, die imperialistische doelstellingen nastreefde.

Een hiermee verband houdende fout in de beoordeling van de toestand was de stelling van Stalin, dat de twee imperialistische blokken een eenheidsfront tegen de Sowjet-Unie zouden vormen, waardoor zij 'alleen tegen allen' zou komen te staan. Vandaar dat haar voornaamste zorg moest zijn zich niet te laten isoleren zoals in 'München' was gebeurd.

Het streven naar zulk een eenheidsfront was er zonder twijfel ook na 'München', zowel bij Chamberlain als bij

Hitler. En zelfs te midden van de wereldoorlog dook het telkens weer op, tot aan het einde toe.

Doch dit was een subjectief streven, een wenselijkheid.

De diepere tegenstellingen tussen de imperialistische blokken waren doorslaggevend en onverzoenbaar.

Hitler was met niets minder tevreden dan de wereldheerschappij.

Een nieuw 'München' over Polen werd onuitvoerbaar toen Hitler van Engeland en Frankrijk koloniën ging eisen. De Engelse, Franse en Amerikaanse imperialisten waren bereid veel te 'offereren', maar niet hun eigen wereldheerschappij.

Het was daarom onjuist, zoals door de Comintern-propaganda beweerd werd, dat het imperialistische eenheidsfront tegen de Sowjet-Unie door het Pact zou zijn verijld.

Ook was de bewering onjuist dat door het Pact een oorlog van de Sowjet-Unie met Japan zou zijn voorkomen, waarbij zij op twee fronten had moeten strijden, ingeval Duitsland zou aanvallen.

Japan had het de Sowjet-Unie wel moeilijk gemaakt door het uitlokken van grensincidenten, maar er is gebleken dat het niet op een grootscheepse aanval op de Sowjet-Unie was ingesteld.

Voor het Japanse imperialisme woog de strijd met de Verenigde Staten om de heerschappij in de Stille Oceaan zwaarder dan de politieke vijandschap tegenover de Sowjet-Unie.

Japan was bovendien reeds in moeilijke oorlogsoperaties in China verwickeld, waarbij het op ernstige tegenstand van de Chinese volkslegers stuitte, die door de Chinese communistische partij werden aangevoerd.

Natuurlijk is dit alles wijsheid achteraf. Doch voor de toekomst houdt zij kostbare lessen in.

Stalin zelf heeft na de oorlog zijn in 1939 ingenomen standpunt gecorrigeerd. Hij heeft erkend dat: 'de strijd tussen de kapitalistische landen om de markten, en hun wens om hun concurrenten te wurgen, in de praktijk sterker bleken dan de tegenstellingen tussen het kamp van het kapitalisme en het kamp van het socialisme'⁶.

De beoordeling van de sociaal-democratie van *alle* landen en van de sociaal-democratische partijen *in hun geheel*, als 'oorlogszuchtig', was een even grote fout.

In Nederland was de S.D.A.P., zoals reeds eerder vermeld, alles behalve voorstandster van een nationale vrijheidsoorlog tegen Duitsland en had reeds 'naar den geest' gecapituleerd vóór de vijand had aangevallen.

Doch onder de gewone leden en aanhangers van de S.D.A.P. waren velen bereid tot de strijd met alle middelen tegen het Duitse fascisme.

Echter, door het, naar internationaal schabloon, veralgemenen van onze beoordeling, en de daarmee gepaard gaande emotionele polemiek met *alle* sociaal-democraten, kon onze partij vóór 10 mei 1940 geen aansluiting van betekenis met die anti-fascistische massa der sociaal-democraten bereiken, die, vóór het Pact, de Sowjet-Unie als bondgenoot tegen Hitler waren gaan accepteren.

Als hoofdredacteur van het Volksdagblad schreef ik in dat fatale jaar bijna elke dag artikelen, over alle dagelijkse onderwerpen, maar het meest over de dreigende oorlog.

Mijn eerste artikel verscheen op 29 augustus, zes dagen na de afsluiting van het Pact, onder de titel 'Komt er wereldoorlog?'

Daarin ging ik in op de tegenwerpingen tegen de politiek

van de Sowjet-Unie die ik in gesprekken met diverse kameraden gehoord had.

Een van die tegenwerpingen was: als de westelijke mogendheden niet van plan zijn iets tegen Duitsland te doen, waarom mobiliseren zij dan de legers? Ik antwoordde hierop: 'De politiek van Chamberlain en Daladier is niet gericht op weerstand doch op capitulatie voor Hitler'.

Dat moest op een wereldoorlog uitlopen.

Doch wat voert de Sowjet-Unie in haar schild? vroegen de mensen.

Gaat zij hand in hand met Hitler?

Ik herinnerde toen aan de 'vrede' van Brest-Litowsk tijdens de eerste wereldoorlog. Ik poogde het vertrouwen te versterken in de onvermijdelijke ontwikkeling, die tijdelijk door een rookgordijn verduisterd was.

'Het rode leger', schreef ik, 'en de rode vloot staan gereed om elke schending van het gegeven woord (bedoeld was het niet-aanvalspect) met een tienvoudige slag te beantwoorden.

Weldra zal de heldere waarheid tot de massa's doordringen dat de Sowjet-Unie zich vastbesloten aan het hoofd heeft geplaatst van de weerstand tegen de fascistische aanvallen'.

Doch intussen begon de misleidende propaganda van de Sowjet-regering op volle toeren te draaien. Onze redactie werd overstroomd door lange telegrammen uit Moskou vol redevoeringen, artikelen en ook stukken van een 'eigen' correspondent, een in Moskou wonende Nederlander, die getrouw de officiële lezing van de gebeurtenissen doorgaf.

Dit alles kwam, alsof het zo hoorde, zonder voorbehoud en letterlijk in de krant.

In mijn artikelen verdedigde ik de door het Politiek Bu-

reau aangegeven lijn. In de internationale kwesties volgde deze de beoordeling daarvan door de Comintern. Doch het meest legde ik de nadruk op de verdediging van Nederland.

Spoedig veranderde ook mijn inzicht in de internationale kwesties, en bracht ik deze in de partijleiding naar voren. In de krant begon deze verandering met een hoofdartikel op 4 september naar aanleiding van de verklaring van Chamberlain voor de radio, waarin hij zei dat op 3 september om 11 uur 35 min. Groot-Brittannië en Frankrijk zich met Duitsland in oorlog bevonden.

Onder de titels 'Het Duitse fascisme ontketent de imperialistische oorlog!' 'Nederland is in gevaar' schreef ik in mijn artikel:

'Het verraderlijke talmen van Chamberlain en Daladier in de eerste drie dagen van de Duitse aanval op Polen, de tot op het laatste ogenblik gedane toenaderingsvoorstellen, dit alles heeft slechts tot gevolg gehad dat de nazi's overmoedig werden en het uiterste gewaagd hebben!

Thans heeft Chamberlain moeten erkennen dat zijn München-politiek, die ook de rechtse sociaal-democraten ondersteund hebben, geen vrede bracht, doch de oorlog onvermijdelijk heeft gemaakt!

Wat de eerstvolgende dagen en uren brengen zullen weten wij niet. Doch zeker is het dat deze oorlog de tendens tot uitbreiding in zich draagt en op andere landen moet overslaan. Nederland verkeert in het hoogste gevaar!

.....

De Nederlandse arbeidersklasse, alle vooruitstrevende Nederlanders moeten er op voorbereid zijn dat ook ons

land zonder waarschuwing kan overvallen worden door de fascistische overweldigers.

Allen, die de vrijheid en de onafhankelijkheid van het Nederlandse volk willen verdedigen, moeten zich thans aaneensluiten om, ten koste van alles en onder alle omstandigheden elke fascistische aanval desnoods met de wapens in de hand af te slaan.

.....

Communisten, vooraan in de rijen van de strijd voor deze eenheid voor de verdediging van de vrijheid van land en volk!

Onvermijdelijkheid van de oorlog, brandmerking van het Duitse fascisme als agressor, nationale eenheid voor de verdediging, dat alles ging dwars tegen de vanuit Moskou gepropageerde 'lijn' in.

Het Partijbestuur, dat op 3 september bijeen was geweest, richtte een dringend appèl aan alle leden van de C.P.N. met een opwekking tot de 'uiterste strijdwil' voor de verdediging van de onafhankelijkheid van Nederland.

Het droeg tevens de Tweede Kamerfractie op om een verklaring in de Kamer af te leggen.

Louis de Visser deed dit en zei o.a.:

'Bij een eventuele schending van Nederlands grondgebied door een overval zal de fascistische vijand moeten stuiten op een verenigd volk, dat in een rechtvaardige oorlog zijn onafhankelijkheid en vrijheid zal verdedigen. Wij verklaren dat wij als communisten daarbij vooraan zullen staan . . .

Wij zullen steun geven aan maatregelen voor de verdediging, doch' zei de Visser, 'dit betekent geen vertrouwen in het kabinet-de Geer'.

Louis de Visser kreeg voor zijn verklaring slechts tien minuten spreektijd in onze 'volksvertegenwoordiging'. Hij werd herhaaldelijk door de Kamervoorzitter en vanuit de fractie van de S.D.A.P., waarvan W. Drees voorzitter was, geïnterrumpeerd. De Christelijk-Historische Jonkheer de Geer noemde de verklaring van de communisten 'een wanklank'. Dat moest juist hij zeggen!

Toen de Sowjet-regering samen met Hitler opriep om de oorlog te staken, schreef ik hierover een commentaar waarin, weliswaar, naast een verdediging van de Sowjet-Unie vanuit klassestandpunt toch een sceptische noot naar voren kwam. Ik schreef:

'De Sowjet-Unie heeft in de achter ons liggende jaren aangeknoopt bij de toenmalige "vredeswil" van Engeland en Frankrijk, ofschoon zij duidelijk uitsprak dat deze slechts "tijdelijk" en door eigen belangen-motieven was ingegeven, belangen die vóór en na imperialistische zijn.

Evenzo ondersteunt zij, nu de bordjes verhangen zijn, de "vredeswil" van Duitsland, ofschoon het bekend is dat deze evenzeer van tijdelijke aard kan zijn, en evenzeer door de tijdelijke belangen van het Duitse imperialisme is ingegeven".

Op de ene plaats in de krant werd in de officiële berichten hoog opgegeven over de vredeswil van Duitsland, maar in mijn eigen artikel zette ik die tussen aanhalingstekens en poogde een eigen interpretatie van de manoeu-

vres van de Sowjet-regering te geven. Hoe ik de toekomst zag, bleek uit een ander hoofdartikel waarin ik zei:

‘In Engeland en Frankrijk zal de toestand veranderen en dan is de tijd rijp voor het terugslaan van Hitler. Ook de Sowjet-Unie zal door Hitler worden aangevallen...’⁸

Dat was op 6 september 1939.

Maar terzelfdertijd verscheen er weer een oproep van het Bureau van de Comintern, waarin het tegenovergestelde werd verteld!

Onder de bevolking en ook in onze rijen kwamen gedachten op die men ook wel aan een zwaar ziekbed hoort: zo lang er leven is, is er hoop! Samen met België en andere neutrale staten bood ook de Nederlandse regering ‘goede diensten’ aan om tot onderhandelingen tussen Engeland, Frankrijk en Duitsland te komen.

Tijd winnen scheen het belangrijkste.

Misschien dat door die tijdwinst ook de communisten in Duitsland weer in actie zouden komen.

Maar daar was niets van te merken.

Intussen had de C.P.N. de handen vol met de binnenlandse vraagstukken.

Er vonden grote stakingen plaats van de bouwvakkers en de zeelieden die zich tegen de inhaligheid van de ondernemers verdedigen moesten op een moment dat de hel over ons land stond los te barsten.

Ook de politieke reactie werd scherper. De regering van de Christelijk-Historische minister de Geer en de sociaaldemocraat Albarda wist niets beters te doen dan het verbieden van de openbare vergaderingen van de communisten.

De besturen van het N.V.V. deden mee en royeerden communistische leden en afdelingsbestuurders bij bosjes tegelijk.

Desondanks stond onze partij pal.

Maar in de internationale politiek bleven wij in de mist varen, de vaste lijn ontbrak.

In het Partijbestuur van de C.P.N. gingen de illusies die door de Sowjet-propaganda over het 'vredelievende Duitsland' gewekt waren, bij enkele leden meer weerklank vinden.

De meningsverschillen werden echter niet uitgevochten, wat een verlamme uitwerking had.

Doch hoe groot ook de verwarring over de internationale toestand was, toch werd geen ogenblik de koers losgelaten dat Nederland geen enkele concessie aan Hitler-Duitsland mocht doen en dat wij ons op de gewapende verdediging van onze onafhankelijkheid moesten voorbereiden. Telkens weer als de regering voor Duitse eisen bukte gingen wij daar scherp tegenin. Dat betrof onder andere haar weigering om joodse kinderen uit Duitsland toe te laten, haar vervolging van anti-fascistische Duitse vluchtelingen die geen papieren hadden, het uitzenden van Nederlandse werklozen naar Duitsland en dergelijke.

Dat duurde zo tot begin november, toen de agressiviteit van de nazi's hevig oplaaide na een 'aanslag' op het leven van Hitler in een bierkelder in München.

En toen kort daarop de Sowjet-Unie met Finland in oorlog raakte.

Er is na de oorlog door anti-communisten, en vooral door hen die al in de dertiger jaren hun vaderlandse plicht verzaakten, beweerd dat de C.P.N. slechts na het intreden

van de Sowjet-Unie in de oorlog tot verzet tegen de Duitse nazi's zou zijn overgegaan. En dat zij zich vóór dien door het Pact van de Sowjet-Unie met Hitler daarvan had onthouden. De hier aangevoerde feiten tonen aan hoe lasterlijk en onwaar deze beschuldiging is.

Ondanks de desoriëntering door de Comintern was de houding van de C.P.N. tegenover Nazi-Duitsland wat Nederland betrof, compromisloos en strijdvaardig.

Reeds lang vóór de oorlog bereidde zij zichzelf en de bevolking politiek op het nationale verzet tegen nazi-Duitsland voor, zonder zich door het pacteren van de Sowjet-regering de handen te laten binden.

Daardoor was zij ook in staat zich na 10 mei 1940, als enige Nederlandse partij, onmiddellijk op de illegaliteit in te stellen en tegenover de bezetter acties te organiseren als de Februari-staking van 1941, op een tijdstip dat het Pact van 'niet-aanval en vriendschap' tussen de Sowjet-Unie en Hitler nog volledig van kracht was en door de Sowjet-regering strikt werd nagekomen. Doch hoe geheel anders had de plaats van onze C.P.N. in het Nederlandse volk in de periode vóór de bezetting kunnen zijn indien wij toen onze eigen gezonde koers volledig hadden doorgezet en ons in de internationale kwesties ondubbelzinnig van de misleidende propaganda van de Sowjet-regering en de Comintern hadden losgemaakt!

Het zou mogelijk zijn geweest de massabeweging tegen de capitulatiepolitiek van de Geer veel effectiever te organiseren, samen met alle anti-fascistische Nederlanders, niet alleen met de sociaal-democraten, maar tot ver in de kringen van de protestants-christelijken, katholieken en liberalen toe.

En hoeveel sterker zou dan het illegale verzet in de bezettingstijd niet zijn geweest!

Me dunkt dat deze donkere maanden van de herfst en de winter van 1939 waard zijn om er een overdenking aan vast te knopen.

Wij leven nu 27 jaar later en daarin ligt de wereldoorlog. Overziet men het geheel, dan overheerst daarin de voorbeeldeloze heldenstrijd van de krijgsmacht en het volk van de Sowjet-Unie tegen het fascistische Duitsland, nadat diens troepen het grondgebied van de Sowjet-Unie waren binnengevallen.

De oorlog van de Sowjet-Unie tegen Hitler-Duitsland was een ware volksoorlog, onverbiddelijk tot het einde, tot aan de militaire verplettering en onvoorwaardelijke overgave van het Hitler-bewind.

De Sowjet-Unie heeft daarbij de beslissende rol gespeeld en heeft onvoorstelbare offers voor de overwinning gebracht.

In de gehele zes-en-een half jaar lange vóórgeschiedenis van deze oorlog, die eigenlijk met de machtsgreep van Hitler in 1933 begonnen is, heeft de episode van het Pact nauwelijks twee-en-twintig maanden geduurd.

Men zou kunnen zeggen — eind goed, al goed!

Laat ons die moeilijke episode vergeten!

Laat ons de jeugd het bitter van al die noodlottige fouten en misrekeningen besparen en alleen de successen van onze strijd bezingen.

Dat zou echter niet eerlijk tegenover die jeugd zijn.

Zij zou aan zulke geschiedschrijving ook niets hebben.

Het is nodig om de geschiedenis kritisch en onopgesmukt te beschrijven en ook de negatieve verschijnselen tot op de grond te ontleden.

Ten eerste, om te voorkomen dat de fouten, die van communistische zijde zijn gemaakt, worden herhaald.

Doch vooral om de doelstellingen, die in een vroeger tijd-

perk nog niet bereikt konden worden, thans te verwezenlijken.

Bijvoorbeeld, zo het in de dertiger jaren niet is gelukt om de Duitse agressiviteit te beteugelen vóór zij de wereld in brand stak, zo mag thans niets ons te veel zijn om dit tijdig te doen. Er staat in ons atoomtijdperk nog veel méér op het spel dan toen!

Daarom moeten er uit de ervaringen met het Pact van 1939 enkele conclusies getrokken worden.

Doch allereerst wil ik met een legende afrekenen die, ook tegenwoordig in de hoofden van jonge mensen nog een taai leven blijkt te hebben.

Het betreft de beschuldiging dat het Pact het signaal tot de tweede wereldoorlog zou gegeven hebben, met andere woorden, dat Stalin Hitler de kans gaf de tweede wereldoorlog te ontketenen.

Dit is een perfide leugen, die vooral de Engelse en Amerikaanse imperialisten verzonnen hebben om zichzelf van hun medeplichtigheid aan de Hitler-agressie vrij te pleiten.

De waarheid is dat, toen Hitler, de Führer van het Duitse imperialisme, eenmaal besloten had naar de wapenen te grijpen om de wereldmaatschappij te veroveren, hij zich het eerst tegen de zgn. 'westerse' landen met een 'verzadigd' imperialisme richtte, Engeland, de Verenigde Staten, Frankrijk en hun bondgenoten.

Deze opzet zou in de kiem zijn verstikt, of in korte tijd met de wapens zijn neergeslagen, indien deze westelijke mogendheden zich met de Sowjet-Unie hadden verbonden, waardoor Duitsland van begin af aan op twee fronten had moeten vechten.

En alle geschiedschrijvers zijn het erover eens dat het daartoe de kracht niet bezat.

Het was *deze* toestand die Hitler de kans gaf de tweede wereldoorlog te ontketenen en *niet* het Pact.

Het Pact was slechts een gevolg van die toestand.

Laat ons, ten overvloede, de feiten nog eens op een rijtje zetten, waaruit blijken zal dat de Sowjet-Unie gelijk had geen gemeenschappelijke oorlogvoering van Engeland en Frankrijk te verwachten.

Immers, ook nadat Hitler Polen had overvallen, kreeg Polen geen enkele directe militaire steun van hen.

Ook geen indirecte steun in het westen, waar de Franse en Engelse legers, ondanks hun groot militair overwicht op de Duitse, passief in de Maginot-linie verschanst bleven.⁹

Het Franse volk noemde dat de 'drôle de guerre', de rare oorlog. De Engelsen zongen een liedje over 'Tommy die zijn wasgoed aan de Siegfried-lijn te drogen hing'.

Men schreef al 1940 toen Engeland in ernst begon slag te leveren, doch alleen ter verdediging van eigen grondgebied tegen de 'Blitz', de luchtbombardementen en de landingspogingen van de Duitsers.

De Verenigde Staten verklaarden zich onzijdig toen Hitler Polen aanviel.

Zij begonnen de oorlog tegen Japan eerst na Pearl Harbour, eind 1941.

En het tweede front in West-Europa bleef uit tot juni 1944!

Van een gemeenschappelijke en bondgenootschappelijke strijd tegen de Hitler-agressie was dus in 1939 voorlopig geen sprake.

Daarom ontweek de Sowjet-Unie de oorlog met Duitsland zolang zijzelf niet aangevallen werd en, buiten haar wil, geen bondgenootschappelijke plichten tegenover andere staten had.

Toen Hitler zijn ultimatum-telegram stuurde, en dreigde de Sowjet-Unie via Polen binnen te vallen, moest zij het niet-aanvalspact wel aanvaarden en bovendien haar militaire positie pogen te versterken. Het alternatief was een oorlogsverklaring aan Duitsland geweest.

De argumenten waarmee Stalin zich voor het Pact verantwoorde, in zijn rede voor radio-Moskou op 3 juli 1941, nadat de Duitse legers de Sowjet-Unie waren binnengevallen, zijn dan ook zeer sterk.

Wat waren die argumenten?

Stalin beriep zich op de militaire situatie in 1939, en maakte een soort winst- en verliesrekening van wat het Pact had gekost en wat het had opgeleverd.¹⁰

De Sowjet-Unie had tijd gewonnen.

Hitler had, van zijn kant, door de overrompeling een militair voordeel behaald. Maar daartegenover stond het politieke voordeel voor de Sowjet-Unie dat Hitler-Duitsland zich als agressor tegen haar had onmaskerd.

De redenering van Stalin is begrijpelijk.

Het was te voorzien dat voor de Sowjet-Unie een oorlog met Duitsland met ontzaglijke moeilijkheden en offers gepaard zou gaan.

Het was voor de bevolking slechts mogelijk die te brengen als tot de laatste burger, communist of geen communist, ervan overtuigd was dat zijn land verraderlijk was aangevallen zonder dat de Sowjet-regering daartoe ook maar de geringste aanleiding had gegeven.

Zodoende werd de oorlog een Vaderlandse Oorlog van de Sowjet-Unie, zoals zij ook genoemd wordt.

Ook een politieke tegenstander van de Sowjet-Unie als Churchill heeft geschreven dat de afsluiting van het Pact door Stalin 'op dat moment in hoge mate realistisch was'¹¹.

Inderdaad. Het was een daad die in een bepaalde situatie door de belangen van de Sowjet-Unie als nationale staat, door haar nationaal eigenbelang, werd voorgeschreven.

Iets anders had men niet kunnen verwachten.

De Sowjet-Unie kon geen preventieve oorlog tegen Duitsland gaan voeren die een politieke kruistocht tegen het fascisme betekend zou hebben.

Voor imperialistische mogendheden zijn preventieve oorlogen, om het politieke regime in een ander land omver te werpen, en het hunne in te voeren, normaal.

Maar het leninisme verwerpt preventieve oorlogen en gewapende politieke kruistochten van welke aard ook.

Hierop berust de conceptie van de co-existentie van alle staten, ongeacht hun maatschappelijk stelsel.

Het socialisme is een binnenlandse aangelegenheid in elk land.

Maar ook als het kapitalisme door het socialistische stelsel is vervangen, en als het klassekarakter van de staat veranderd is, houdt hij niet op een nationale staat te zijn die in zijn nationaal eigenbelang handelt.

De Sowjet-Unie deed dit reeds vanaf haar ontstaan, toen zij bij de vrede van Brest-Litowsk zich uit de eerste wereldoorlog terugtrok.

Sindsdien is zij in de wereldpolitiek steeds als nationale staat opgetreden, spijkerhard, in haar nationaal eigenbelang, tot aan het herstel van de historische grenzen van het Rusland van vóór de revolutie toe.

Dat is ook gebleken bij de aanhechting van na de revolutie verloren gebieden in de Baltische landen, de westelijke Oekraïne, West-Wit-Rusland, en Bessarabië.

Zolang de wereld is zoals zij is zal ook een socialistische staat in zijn nationaal eigenbelang handelen.

Dit moet als een realiteit, als een objectief gegeven, aan-

vaard worden wil men niet de kans lopen zich in utopieën te verliezen.

Het kan niet anders zijn, ook in de tegenwoordige en in de naaste toekomst, zolang nog imperialistische mogendheden het grootste en economisch meest ontwikkelde deel van de wereld beheersen en er nog geen sprake is van een vredelievende internationale rechtsorde.

Dit geldt niet alleen voor de Sowjet-Unie, doch ook voor de Chinese Volksrepubliek en alle andere socialistische staten.

Objectief, en op de lange duur, valt het nationale belang van de socialistische staten samen met de belangen van de strijd van de arbeidersbeweging in de kapitalistische landen en van de vrijheidsbeweging in de koloniën of landen waar het neo-kolonialisme heerst.

Dit samenvallen van de belangen is de realistische grondslag voor internationale solidariteit.

Maar deze belangen kunnen, in een bepaalde situatie of bij het optreden voor een bepaalde opgave, *niet* met elkaar samenvallen.

Zo was het tijdens de periode van het Pact, van september 1939 tot 22 juni 1941.

De nationale belangen van de Sowjet-Unie en die van de Nederlandse arbeidersbeweging, waarvan de C.P.N. het actiefste deel was, verschilden tijdelijk van elkaar.

Dat was ook het geval voor andere, direct door Duitsland bedreigde, landen.

Het Pact op zichzelf, als militair compromis, was vanuit de positie van de Sowjet-Unie gezien volkomen gerechtvaardigd.

Voor ons was echter elke neiging tot compromissen tussen Nederland en Hitler-Duitsland funest.

Voor de Sowjet-Unie was het in militair opzicht verant-

woord om in de oorlog van Duitsland tegen Polen neutraal te blijven.

Voor ons was de verdediging van Polen tegen de Duitse overweldigers een nationale vrijheidsoorlog van het Poolse volk, die ons, in het belang van onze eigen veiligheid tot solidariteit verplichtte.

Voor de Sowjet-Unie was neutraliteit tegenover Duitsland, toen het met Engeland en Frankrijk in conflict kwam, een realistische houding, gezien de omstandigheden.

Voor ons was een militair bondgenootschap met Engeland en Frankrijk, hoe slap en verraderlijk de regeringen van die landen ook waren, reeds in 1939 te verkiezen boven het isolement waarin Nederland zich bevond toen het onder de voet gelopen werd.

De taak van de Franse en Engelse communisten was niet geweest om zich tegen de oorlog met Hitler-Duitsland te verzetten, doch om er de kop van te nemen, van begin af aan, om met steun van alle patriotten de 'drôle de guerre' in een actieve verdediging van hun land te veranderen.

De diplomatieke manoeuvres van de Sowjet-regering, waarbij Hitler-Duitsland als een vredesstichter werd voorgesteld, waren voor ons uiterst schadelijk en hadden een verlamrende invloed op onze strijdvaardigheid tegen het Duitse fascisme. Die is gelukkig beperkt gebleven doordat wij onze eigen politiek zelfstandig hebben voortgezet, ondanks de misleidende propaganda van de Sowjet-instanties. De meest krasse voorbeelden voor het verschil van belangen vormen de gebeurtenissen zelf.

Voor de Sowjet-volkeren moest nog bewezen worden dat Hitler-Duitsland de agressor was; voor ons volk was daaraan al op 10 mei 1940 geen twijfel mogelijk.

Voor ons begon de vrijheidsoorlog op diezelfde tiende mei 1940, terwijl zij voor de Sowjet-Unie eerst ruim een jaar later begon.

Dit alles toont aan hoe schadelijk en onverantwoordelijk het pogen van de C.P.S.U. en het Comintern-Bureau was om de politiek van de communistische partijen in geheel Europa en de Verenigde Staten met haar propaganda te 'synchroniseren'.

En deze zelfs 'disciplinair' af te dwingen, zoals in Polen gebeurd is, waarbij zij niet schroomde over het lijk van de Poolse communistische partij te gaan.

Het systeem van 'leiding' van de communistische beweging in alle landen vanuit een centrum in een socialistische staat, waarbij de hiermee verbonden partijen al naar gelang de behoeften van het nationale eigenbelang van die staat geactiveerd of geremd, gescheurd en zelfs geliquideerd worden, is alleen al op grond van de gruwelijke ervaring uit de Pact-periode, voor altijd veroordeeld.

Elke poging om dit systeem te doen herleven moet in de kiem worden verstikt, ook al wordt zij met ronkende frases over 'proletarisch internationalisme' gepresenteerd. Dit systeem is aan het wezen van het leninisme volkomen vreemd.

In de eerste jaren van de Russische Oktober-revolutie, toen het erom ging de jonge Sowjet-macht tegen de interventie en de politieke kruistocht van de imperialisten te verdedigen, stond de vraag anders dan in 1939 en vooral in onze tijd.

Toen moest de Sowjet-Unie verdedigd worden als het 'vaderland van alle arbeiders'.

Stalin is daar later op teruggekomen, in de laatste toespraak van zijn leven, op het XIXe Congres van de C.P.S.U. in 1952.

Toen zei hij tot de communistische partijen in de gehele wereld: gij moet het vaandel van de nationale onafhankelijkheid en van de nationale souvereiniteit, dat de bourgeoisie overboord geworpen heeft, weer opheffen en voor-aan dragen, als gij goede vaderlanders wilt zijn, als gij de leidende kracht van de natie wilt worden!

Het is niet juist dat alles wat een regeringspartij van een socialistisch land doet of verkondigt, automatisch in het belang van de 'arbeiders aller landen' is.

Het is zelfs de vraag of de diplomatieke manoeuvres met Hitler, waarmee de Sowjet-regering zich in 1939-1940 heeft ingelaten, in het belang van de Sowjet-Unie zelf waren.

Dit is moeilijk te beoordelen. Maar het is niet denkbeeldig dat een deel van de bevolking van de Sowjet-Unie hierdoor in slaap is gesust, menende dat de oorlog ver van haar bed was.

Hiermee zou verklaard kunnen worden waarom de overrompelingstactiek van Hitler in de eerste maanden van zijn opmars in de Sowjet-gebieden, tijdelijk succes kon hebben, zonder iets tekort te doen aan de dapperheid waarmee het Rode Leger zich teweer stelde.

In de Pact-periode was de politiek van de Sowjet-regering in elk geval strijdig met ons belang in Nederland. Toen de Sowjet-Unie eenmaal in oorlog was, was zij weer een stimulans voor ons.

Ook tijdens de koude oorlog na 1948, die de overheersing van Europa door Amerika ten doel had, vielen onze belangen samen en zijn wij ook hand in hand met de C.P.S.U. gegaan.

In de tegenwoordige toestand is daar weer verandering in gekomen.

Doch dit onderwerp is van grote actualiteit en is nog zo

voortdurend in beweging, dat het buiten het bestek van dit boek moet vallen.

Mijn conclusie uit de ervaringen van de achter ons liggende tijd is: dat een zogenaamde 'onvoorwaardelijke solidariteit' te allen tijde, onder alle omstandigheden en in elk detail, van de communistische partij in een kapitalistisch land met regeringspartijen van socialistische landen schadelijk is, zowel voor de strijd van die partij in haar eigen land, als voor de zaak van het socialisme in het algemeen.

De communistische partij moet in elke situatie, in elk afzonderlijk vraagstuk, beoordelen of de belangen van de arbeidersbeweging en de nationale belangen van haar volk, met die van een socialistisch land samenvallen.

De beoordeling of dit zo is of niet kan de communistische partij aan niemand anders dan aan zichzelf toevertrouwen. Zij is verplicht zelfstandig te oordelen en te handelen.

Bij het vormen van haar zelfstandig oordeel zal de communistische partij zich met behulp van de wetenschappelijke leer van het marxisme-leninisme oriënteren.

Zij zal de lessen trekken uit de ervaring van haar eigen partij en van de communistische beweging in alle landen. Zij zal zich daarbij laten leiden door de vereisten van de strijd van de progressieve bevolking van haar eigen land, die de enige reden van haar bestaan is, en aan wie zij uiteindelijk en uitsluitend verantwoording voor haar daden schuldig is.

Als de belangen van die strijd met de politiek van de regeringspartij van een socialistisch land samenvallen, is samenwerking geboden.

Als zij niet samenvallen, is samenwerking onmogelijk en moet de C.P.N. er zich in het openbaar van distancieren. Waarbij elke poging om haar, van binnenuit of van buitenaf, in haar vrije beslissing te hinderen, radicaal de kop moet worden ingedrukt.

Wanneer een communistische partij niet op deze wijze handelt, zal zij zich van de arbeidersklasse en de progressieve bevolking in haar eigen land isoleren. En zodoende zal zij niet in staat zijn haar taak te volbrengen. En die is ook een wezenlijk bestanddeel van de opgave van de arbeiders aller landen, gericht op hetzelfde einddoel.

In de periode van het Pact heeft de Communistische Partij van Nederland in de Nederlandse vraagstukken tegenover de Duitse Nazi-bedreiging steeds op juiste wijze gehandeld.

Dit had echter met ijzeren consequentie over de gehele lijn, ook op internationaal gebied, moeten gebeuren.

Dat dit nagelaten werd, heeft de strijdkracht van onze, met zelfverloochening en heldenmoed tegen de klippen oproeiende partij, ernstig geschaad.

Daarom eindig ik de overdenking van de Pact-periode met de kreet: dat nooit weer!

Notities bij het elfde hoofdstuk.

¹ De hier vermelde stellingen zijn aan een artikel in de 'Communistische Internationale' van augustus—september 1939 ontleend, dat de ondertekening van G. Dimitroff draagt.

Over dit artikel wordt in een door het Centraal Comité van de Poolse Arbeiderspartij in 1964 uitgegeven boek 'Rondom de oorlog, en de Hitlerbezetting' gezegd: 'In de toenmalige verhoudingen van uitspattingen, die gepaard gingen met de persoonsverheerlijking van Stalin, heeft het standpunt van de C.P.S.U. en de regering van de Sowjet-Unie een grote invloed uitgeoefend op de politiek van de

leiding van de Comintern. Dit kwam tot uitdrukking in ... het artikel van G. Dimitroff in 1939' (pag. 109). (In de Poolse taal.)

² Zie 'Geschiedenis van de Grote Vaderlandse Oorlog van de Sowjet-Unie', als voren, deel I, pag. 187.

³ Uit het voorwoord van 'Rondom de oorlog en de Hitler-bezetting'.

⁴ De hier vermelde feiten werden mij tijdens een bezoek aan de directie van het 'Instituut voor partijgeschiedenis' bij het Centraal Comité van de Poolse Arbeiderspartij in juli 1965 medegedeeld.

⁵ De resolutie van het Politiek Bureau van de C.P.N. werd op 30 augustus 1939 in het Volksdagblad gepubliceerd.

⁶ J. W. Stalin — 'De economische vraagstukken van het socialisme in de Sowjet-Unie'. Uitgave Pegasus, Amsterdam. Derde druk, pag. 37.

⁷ Volksdagblad 26 september 1939.

⁸ Volksdagblad, 6 september 1939.

⁹ Mémoires van Generaal Gamelin. 'Servir', en het commentaar erop van Shirer, pag. 736.

¹⁰ Zie radiorede J. W. Stalin 1941.

¹¹ Zie Mémoires Winston Churchill: The Gathering Storm, pag. 394.

In deze herinneringen en overdenkingen over de fatale jaren 1936—1939 beziet de schrijver vanuit zijn veeljarige activiteit in de Nederlandse en internationale arbeidersbeweging belangrijke gebeurtenissen, die tot in het heden hun invloed doen gelden.

De Duitse dreiging en de invloed hiervan op de arbeidersbeweging, de houding hiertegenover van de Nederlandse politici, de burgeroorlog in Spanje, de aanval op Tsjecho-Slowakije, de overeenkomst van München, de inval in Polen en het pact tussen Duitsland en de Sowjet-Unie nemen daarbij een belangrijke plaats in.

Verder behandelt hij de problematiek van de vrijheidsbeweging en het neo-kolonialisme in de onderontwikkelde landen. In verband met de toestand in China en de crisis in het Midden-Oosten is dit zeer actueel. Verder worden aan de ontwikkeling van de communistische beweging in Nederland en in de Sowjet-Unie uitvoerige beschouwingen gewijd, belicht de schrijver o.a. de thans weer veel besproken figuur van Stalin en het verschijnsel van het 'Stalinisme'.

Interessante ontmoetingen met bekende figuren uit de arbeidersbeweging op bijeenkomsten en tijdens persoonlijke gesprekken, tesamen met boeiende anecdotes rond de inhoud van dit interessante en belangwekkende boek af. De conclusies van zijn kritische beschouwingen zijn een bijdrage tot begrip van de huidige ontwikkeling binnen de communistische beweging — nationaal en internationaal.

Het twee jaar geleden verschenen eerste deel heeft reeds zeer de aandacht getrokken van vriend en vijand. Meer dan dertig Nederlandse dagbladen en periodieken hebben het besproken en ... bestreden! Dit bewijst dat het boek doel heeft getroffen. De felle aanklacht van de communistische schrijver tegen het wanbeleid in de dertiger jaren van die partijen die ook thans weer ons land regeren, heeft de verklaarbare woede van de officiële pers gewekt. Desondanks konden de meeste recensenten de belangrijke inhoud en de boeiende stijl van het boek niet ontkennen.

Van dit eerste deel zijn tot dusver meer dan vierduizend exemplaren verkocht, een aanzienlijk aantal voor politieke memoires. Het thans verschenen tweede deel zal ongetwijfeld opnieuw grote belangstelling wekken.

Prijs f 8.90

Enkele recensies

'Communistische geschiedenisboeken geven vaak een goed historisch beeld, niet in de zin van "objectieve geschiedenis", maar omdat zij duidelijk weerspiegelen welke denkbeelden en meningen gelden op het moment dat de geschiedenis van het verleden beschreven en gecommentarieerd wordt. Wanneer men tegen deze achtergrond het eerste deel van de memoires van Paul de Groot leest, vormt zijn boek een ongemeen interessante en boeiende lectuur'.

Maandblad Streven Amsterdam.

'Verspreid door de overdenkingen staan de herinneringen. Ze zijn wel treffend en ook wel ironisch'.

Acta Politica, Amsterdam.

'Men behoeft zijn principes niet aan te hangen om waardering te hebben voor wat De Groot heeft neergeschreven. Men mag met belangstelling uitzien naar het tweede deel van De Groot's herinneringen'.

De Gelderlander.

'De Groot kijkt terug op vijf jaar historie van ons land en hij doet dat als communist. En wanneer men deze subjectieve beperking als uitgangspunt neemt, dan valt er zeker het een en ander in dit geschrift te waarderen'.

Winschoter Courant.

'Een bijdrage tot de geschiedenis van het communisme in Nederland en vooral van de rol die de auteur hierbij speelde, Eist kritische lezing'.

Pater Drs. Fidentius o.f.m. cap.
Idil-tijdingen. Tilburg.

'Dit is onverwacht een merkwaardig boek, dat men met oprechte belangstelling kan lezen. De Groot, die tijdens de dertiger jaren een heel belangrijke rol speelde in de communistische partij van Nederland, schrijft deze herinneringen aan een voorbije periode neer met een ontroerende menselijke bezwogenheid, die erg sympathiek aandoet'.

Boekengids.
Algemeen Nederlands Critisch biografisch Centrum. Antwerpen.

Uitgeverij Pegasus

Amsterdam